

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

IV. évfolyam
1. szám
1994

A TARTALOMBÓL

A társaság II. országos konferenciája

Partnerség a békéért program

Oroszország katonai doktrínája

A hadműveleti munka új követelményei

Kossuth hadtudományi munkáiból

Tudományos konferenciák:

— a védelmi harctevékenységekről

— a légvédelmi és repülőcsapatok
alkalmazásáról

— a tisztek vezetői felkészítéséről

A bűnözöszindikátusok a kábítószer-
tömeges elterjesztésében

A szakosztályok új vezetőségei, a
pályázatok eredményei

A tanulmányok szerzői

- Ács Tibor ny. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa
- Galovicz János ny. ezredes,
egyetemi docens
- Fülöp Imre alezredes,
a hadtudomány kandidátusa
- Kállai László alezredes, a HVK hdm. főtisztje
- Kovács Attila ny. alezredes,
a hadtudomány kandidátusa
- Kozma Endre ezredes,
egyetemi doktor
- Köszegvári Tibor ny. vezérőrnagy,
egyetemi tanár, a hadtudomány doktora
- Lakatos György ezredes,
HVK hdm. csf. (fcsf. h.)
- Móricz Lajos ny. ezredes,
a hadtudomány doktora
- Nagy László ezredes,
a hadtudomány kandidátusa
- Nagy Miklós százados, ZMKA-aspiráns
- Opál Sándor ny. r. alezredes,
a hadtudomány kandidátusa
- Simon Ákos ezredes,
a hadtudomány kandidátusa
- Siposné dr. Kecskeméthy Klára százados,
a földrajztudomány kandidátusa
- Szabó János ezredes,
a szociológia tudomány kandidátusa
- A 3. KKP tudományos konferenciájának felszólalói
(sorrendben)
- Borszéki Tivadar ezredes
- Somkutas Imre ezredes
- Juhász István alezredes
- Szabó Ferenc alezredes
- Hajnal István ezredes
- Buczkó Mihály alezredes
- Mihályi István alezredes
- Mezei Gábor ezredes
- Palóczy László ezredes
- A Társasági élet rovat közleményeinek
összeállításában részt vett:
- dr. Iván Dezső ny. ezredes
- dr. Vasvári Vilmos ny. ezredes
- Horváth István ny. ezredes
- Nebehaj József alezredes

A Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata

Felelős kiadó:
DR. MÓRICZ LAJOS,
a társaság elnöke

A folyóirat
szerkesztőbizottsága

Elnök:
HORVÁTH ISTVÁN
(főszerkesztő)

Tagjai:
dr. Barna Géza,
Balta Ferenc,
Béres Endre,
dr. Bertalan György,
dr. Fülöp Imre,
dr. Gáspár Tibor,
dr. Turák János,
dr. Opál Sándor,
Orodán Sándor,
dr. Pataky Iván,
dr. Pekó József,
dr. Szenes Zoltán,
Zimits Rezső.

Szerkesztőbizottság és kiadó:
1581 Budapest,
Hungária krt. 9—11.
I. ép. I. em. 53. sz.
Tel.: 134-07-40/1359 mellék

Levélcím:
1581 Budapest, Pf. 15.

Szedte:
TRÜKK Bt.

Nyomtatta:
MSZH NYOMDA

Felelős vezető:
Nagy László

ISSN 1215—4121

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

IV. évfolyam

1. szám

1994. március

Tartalomjegyzék

Móricz Lajos:	A Magyar Hadtudományi Társaság második országos hadtudományi konferenciájáról	3
---------------	--	---

BIZTONSÁGPOLITIKA

Kőszegvári Tibor:	NATO-csúcs 1994. január 10. (Partnerség a békéért)	7
Nagy László:	Az európai integráció biztonságpolitikai dimenziói	14
Fülöp Imre:	Oroszország katonai doktrínájának főbb tételei . . .	20

HADTUDOMÁNY—HADÜGY

Lakatos György:	A hadműveleti munkáról az új honvédelmi törvény tükrében	33
Kállai László:	Néhány gondolat a hadászati védelmi hadműveletről	37
Összeállította: Tóth Ferenc és Szentés László	A gépesített hadtest és az összefegyvernemi dandár feladatai és harctevékenysége védelmi hadműveletben (a 3. KKP konferenciája alapján) . .	40
Galovicz János:	Egy tudományos konferencia tanulságai és továbbgondolása (az LP konferenciája alapján) . . .	54
Simon Ákos:	Területvédelem és az önkormányzatok	62
Ács Tibor:	Kossuth Lajos hadtudományi aforizmái és maximái	66

VÉDELEMGAZDASÁG

Kovács Attila:	A biztonság, a gazdaság, a védelem és az információ összefüggéseiről	73
----------------	---	----

RENDVÉDELEM

Opál Sándor:	A háborúk és a bűnözőszindikátusok szerepe a kábítószeres tömeges elterjesztésében	79
--------------	---	----

FÓRUM

Szabó János:	A tisztikar vezetővé válásának fontosabb kondícióiról	95
Kozma Endre:	Közép-Európa „védelmében”	110
Kecskeméthy Klára— Nagy Miklós:	Az önálló magyar katonaföldrajz-tudomány jeles művelője: Somogyi Endre	112

TÁRSASÁGI ÉLET

A társaság folyóiratának feladatairól (a szerkesztőbizottság ülése alapján)	116
A szakosztály vezetőségek újjáválasztása	117
Beszámoló és vitaforum — a hadtápszakosztály rendezvénye	118
Az 1993. évi szakosztályi pályázatok eredményei	119
A Kiss Károly Hadtudományi Klub 1993. évi rendezvényeiről	120

SZEMLE

Malasenko, E. I.:	A különleges hadtest Budapest tüzeiben	121
Gerhardus, M.— Knabe, W. és Seizert, H.:	A hadseregnek új harcászatra van szüksége! (Az erő, a tér és az idő; felderítés—irányítás— megállítási—csapásmérés; késleltetés)	125

*A folyóiratunkban megjelenő cikkeket szakmailag nem bírálthatjuk,
azok tartalmáért a szerző felel!*

Móricz Lajos

A Magyar Hadtudományi Társaság második országos hadtudományi konferenciájáról

A Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT) 1993. november 17—19-én a balatonkenesei honvédiüdülőben tartotta második országos konferenciáját, amelyre meghívta a társaság minden tagját s a hazai közélet minden olyan képviselőjét, akik figyelemmel kísérik a hazánk védelmével kapcsolatos elméleti és gyakorlati kérdéseket.

Két és fél esztendő telt el az MHTT első országos konferenciája óta. Akkor — 1991-ben — a tanácskozás a hadtudomány értelmezéséről, a hadtudomány művelésének a honvédelem gyakorlatát segítő szerepéről és a társaság sajátos feladatairól folyt. A két évvel ezelőtti megfogalmazódott nézeteket a gyakorlat igazolta. Az első nagyméretű és fontos témát választó rendezvényünk segítette a kezdeti nehézségek leküzdését s a munka kibontakoztatását. Ezért ezekre az elvekre a második konferencián is támaszkodtunk. Az első konferencia óta a társaság szervezetileg is megerősödött, s ma már nemcsak a honvédelmi, hanem biztonságpolitikai, védelemgazdasági, határőr-, belügyi, nemzetbiztonsági, valamint vám- és pénzügyőrségi szakosztálya is létrejött.

A második konferencia célja azoknak az elméleti megfontolásoknak a megfogalmazása, kifejezése volt, melyeket az MHTT a honvédelem érdekében fontosnak tart, s amelyekkel kapcsolatban ajánlásokkal élt, illetve élni kíván a jövőben is.

A három nap keretében a konferencia résztvevői főként hazánk biztonságpolitikájának, honvédelmi politikájának, belső rendje védelmének és az állampolgárok védelemmel kapcsolatos magatartásának alapkérdéseivel foglalkoztak a plenáris és a szekcióüléseken.

A bevezető előadásokat vitaindító előadások, korreferátumok és hozzászólások követték. *Összesen 70-en fejtették ki véleményüket*, amit írásban is leadtak, elősegítendő a tanácskozás teljes anyagát leközlő kiadvány szerkesztését.

Az elhangzott előadások és a hozzászólások többsége a konferencia fő témáihoz kapcsolódva ismertette a kutatócsoportokban, illetve az egyéni kutatások során kialakított nézeteket, gondolatokat. A felszólalók emellett reflektáltak az előttük fel-

szóalálók által kifejtettek, támogatva vagy vitatva azokat. *A vita általában szakszerű, magas színvonalú volt, sokszínűség, sokoldalúság jellemezte.* Ez abból is adódott, hogy civil kutatók éppen úgy szót kaptak, mint a katonák és a belügyi résztvevők.

A konferencia résztvevői örömmel érzékelték, hogy a tanácskozás politikamentes légkörben zajlott le, ahol szakmai érvek és ellenérvek ütköztek, nem pedig kormánypárti és ellenzéki nézetek.

A vita keretében többen számot adtak az első országos konferencia óta eltelt két év során végzett munkájukról. Érzékeltették a társaság szakosztályai és a székesfehérvári tagozat keretében folytatott kutatásokat, számot adva az azokat bemutató szakkonferenciákról, a társaság tagjainak a honvédelmi vonatkozású problémák országos megoldásához való hozzájárulásáról, a tudomány belső fejlődése érdekében kifejtett tevékenységéről. A társaság munkatervében szereplő hadtudományi lexikon készítői vázolták a szerkesztőmunka állását, szó esett a negyedévenként megjelenő Hadtudomány című folyóirat eredményeiről is.

Az elnökség megítélése szerint a konferencia teljes mértékben elérte a kitűzött célokat: bemutatta az 1000 főt meghaladó tagság munkáját; érzékeltette a társadalmi alapon folyó hadtudományi tevékenység hasznosságát; bizonyította a honvédelmi kérdések széles körű együttműködésben — a katonai, a rendőri, a pénzügyőri és a polgári szakemberek által — végzett kutatásának szükségességét. A konferencia már a helyszínen alakította — de remélhetően később szélesebb körben formálja — a közgondolkodást a haza megvédésével kapcsolatos kérdésekben.

Mindez a következő gondolatkörökben, megítélésem szerint, egységes nézetekben jutott kifejezésre.

Az Országgyűlés által elfogadott biztonságpolitikai és honvédelmi alapelvekben kifejezésre juttatott azon álláspontban, miszerint hazánk egyik létező államot sem tekinti ellenségnek, azok részéről nem számol fegyveres támadással, továbbá, hogy Magyarországnak nincsenek támadási szándékai, ezért a honvédség elé az esetlegesen bekövetkező fegyveres agressziók, provokációk elleni védelem feladatát állítja.

Az alapelvek, e politikai jellegű tételek mellett, csak részben rögzítik az ebből fakadó katonai-technikai követelményeket. Így a haderő nagyságára, béke- és hadiállománya viszonyára, a hadsereg fenntartásának módjára, haderőnemi és fegyvernemi tagozódására, felszerelésére, felkészítésére, elhelyezésére, valamint a csapatok alkalmazásának lehetséges módjára, vezetésére vonatkozóan. Ezekben a témakörökben sok olyan gondolat merült fel a konferencián, amelyek az országban eddig végzett kutatásokból, illetve a társaság tagjai egyéni véleményéből fakadtak. A felvetett gondolatokból az a következtetés vonható le, hogy a társaság szakosztályainak a következőkben ezekkel a témákkal nagyobb energiaráfordítással kell foglalkozniuk annak érdekében, hogy a vezetésnek a feltétlenül meghozandó politikai állásfoglalásaihoz többoldalúan megalapozott ajánlásokkal tudjanak élni, megszüntetve azt az állapotot, mikor is egyesek a katonai-technikai problémák megoldásának tervezésekor valamiféle „nagyháború” lehetőségéből indulnak ki.

Társaságunk különlegesen fontos feladata a *hadügyi fogalomrendszer korszerűsít-*

tése. A konferencián szembetűnőek voltak a szakkifejezésekkel kapcsolatos pontatlanságok, hibák, félreértések. Elég, ha csak a hadászati hadművelet vagy a haderőnemi hadművelet értelmezésbeli eltérésekre utalunk. Mindkét fogalommal kapcsolatos ismereteinket jelenleg még mindig áthatják a második világháború és a koalíciós időszakra jellemző tételek, amelyek semmiképp sem felelnek már meg napjaink sajátos hazai adottságainak. A konferencia résztvevőiben kialakult az a felismerés, hogy a közelmúltban érvénybe lépett harcászati szabályzatok sem tartalmazzák e tekintetben a hadászati helyzetünkből fakadó reális alkalmazási módokat.

A konferencián nagy hangsúllyal kerültek szóba *a határőrségnek, a rendőrségnek, a polgári védelemnek, a vám- és pénzügyőrségnek a honvédelemhez kapcsolódó problémái*. A javaslatok nemcsak azt tükrözték, hogy a többek által kétségesnek tartott együttműködés a társaság katonai és civil szakosztályai között sok elméleti kérdésben igenis gyümölcsöző, hanem azt is, hogy a gyakorlatban szorosabb kooperációra lenne szükség a honvédelem ügyében tevékenykedő minisztériumok és más szervek részéről. Ezt például a határon tevékenykedő katonák, határőrök és vámőrök már régen érzékelik.

A konferencia azt is igazolta, hogy nagyon is időszerű volt napirendre tűzni *az állampolgár és a biztonság* című témát. A felszólalások sok érveléssel alátámasztva foglaltak állást abban, hogy dinamikusan változó világunkban elkerülhetetlenül szükséges az emberi tényező különböző aspektusú tudományos vizsgálata, a biztonság, a honvédelem humánfeltételeinek és összefüggéseinek komplex kutatása.

Az ezzel a témakörrel foglalkozó kutatók ajánlása a következők voltak:

- a közeljövőben tudományos konferencia keretében célszerű megvizsgálni a *hazafiság* tartalmi változásait, korszerű követelményeit és kritériumait, a nemzethez tartozás mai értékrendjét, az állampolgári jogok és kötelességek összhangjának érvényesülését, az állampolgárok felkészítésének-nevelésének rendszerét;
- a civil tudományos műhelyek bevonásával szükséges elemezni azoknak a *társadalmi-nemzetközi hatásoknak* a rendszerét, amelyek befolyásolják az ország honvédelmének és biztonságának, a katonai szolgálat ellátásának milyenségét — az állampolgár szempontjából;
- az MHTT-nek a saját eszközeivel és lehetőségeivel nagyobb támogatást kell nyújtania az *ifjúság*, mindenekelőtt a sorköteles korosztályok problémáinak *tudományos kutatásához*, a katonai szolgálat ellátása szempontjából fontos egészségügyi, pszichikai-fizikai állapotát befolyásoló pozitív és negatív társadalmi hatások területén a hivatásos állomány egészségnevelői felkészítéséhez.

A konferencia résztvevőinek megjegyzéseiből, de az előzőekben felsoroltakból is érzékelhető, hogy a felvetett témák nagy száma miatt a tervezettnél kevesebb kérdésben sikerült a kibontakozott vitát megnyugtató módon lezárni. Ez a tény arra utal, hogy a jövőben csak kevesebb kérdést szabad az országos konferencia programjába beállítani!

A konferencia előkészítésével, megszervezésével és levezetésével kapcsolato-

san több más tapasztalatot is szereztünk. A társaság elnöksége alaposan elemzi majd a tanulságokat, a rendezvény jó és gyengébb tapasztalatait, a vele kapcsolatos nehézségeket, hogy a jövőben még kedvezőbb feltételeket tudjon a következő országos konferenciák előkészítéséhez és lefolytatásához teremteni.

*

Alig fejeződött be az országos tudományos konferenciánk (hiszen az anyaga csak most került kiadásra), a szakosztályok néhány hete értékelték a konferencia tapasztalatait és vették számba azokat a témákat, amelyek ennek a rendezvénynek az alapján, az itt felmerült kérdések és problémák kapcsán — a közeli jövő programjába fel kívánnak venni, s máris újabb nagyszabású rendezvény előtt állunk.

Társaságunk beszámoló és tisztségújító közgyűlésére készülünk!

Az elnökség a közgyűlés idejét — amelyen a társaság minden tagja részt vehet — 1994. március végére tűzte ki.

Az első napirend keretében az elnökség beszámolója alapján értékeljük a társaság hároméves munkáját, számba vesszük az eredményeket és a hiányosságokat, s vázoljuk a következő időszak feladatait.

A közgyűlés fontos napirendje lesz a tisztségviselők: az elnökség és a felügyelőbizottság újjáválasztása. A társaság 1993. évi február 25-i küldöttértekezletén választott jelölőbizottság a tagság körében végzett véleménykutatás alapján tesz javaslatot az új tisztségviselők személyére vonatkozóan.

Közgyűlésünk, a napirendre tűzött témák vitája akkor lesz eredményes, ha abban a társaság tagjai aktívan részt vesznek, gondolataikkal, javaslataikkal hozzájárulnak a társaság helyzetének, munkájának reális értékeléséhez, segítik a jövő feladatainak kitűzését, a megoldások útjainak, módjainak kialakítását.

Kíváncsok, hogy társaságunk tagjai minél nagyobb számban jelenjenek meg a közgyűlésen. A felkészüléshez nagy segítséget nyújthat az alapszabály újbóli áttekintése, amely a Hadtudomány 1991/1. számában (72—80. oldal), minden kedves olvasónk rendelkezésére áll.

Kőszegvári Tibor

NATO-csúcs 1994. január 10.

Partnerség a békéért

Egy átfogó európai biztonsági rendszer megteremtése, intézményeinek létrehozása és hatékony működése feltételeinek kimunkálása hosszú, bonyolult, sok munkát és alkotó együttműködést igénylő folyamat eredménye lehet. Ennek a folyamatnak egyik fontos része, újabb állomása a Partnerség a békéért program, amely az USA és a NATO-tagállamok, valamint a kelet- és közép-európai országok közötti szoros politikai és katonai együttműködés széles skáláját ajánlja, nyitja meg az abban részt venni kívánó államoknak. A szerző a NATO-csúcsértekezlete alapján bemutatja a békepartnerség programjának lényegét, amely fontos állomása lehet a NATO-tagság elnyerése útján. Utal továbbá arra is, hogy az európai biztonsági rendszer kiépítésében — a NATO mellett — fontos, egymást kiegészítő szerepet töltenek be a már korábban létrehozott olyan intézmények, mint az EBEÉ, az Európai Unió, a NYEU és az Európai Tanács.

Az európai biztonság és az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (a NATO) jövőbeni alakulására meghatározó jelentőségű csúcstalálkozóra került sor 1994. január 9—10-én a belga fővárosban, Brüsszelben. Az itt találkozó NATO állam- és kormányfők részleteiben megvitatták és elfogadták az Amerikai Egyesült Államok elnökének a *Partnerség a békéért* elnevezésű programjavaslatát, és csatlakozásra szólították fel Európa valamennyi államát.

A brüsszeli NATO-csúcsot követően az USA elnöke Prágában találkozott a visegrádi csoport vezetőivel, akik kifejezték csatlakozási szándékukat a partnerséget erősítő programhoz. Ezután Clinton elnök Kijevben, majd Moszkvában és Minszkben tett rövid látogatást, ahol fő téma a hadászati atomfegyverek leszerelése volt.

A NATO-csúcstalálkozót, majd az ezt követő elnöki látogatókörtutakat nagy médiakampány kísérte és a hivatásos közlemények Clinton elnök, valamint az amerikai külpolitika jelentős sikerének könyvelték el. A biztonságpolitikai szakértők véleménye azonban nem mindenben osztja a hivatalos lelkesedést, és a napi amerikai biztonságpolitikától már távol álló, de még komoly nemzetközi tekintélynek örvendő Kissinger volt külügyminiszter sokak véleményének adott hangot a *Welt am Sonntag* című német lapban közölt cikkében, amikor kijelentette: „... Ez az együttműködés homályos multilaterális intézmény formájában jut kifejezésre, olyan területekre szakosodik, amelyeknek jószerivel semmi közük a realista katonai feladatok megoldásához...”

Az amerikai javaslat jobb megértése céljából szükséges rövid visszapillantást tenni az európai biztonság megteremtésére irányuló közös erőfeszítések múltjára.

A Varsói Szerződés és a Szovjetunió felbomlásával teljesen új biztonságpolitikai

helyzet alakult ki Európában. Megszűnt a két katonapolitikai szövetség, a NATO és a VSZ éles szembenállása, s ezzel együtt megszűnt a két katonai tömb fegyveres erői közötti kontinentális összecsapás, a koalíciós háború veszélye is.

A NATO elvesztette eredeti létezésének, különösen katonai küldetésének lényegét és tárgyát: az ellenséget (a VSZ és a Szovjetunió fegyveres erőit), s ez a tény a NATO alapfeladatainak átdolgozását követelte.

Az új helyzetből eredően szükségessé vált, hogy részletesen értékeljék az európai biztonsági helyzetet, az Európát fenyegető új kihívásokat és veszélyeket, s ennek megfelelően határozzák meg a NATO új biztonságpolitikai és katonai feladatait.

Ennek a munkának egyik fontos állomása volt a NATO állam- és kormányfőinek 1991. novemberi csúcstekezte Rómában, ahol elfogadták a szövetség új stratégiai koncepcióját, amely körvonalazta a párbeszédet, az együttműködésen és a közös védelmi képességen alapuló biztonság létrehozásának lehetőségét és feladatait. Az új koncepció a biztonság politikai és katonai elemeit egy koherens egészbe integrálja, együttműködést létesítve az új közép- és kelet-európai partnerekkel.

A koncepció megfogalmazta az atomfegyverektől való függőség és azok mennyiségének jelentős csökkentését, bár nem csökkentette az atomelrettetés politikai szerepét a béke fenntartásában. Intézkedéseket fogalmazott meg a fegyveres erők és a vezetési szervek struktúrájának átépítésével, a létszámcsökkenéssel, a mozgékonyssággal, a többnemzetiségű alakulatok fejlesztésével és más fontos tennivalókkal kapcsolatban.

A NATO Rómában tanácskozó állam- és kormányfői a békéről és együttműködésről szóló nyilatkozataikban ismételten hangsúlyozták a közép- és a kelet-európai országokkal való együttműködés fontosságát. Megerősítették a szövetség elkötelezettségét az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet szerepének erősítése terén. Felajánlották a NATO-tagállamok tapasztalatainak és szakértelmének hasznosítását a politikai, a katonai, a gazdasági és a tudományos konzultációk és együttműködés területein.

A római határozatok alapján ült össze 1991. december 20-án Brüsszelben az az értekezlet, amelyen létrehozták az Észak-atlanti Együttműködési Tanácsot (ÉAET). A tanács megalakulásakor a 16 NATO-tagállamon kívül hat közép- (köztük Magyarország) és kelet-európai, valamint három balti állam képviselői fogadták el az együttműködés feltételeit és módozatait a biztonsági és a hozzá kapcsolódó kérdéseket illetően. Az ÉAET rendeltetése az, hogy segítse a szorosabb intézményi és nem hivatalos kapcsolatok építését, ezzel együtt fontos szerepet játszik a békefenntartással kapcsolatos feladatok, valamint a válsággal sújtott országokba irányuló humanitárius segítség összehangolásában. Megalakulását követően, 1992 márciusában a FÁK tizenegy tagállamával, majd 1992 áprilisában és júniusában Grúziával és Albániával bővült az ÉAET tagsága.

Noha az eltelt idő rövidsége nem teszi lehetővé teljesen megalapozott és tényekkel bizonyított általános következtetések levonását az Észak-atlanti Együttműködési Tanács eredményes munkáját gátolja a tagországok nagy száma és aktuális problémáinak eltérő jellege. Nehezen egyeztethető ugyanis a Cseh Köztársaság vagy Magyarország biztonsági helyzete Azerbajdzsán vagy Grúzia helyzetével. Míg a közép-európai államok alapvető biztonsági törekvése a NATO-tagság mielőbbi elnyerése, addig a volt szovjet köztársaságok — a teljes belpolitikai és gazdasági káosz mellett — még az egymás közötti területi viták katonai erővel történő megoldását is napirenden tartják.

Ez a helyzet rámutat az ÉAET működésének alapvető hibájára, s — bár ezt Nyugaton egyetlen hivatalis fórum és személyiség sem jelentette ki — ez lehet az

egyik indítéka az USA politikai vezetése (személyesen Clinton elnök) által 1993. októberében bejelentett, Partnerség a békéért elnevezésű kezdeményezés gyors kidolgozásának és elfogadtatásának.

A *Partnerség a békéért* program, eltérően az ÉAET-ben vállalt tagságtól, nem a tagállamok közös terveit, megmozdulásait és ezekkel kapcsolatos elhatározásait feltételezi, hanem lényegében *mindent a kétoldalú kapcsolatokra és megállapodásokra alapoz*. Ugyanakkor a program nagy mozgás- és szelekciós szabadságot biztosít az Egyesült Államoknak és a többi NATO-tagállamnak a kelet- és a közép-európai államokkal való együttműködés különböző területein.

Mivel a programhoz való *csatlakozás formája a kétoldalú szerződés lesz*, a többi állam nem szólhat bele az ilyen megállapodásokba. Ez lehetővé teszi például azt, hogy az egymással területi, etnikai és más kérdésekben vitában álló országok között különbséget tegyenek a felajánlandó együttműködés területei és módjai vonatkozásában. Biztosítja továbbá az Egyesült Államok számára azt is, hogy az általa fontosnak tartott partnereknek (pl. Oroszországnak) olyan programokat ajánljon fel, amelyekhez a többi ország nem csatlakozhat. Ilyen lehet pl. az úrkutatásban való szoros együttműködés, vagy a szibériai nyersanyagforrások feltárásában, a terület gazdasági fejlesztésében való nagyobb arányú amerikai részvétel, esetleg olyan béketeremtő akciók végrehajtása, amelyekben csak orosz és amerikai csapatok vesznek részt stb.

Az új amerikai békepartnerségi javaslat jelentős engedmény az orosz politika számára. Ismert, hogy Oroszország vezetői keményen ellenezték a közép-európai és a balti országok azon törekvését, hogy mielőbb elnyerjék a NATO-tagságot. Az amerikai elnök és tanácsadói bizonyára fontosabbnak tartották az atomhatalom Oroszország szerepét Európa biztonságában, mint a gyenge erőt jelentő közép-európai és balti államokét.

Az új együttműködési program *lehetőséget ad a NATO és a csatlakozó államok közötti, az eddigieknél szorosabb együttműködésre mind politikai, mind katonai téren*. Az együttműködés fontos kérdései lesznek: a válságkezelés, a békefenntartás és a humanitárus segélyakciók. A szűkebb katonai együttműködés területén a tisztképzés, a szakmai és a technikai konzultációk, a közös csapatgyakorlatok és más katonai szakkérdések megoldása kerül napirendre.

A csatlakozó országok jogot szereznek arra, hogy azonnal és közvetlenül a NATO-hoz forduljanak — *konzultálási céllal* —, ha területi integritásukat, függetlenségüket vagy biztonságukat bárki vagy bármi fenyegeti.

Az együttműködés gyorsítása és folyamatossága érdekében a csatlakozó államok *elküldhetik képviselőiket a NATO meghatározott politikai és katonai szervezeteihez*, valamint az erre a célra külön felállítandó katonai tervezőcsoportba. A csatlakozó államok hozzájárulnak a közös költségekhez és programokhoz.

Nyugati vezető politikusok hangsúlyozták, hogy a *Partnerség a békéért* programhoz való csatlakozás *fontos állomás a NATO-tagság elnyerése útján*. Bár közvetlen és konkrét biztonsági garanciákat nem nyújt a kelet- és a közép-európai államoknak, de bátorítja őket az európai biztonság problémáinak megoldására, a közös értékek és a béke megőrzésében való aktív részvételre.

Az 1994. január 9—10-én megtartott NATO-csúcstalálkozó kiemelkedő mozzanata volt Clinton elnök beszéde, amelyet a brüsszeli városházán népes hallgatóság előtt mondott el január 9-én. A beszéd lényegét az Egyesült Államok Európa iránti jövőbeni elkötelezettségéről és a *Partnerség a békéért* programról kifejtettek képezték.

Clinton elnök hangsúlyozta, hogy Amerika továbbra is erős partnere marad a NATO-országoknak az európai biztonság fenntartására irányuló törekvéseik támogatásában. Kijelentette, hogy az új európai biztonságot az integrációban kell megvalósítani, amelyet mind a fegyveres erők, mind a piacgazdaságra, mind a nemzeti demokráciákra ki kell terjeszteni. *Kelet-Európát nem az előretörni készülő hadseregek, hanem a kórosan terjedő instabilitás fenyegeti. Ezzel szembe kell állítani a demokrácia erősítését és a gazdasági fellendülést.* Ezek lesznek a legerősebb védőbástyák az Európát fenyegető veszélyek: az etnikai konfliktusok, az emberi jogok megsértése, a menekültek áradata, az agresszív rendszerek felemelkedése és a tömegpusztító fegyverek elterjedése ellen.

Az Egyesült Államok szilárd elkötelezettségét igazolja az a döntés, amely szerint mintegy százezer amerikai katona fog állomásozni Európában a közeljövőben is.

Az egész Európára kiterjedő új biztonságot csak egy olyan, szorosra font kötelék garantálhatja, amely a katonai együttműködés, a gyümölcsöző piacgazdaság és az életképes demokráciák alapján valósul meg.

Clinton szerint az új európai biztonság legfontosabb eleme a katonai erő és együttműködés. Bár véget ért a hidegháború, de a melegháború jelen van Európában, a jugoszláv válság következtében. Az ezzel kapcsolatos események figyelmeztetnek a katonai erő szerepére. Rámutatnak arra is, hogy az elkésett katonai beavatkozás nem tette lehetővé a konfliktus kiszélesedésének megakadályozását és az események szabályozott lefolyását.

Az Egyesült Államok elnöke kiemelte a NATO szerepét az új európai biztonság megteremtésében, rámutatva, hogy csak a NATO rendelkezik azzal a szervezett katonai erővel, egyesített parancsnoki struktúrával, valamint az együttműködés jogi és gyakorlati eszközeivel, amelyek biztosítják az új partnerek bevonását és az új kihívások elhárítását.

A NATO alaprendeltetése és feladatai nem változnak a *Partnerség a békéért* program elfogadásával. A NATO fegyveres erői továbbra is készen állnak a NATO befolyási területeinek védelmére minden támadóval szemben. Clinton elnök hangsúlyozta, hogy: „... Ezt az alapfeladatot mindaddig fenn kell tartani, amíg a múltból táplálkozó birodalmi álmok parázslanak egyesek fejében...”.

Az Amerikai Egyesült Államok elnöke által előterjesztett *Partnerség a békéért* programot a NATO állam- és kormányfői 1994. január 10-én Brüsszelben egyhangúlag elfogadták. A NATO csúcstalálkozót követően a visegrádi csoport négy tagállamának vezetői 1994. január 11–12-én Prágában nyilatkoztak a csatlakozásról.

Feltehetően szintén az Észak-atlanti Együttműködési Tanács tevékenységének negatív tapasztalatai szolgáltak alapul a francia kormány 1993-ban bejelentett, *Balladur-terv* kidolgozásához is.

A tervet a francia kormány jelentős politikai siker reményében terjesztette be az Európa Tanács koppenhágai ülésén, 1993. június 21-én. A Balladur-terv az európai biztonság és stabilitás erősítését, a kelet és a közép-európai országok, valamint a fejlett Nyugat közötti kapcsolatok és együttműködés megvalósítását célozza, különös tekintettel a létező országhatárokkal és a kisebbségekkel fennálló problémák megoldására.

A francia javaslatot az európai államok kedvezően fogadták, néhány héttel később azonban érezhetően csökkent érdeklődésük a Balladur-terv iránt. Ez még inkább fokozódott Clinton elnök 1993. októberi, *Partnerség a békéért* elnevezésű program bejelentése után.

Ma még nem mérhető fel, hogy mi okozta a francia javaslat háttérbe szorulását, de úgy vélem, hogy az amerikai *Partnerség a békéért* program jelentősen hozzájárult ehhez. Hasonlóképpen nem tudjuk azt sem, hogy a francia kormány és személyesen Balladur miniszterelnök hogyan fogadta a francia javaslat ilyen körülmények között bekövetkezett „agyonhallgatását”.

— Az 1994. januári NATO-csúcs határozatainak és a *Partnerség a békéért* program objektív értékeléséhez szükséges annak figyelembevétele is, hogy az új európai biztonsági rendszer kiépítésében a NATO mellett meghatározott szerepet tölt be az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet, az Európai Unió, a Nyugat-európai Unió és az Európa Tanács is, amely szervezetek kölcsönösen kiegészítik egymást a biztonság útjainak és módjainak keresésében.

Az *Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ)* olyan biztonságpolitikai tárgyalássorozat (folyamat), amelyben részt vesznek az európai országok, a FÁK minden tagállama, továbbá az Egyesült Államok és Kanada.

Ez a folyamat 1972-ben kezdődött és még ma is tart. Első jelentős eredménye 1975-ben a helsinki záróokmány elfogadása. Az okmány magában foglal egy sor elkötelezettséget a résztvevő államok részéről, a kapcsolatok és a kölcsönös bizalom erősítésére irányuló intézkedések, az emberi jogok tiszteletben tartása, továbbá a gazdasági, kulturális, műszaki és tudományos együttműködés terén. A helsinki csúcstalálkozót utótálalkozók követték 1977–78-ban Belgrádban, 1980–83-ban Madridban, 1986–89-ben Bécsben, majd 1992-ben ismét Helsinkiben.

Az EBEÉ nagy figyelmet fordít a biztonság témájával kapcsolatos tárgyalásokra. A résztvevő államok 1986-ban Stockholmban elfogadták a bizalom- és biztonság-erősítő intézkedéseket tartalmazó dokumentumokat, amelyeket kiegészítettek az 1990-ben és 1992-ben Bécsben aláírt okmányokkal.

Az európai biztonság erősítése terén kiemelkedő jelentőségű az 1990. november 19–21-i párizsi csúcstalálkozó, ahol a NATO- és a VSZ-tagállamok aláírták az *európai hagyományos fegyverzetek csökkentését szabályozó CFE-megállapodást*. A találkozón részt vevő összes állam képviselője elfogadta a Párizsi Charta az új Európáért című okmányt. Létrehozták azokat a szervezeteket, amelyek felelősek a helsinki folyamat zavartalan működéséért. *Megalakult*: a külügyminiszterek tanácsa, a vezető tisztségviselők bizottsága, az EBEÉ titkársága (Prága), a konfliktusmegelőző központ (Bécs) és a szabad választások hivatala Varsóban (ennek nevét demokratikus intézmények és emberi jogok hivatalára változtatták).

Az 1992. évi helsinki utótálalkozón fogadták el azokat a biztonsági együttműködéssel kapcsolatos döntéseket, amelyek javulást eredményeztek a résztvevő államok konzultációs és tárgyalási mechanizmusában. Ekkor hozták létre az *EBEÉ állandó biztonsági együttműködési fórumát*, amely 1992 szeptemberében kezdte meg működését Bécsben.

A helsinki dokumentum meghatározta a fórum feladatait a fegyverzet-ellenőrzéssel, a leszereléssel, valamint a bizalom- és biztonságépítéssel kapcsolatban folytatandó tárgyalásokra vonatkozóan. A résztvevő államok rövid távú akcióprogramban előírták a katonai információk cseréjével, az atomfegyverek elterjedésének megakadályozásával, a regionális kérdésekkel, a konfliktusmegelőzéssel és ellenőrzésekkel kapcsolatos feladatokat is.

Az *Európai Unió* (elődje az Európai Közösség) az 1957. március 25-én aláírt ró-

mai szerződés alapján jött létre Belgium, Franciaország, Németország, Olaszország, Luxemburg és Hollandia részvételével. Az alapítókhoz csatlakozott Dánia, Írország és az Egyesült Királyság 1973-ban, Görögország 1981-ben, Spanyolország és Portugália pedig 1986-ban.

Az unió (közösség) főbb céljai közé tartozik a tagállamok gazdaságának integrációja. Ebben az irányban az első lépés a vámunió bevezetése volt, amely magában foglalta a vámok és a kvóták megszüntetését a tagállamok egymás közötti kereskedelmében, valamint közös vámtarifák bevezetését a nem tagállamokkal folytatott kereskedelemben. A közös mezőgazdasági politika kialakítása fontos eleme volt a vámunió létrehozásának. A 80-as évek második felében kidolgozták az áruk, a szolgáltatások, a tőke és a személyek szabad mozgását biztosító egységes európai piac programját, amelyet 1993-ban hagytak jóvá.

Az Európai Közösség fejlődésének fontos állomása volt az 1991. december 9—10-én a hollandiai Maastrichtben tartott csúcstalálkozó, amelyen elfogadták az Európai Unióról szóló szerződést. A szerződés külön előírásokkal szabályozza a közös kül- és biztonságpolitikát. Az unió védelmi feladatainak kidolgozását és végrehajtását a Nyugat-európai Unióra bízták.

Az Európai Unió életbelépésére 1993 őszén került sor, miután az összes tagállam ratifikálta a szerződést.

Magyarország 1991 decemberében társulási megállapodást kötött az Európai Közösséggel. Fontos gazdasági és politikai érdekeink fűződnek ahhoz, hogy mielőbb elnyerjük a teljes jogú tagságot.

Az Európai Unió biztonságpolitikai törekvéseit az elmúlt években nem kísérték említésre méltó sikerek. Az Öböl-háború és a jugoszláv válság megmutatta, hogy az alapvetően gazdasági érdekekből formálódott államcsoport tagjai nem kívánnak jelentős ember- és pénzügyi veszteségekkel járó akciókba bonyolódni akkor, amikor létezik a NATO. Eysken belga külügyminiszter találóan jegyezte meg az Öböl-háború idején, hogy „... az Európai Közösség gazdasági óriás, politikai törpe és katonai kukac...”

A jugoszláv válság megoldása érdekében ez ideig tett lépések is arra utalnak, hogy a közösség tagjai igen eltérően ítélik meg a katonai akciók szükségességét, amit igazol az, hogy a humanitárius segélyeken, valamint az Adriai-tengeren és a Dunán létesített embargót erősítő akciókon kívül másra nem vállalkoznak.

A Nyugat-európai Unió (NYEU) 1954 óta létezik és ma Belgiumot, Franciaországot, Németországot, Olaszországot, Luxemburgot, Hollandiát, Portugáliát, Spanyolországot és az Egyesült Királyságot foglalja magába. Elődje az 1948-ban aláírt brüsszeli szerződés volt, amelyet Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg és az Egyesült Királyság kötött egymással a gazdasági, szociális és kulturális együttműködésről, valamint a kollektív katonai védelemről. A NATO 1949. évi létrehozása háttérbe szorította a NYEU-t, amelyet 1984-ben aktivizáltak azzal a céllal, hogy erősítsék az Észak-atlanti Szövetség európai oszlopát. Az 1984. utáni NYEU-tanácskozások alaptémája volt a tagországok aktívabb részvétele a válságok megoldásában és ezáltal a NATO európai pillérének erősítése. Ez a törekvés nem sok sikerrel járt sem az Öböl-háborúban, sem a jugoszláv válság megoldására irányuló akciókban, ahogyan arra utaltam az Európai Unióval kapcsolatban.

A maastrichti tanácskozáson fontos döntések születtek a NYEU további szerepével kapcsolatban. A tagországok képviselői szükségesnek tartották a szervezet szakaszos to-

vábbfejlesztését, mint az Európai Unió védelmi alkotóelemét; hangsúlyozták a NATO európai pillére erősítésének fontosságát és a tagállamok hozzájárulási kötelezettségét; tárgyaltak a haditechnikai együttműködés feladatairól és más problémákról. A maastrichti határozatok végrehajtását 1996-ban teszik vizsgálat tárgyává.

Az Európai Tanács 1949 májusában alakult a nyugat-európai államok képviselőinek értekezletén. A tanács legfőbb célja az alapvető emberi jogok, a pluralista demokrácia és a jogrend fenntartása, valamint az európai polgárok létfeltételeinek javítása.

Az Európai Tanács a miniszterek tanácsából és a parlamenti közgyűlésből áll. A miniszterek tanácsa foglalkozik a kormányok egyetértését tükröző közös akciókkal. A parlamenti közgyűlés fórumként szolgál a törvényhozók találkozásához és javaslatot tesz az új akciókra.

A Tanács ez ideig több mint 100 kormányközi egyezmény és megállapodás létrejöttében vállalt kezdeményező szerepet, amelyek közül kiemelkedik az Emberi Jogi Megállapodás, az Európai Kulturális Konvenció és az Európai Szociális Charta. A szervezet támogatja az oktatás javítását szolgáló együttműködést; a természeti környezet védelmét; a szociális szolgáltatásokat, a közegészségügyet, a sport- és az ifjúsági mozgalmakat; a helyi demokrácia fejlődését; a törvényhozás harmonizálását és más, a fejlődést segítő programokat.

A tanácsnak jelenleg 27 tagja van. Magyarországot 1990-ben vették fel teljes jogú tagállamnak.

Összefoglalásként megállapítható, hogy az 1994. januári NATO-csúcstalálkozó és az ott elfogadott *Partnerség a békéért* program figyelemre méltó lépés az európai biztonság erősítése és kiszélesítése útján. Figyelemre méltó azért, mert felhívta Európa politikai elitjének a figyelmét arra, hogy a kontinens biztonsága, mindenekelőtt az Egyesült Államok és Oroszország kapcsolatától és együttműködési képességétől függ. Világossá vált az, hogy a NATO (egyelőre) nem kívánja bővíteni tagjainak számát. Egyértelművé tette azt, hogy a NATO az egyetlen katonai szövetség, amely garantálja a fejlett Nyugat biztonságát, míg a többi politikai, gazdasági és más területeken létrehozott szervezet csak kiegészítő szerepet tölt be a NATO mellett. Az Egyesült Államok és a többi NATO-tagállam csak annyira kívánja bevonni a közép- és kelet-európai országokat az együttműködésbe, amennyire azok készek anyagilag is vállalni a közös terheket. Ezt az együttműködést is elsősorban a kétoldalú kapcsolatokban kívánják megvalósítani.

Megállapítható tehát, hogy még hosszú az út a NATO-tagságig és az a NATO, amelyhez a közép- és kelet-európai országok majd csatlakozhatnak, nem a ma létező szervezet lesz.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1.) A NATO Handbook; Brüsszel 1992.
- 2.) For a Pact on stability in Europe, a proposal submitted by France to the Copenhagen summit — Europe Documents; Brüsszel, 1993. jan. 26.
- 3.) R. D. Asmus, R. L. Kugler and F. S. Larrabbe: Building a New NATO, Foreign Affairs; 1993. sept—oct.
- 4.) The Alliance's Strategic Concept, Brüsszel, 1991. nov.
- 5.) A békepartnerség nem kielégítő, Népszabadság 1994. január 24.

Nagy László

Az európai integráció biztonságpolitikai dimenziói

Az MHTT biztonságpolitikai szakosztálya a múlt év végén vitát rendezett az európai integráció biztonsági kérdéseiről. A téma lényegét vázoló, a vitát megalapozó előadást (amelyet a szerző tartott) és az ehhez kapcsolódó hozzászólásokat, a vita fontosabb megállapításait az alábbiakban ismertetjük. Folyóiratunkban az európai biztonság kérdéseivel foglalkozó cikkekből gyakran, ismétlődően szerepelnek azok az intézmények, amelyekre építve meg akarjuk teremteni a térség tartós biztonságát. Ez elől a cikk szerzője sem térhetett ki, hiszen a téma az európai biztonságot alapozó pillérekéről szól, annyiival több és aktuálisabb azonban a közlemény a korábbiaknál, hogy pontosítja, viszonylag naprakészen mutatja be a különböző szervezeteket, intézményeket, várható szerepkörüik alakulását, s ebben a folyamatban Magyarország lehetőségeit.

Az 1990-es évek elején ellentmondásos, kettős folyamatnak lehetünk tanúi, amennyiben Európát a maga teljességében kívánjuk elemezni. A kontinens nyugati felén kiteljesedni és elmélyülni látszik az integrációs mechanizmus, ami azonban önmagában is kitérőkkel és visszalépésekkel terhes, a vártnál lassúbbnak bizonyult. Ugyanakkor Kelet-Európában (a politikai értelemben vett, Jalta utáni Kelet-Európában) ellentétes folyamat megy végbe: a Varsói Szerződés mint szövetségi rendszer bomlása, majd ezt követően a többnemzetiségű államformációk széthullása, a nemzetállamok eszméjének reneszánsza. Úgy tűnik, ez a hatalmas régió 70 éves időeltolódással megismétli azt a fejlődési szakaszt, amely az első világháború után egész Európát, de különösen annak nyugati felét jellemezte.

Természetesen a kelet-európai folyamat sem tekinthető egyértelmű vagy egyenletes változásnak, hiszen több eleme is ellentétes a domináns áramlattal, elég csak a regionális együttműködési formákra vagy a Nyugat intézményeihez való csatlakozás igényére gondolni. Ráadásul a képet tarkítja, a megértést és eligazodást nehezíti, hogy a hagyományosan létezett, mondhatnánk „klasszikus”, történelmi múltra visszatekintő és támaszkodó államok mellett (amilyen például a Cseh Köztársaság, Szerbia vagy Ukrajna) egy sor sohasem létezett formációt is a felszínre dobott a történelem fortyogó fazeka. Olyanokat, mint Szlovénia, Macedónia, Bosznia vagy Belarusszia. Létjogosultságuk nem kérdőjelezhető meg, életképességük annál inkább. Mindenesetre az újonnan függetlenné vált európai országok ezen csoportja szellemi energiájának jelentős részét, pazarlóan nagy hányadát fordítja saját identitásának megformálására.

Jelen tanulmány címéből következik, hogy az integrációs irányú változások mindegyikével kellene foglalkoznia, így a kelet-európai országok regionális együttműködési törekvéseivel is. Ez azonban nem a legfontosabb tényező a témakörön belül, ezért Kelet-Európa csak annyiban tekinthető a tanulmány tárgyának, amennyiben a Nyugat intézményei iránti vonzódása kerül szóba, illetve amennyiben globális, összeurópai szervezetekről esik szó.

Marad tehát Nyugat-Európa: a nyugat-európai integrációs szervezetek biztonsági-biztonságpolitikai tényezőire célszerű koncentrálni.

Az integrációt megtestesítő intézmények

Elsőként utalásszerűen az ENSZ-ről érdemes szólni, az 1945-ben létrehozott, jelenleg majdnem teljesen egyetemleges világszervezetről. Legfontosabb testületei közé tartozik a Biztonsági Tanács, amelyben az állandó tagként funkcionáló nagyhatalmak változó együttműködése-szembenállása sokban meghatározta az egész szervezet hatékonyságát. Mindenesetre az évtizedek során az eredmények és a kudarcok egyaránt rengeteg tapasztalat felhalmozását eredményezték, ami termékenyítőleg hat(hat) más szervezetek és intézmények tevékenységére.

Az első, igazán európai, átfogó jellegű szervezet nem is szervezet tulajdonképpen, hanem annál bonyolultabb konstrukció: az *Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet* (EBEE, angol nevének rövidítése CSCE). Ez az intézmény az 1975-ben tartott helsinki csúcsértekezlet előkészületi munkálataival vette kezdetét (ezért helsinki folyamatnak is szokás nevezni), és úgynevezett utótálatákozókból, szakértői értekezletekből és fórumokból álló tárgyalássorozat. Minden európai ország, valamint az Egyesült Államok és Kanada is tagja az EBEE-nek. A szervezet a nyolcvanas évek közepén tartott stockholmi konferencián megvetette a bizalom- és biztonságerősítő intézkedések rendszerének alapjait, majd az évtized fordulóján kidolgozta a hagyományos fegyverzetek átfogó csökkentésére vonatkozó szerződést (CFE), továbbá a Párizsi Charta képeben egy újabb bizalom- és biztonságerősítő megállapodást.

A következő szervek és szervezetek már a *nyugat-európai integráció* elemei.

A NATO 1949-ben alakult meg, jelenleg 16 tagállama van. Az egyetlen teljesen hadrafogható, jól tagolt vezetési rendszerrel és jól kiépített infrastruktúrával rendelkező katonai-politikai szövetség. Egyik igen fontos funkciója: kapcsolatot létesíteni az amerikai kontinenssel és legalizálni az amerikai (és a kanadai) csapatok európai jelenlétét.

A Varsói Szerződés felbomlása után a szövetség kidolgozta új stratégiáját (1991. november, Róma), és létrehozta az Észak-atlanti Együttműködési Tanácsot (ÉAET, angol nevének rövidítése NACC), konzultatív fórumként a kelet-európai országok, az új „együttműködő partnerek” számára.

Az Európai Közösség(ek) formailag 1957-ben alakult meg és 1967-ig Európai Gazdasági Közösség (EGK, másképpen Közös Piac) néven szerepelt. Jelenleg 12 ország a tagja, a társult tagság szintjén Magyarország is kapcsolódik a szervezethez. Az EK jelentős változásokon ment át a kilencvenes évek elején: az EFTA (Európai Szabadkereskedelmi Társulás) tagállamaival kötött megállapodás értelmében kialakulóban van az európai gazdasági térség. Ezzel párhuzamosan döntés született az együttműködés kiterjesztéséről a politika (külpolitika) és bizonyos értelemben a

biztonság kérdéseire. Ezzel — vagyis az együttműködés elmélyítésével — az EK irányt vett az Európai Unió megvalósítása felé.

Az EK sajátos kiegészítő szervezete a Nyugat-európai Unió (NYEU, angol rövidítéssel WEU), amely első formájában a NATO-nál is korábban keletkezett, de sokkal kevésbé aktív és hadrafogható katonai-politikai szövetség. Sokáig 9 tagállama volt, de 1992 novemberében felvették teljes jogú tagként Görögországot, megfigyelőként Írországot és Dániát, valamint társult tagként Törökországot (ez utóbbi nem tagja az EK-nak). Ily módon az EK minden tagja részt vesz a NYEU tevékenységben. Szó van Norvégia és Izland társult tagságáról is. Ez utóbbi lépés azt eredményezné, hogy a NATO minden európai tagállama közvetlenül kötődne a Nyugat-európai Unióhoz.

A NATO új szerepkörének, új stratégiájának alakítása során és azzal egyidejűleg újrafogalmazták a NYEU szerepét is (ugyanebben az időszakban a Nyugat-európai Unió is nagymértékben aktivizálódott): a szövetség egyrészt a NATO európai pilléréként, másrészt az EK védelmi-biztonsági társszerveként kíván funkcionálni.

Az Európa Tanács 1949 óta létezik. Rendeltetése az együttműködés elősegítése az európai országok között, elsősorban gazdasági és szociális téren. A Vatikán és Monaco kivételével minden nyugat-európai ország tagja a tanácsnak, illetve 1991 óta Magyarország és Csehszlovákia is. A legutóbb felvett Romániával a tagok létszáma 32-re nőtt. A tanács tevékenységével csak annyiban érdemes foglalkozni, amennyiben mindenfajta együttműködés hozzájárul a biztonság megszilárdításához (egyébként a tanács tevékenységi körébe a katonai és a biztonságpolitika nem tartozik bele).

Az integráció jellemzői

Kiindulópontként megállapítható, hogy a nyugat-európai integrációs folyamat intenzív szakaszában vagyunk. Kisebb megtorpanások ellenére fokozatosan előrehalad mind a területi bővítés, mind a tartalmi korszerűsítés, ami esetenként az együttműködés elmélyítését jelenti.

A másik tendencia, hogy a kelet-európai országok lépésről lépésre, fokról fokra közelebb kerülnek a különböző nyugat-európai intézményekhez.

A harmadik mozzanat, hogy a különböző — eredendően eltérő funkciókkal és struktúrákkal bíró — szervezetek lassú folyamat eredményeként kezdenek hasonlítani, de legalábbis illeszkedni egymáshoz. Példa lehet erre az EBEÉ és a NATO esetében megfigyelhető közeledés (persze a lényegi különbségek megtartásával); a konzultációs mechanizmus kialakítása a NATO-ban az összeurópai kapcsolattartás érdekében; illetve a válságkezelésre szakosodó állandó fórum létrehozása az EBEÉ keretén belül és az esetleges békefenntartó erők kialakításáról folytatott viták. További példa a Nyugat-európai Unió kibővítése egyrészt az EK-, másrészt a NATO-tagállamok bevonásával.

Visszatérve a NATO-hoz: tehát létezik a teljes jogú tagság és a pusztán konzultációs lehetőséget nyújtó ÉAET-tagság két szélső pólusa. Szó van (éppen magyar kezdeményezésre) a társult tagság közbülső fokozatának vagy fokozatainak kialakításáról. Egy ilyen lépés egyengethetné az utat a „keleti” országok ismételt ki-
fejezésre juttatott törekvése, a csatlakozás előtt.

A NYEU-ban már létezik egy állandó kapcsolattartási lehetőség kilenc „közép-európai” ország — a balti államok, Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Románia és Bulgária — számára: az Európai Parlament (a NYEU parlamenti közgyűlése) ülésein. 1992 júniusában ajánlás született a „társulási státusz” megadásáról az említett országoknak, amelyek képviselői részt vehetnek a miniszterek tanácskozásán évente egy vagy két alkalommal. (A jelzett státusz alacsonyabb szintet jelent a társult tagságnál, de konkrét tartalma még kiforratlan.)

Az Európa Tanács a legjobb úton van afelé, hogy átfogó, összeurópai szervezetté váljon.

Az egyik legfontosabb intézmény az integrációs keretek kibővítése szempontjából az EK, amely egyértelműen a társult tagság formájában alakítja kapcsolatait kelet felé, szigorú sorrendiséget tartva a teljes jogú tagság megadását illetően (EF-TA, majd „visegrádi csoport” és így tovább).

A tényleges biztonságpolitikai összefüggések

Ismeretes, hogy Magyarország esetében újra és újra felmerül a biztonsági garanciák igényének kérdése, amelyeket a Nyugattól, mindenekelőtt a NATO-tól várunk — egyelőre hiába.

Teljes értékű biztonsági garanciát nem is várhatunk, az csak a teljes jogú tagsággal jár majd együtt. Közvetett, inkább jelképes, de mégis visszatartó erejű „garanciákat”, ígéreteket azonban nyújt országunknak a Nyugat. Először is ebbe a kategóriába tartozik az AWACS gépek járőrözése a magyar légtérben — az első NATO-akció a felelősségi körzet határain túl —, a gépek elleni támadás ugyanis a szövetség elleni akciónak minősülne, amire minden bizonnyal megfelelő válasz következne. Hasonlóan javíthatja biztonságérzetünket, hogy az EK részéről is elhangzott olyan nyilatkozat, miszerint nem maradnának közömbösek egy, Magyarország elleni lépés esetén.

A maga korlátozott eszközeivel természetesen az EBEÉ is védőernyőt tart minden ország fölé, amit a biztonsági állapot pozitív elemeként kell számon tartanunk, de azt is látnunk kell, hogy a bécsi székhelyű Válságmegelőző Központ egyelőre nem tud megfelelni a megnevezésének. Komoly reményekre jogosít azonban az a tény, hogy napjainkra mind a NATO, mind a NYEU hivatalosan is kifejezte készségét: EBEÉ- vagy ENSZ-felkérésre készen áll békefenntartó vagy akár annál szigorúbb tevékenységre az európai térségben. (Ide kívánczok megjegyzésként, hogy ez esetben az európai térség gyakorlatilag nem jelenti a volt Szovjetunió területét, ahol a Nyugat — egyfajta hallgatólagos, de egyre nyilvánvalóbb megállapodás alapján — az esetek nagy részében „átengedi” Oroszországnak a békefenntartással kapcsolatos tevékenységet.)

A biztosítékok egy sajátos kategóriáját képezi kapcsolatunk erősödése az EK-val. Ismeretes, hogy a maastrichti szerződés (1991. december) a biztonságpolitikát is bevonta az EK együttműködésének rendszerébe. Ennek a folyamatnak a kiteljesedése az elkövetkező években — párhuzamosan az EK és a közép-, illetve kelet-európai országok között fennálló kapcsolatok elmélyülésével — komoly mértékben javíthatja Magyarország biztonsági pozícióit is.

Válságkezelés

Elsőként a NATO-ban fogalmazódott meg — az ellenség, a Varsói Szerződés „elvesztése” után —, hogy a szövetség fő feladatává a válságkezelés vált. (Volt ebben szerepe az önfenntartási ösztönnek is, minthogy az új biztonságpolitikai helyzet megkérdőjelezte a NATO létjogosultságát.) Kialakult a válságkezelés elmélete, amihez hasznos gyakorlati alátámasztást nyújtott az Öböl-háború. Az elméleti koncepciók gyakorlati visszaigazolását adhatta volna a jugoszláviai válság is — amennyiben sikerült volna megoldani. Így inkább annak a bizonyítékául szolgál, hogy a világ (az ENSZ) és különösen Európa (a NATO, az EBEÉ stb.) még nincs felkészülve hasonló válságok megoldására.

A biztonságpolitikai elemzések szempontjából azonban kétségtelenül van előrelépés. „Egészséges” munkamegosztás alakul ki az érintett szervezetek között: az ENSZ és az EBEÉ egyfelől, illetve a NATO és a NYEU másfelől. Az előbbieknél megvan a felhatalmazásuk, jogosultságuk, mandátumuk és politikai döntéshozó mechanizmusuk a válságok kezeléséhez, az utóbbiak viszont a jogosultságokkal kevésbé rendelkeznek ugyan, de annál inkább a szükséges katonai szervezettel és infrastruktúrával. Optimális esetben az előbbieknél politikai elhatározásra jut(hat)nak, az utóbbiak pedig — akár katonai erővel is — érvényt szerez(het)nek a politikai döntéseknek.

A fent vázolt struktúrába beleilleszkedik az EK örököseként kialakulóban lévő Európai Unió, amely tevékenységében összefogja a gazdasági együttműködést, a politikai egyeztetést és a biztonság érdekében folytatandó közös cselekvést. A döntések végrehajtó szerveként rendelkezésre áll a NYEU. Az EK fokozatos területi bővülése lépést jelent a jövőben elképzelhető globalitás felé, amely perspektívában átfoghatja Európa minden országát. Ez esetben három biztonsági réteg fedí majd át egymást a kontinensen: az EBEÉ, az ÉAET és az Európai Unió.

*

Az előadást követő vita során — amelyben a tucatnyi jelenlévő mindegyike aktívan részt vett — nagyon sok kérdés, kiegészítés, vélemény és következtetés megfogalmazódott. Ezek lényege az alábbiakban foglalható össze.

- a.) A téma aktualitása és átfogó jellege indokolja az elményültebb kutatást. Az elemzések során választ kell találni mindenekelőtt azokra a kérdésekre, amelyek az integráció fogalmával, tartalmával, céljaival, várható lépcsőzésével, összetevőivel (gazdaság, politika, biztonság) és várható következményeivel, kockázataival kapcsolatosak. Meg kell ugyanakkor határozni az integráció (az európai integráció) dimenzióit, földrajzi kiterjedését és kapcsolódási pontjait más térségekhez.
- b.) Felmerült a kérdés Európa jövőjéről, a következő évszázad közepéig várható szerepéről az átalakulóban lévő világrendben. Megfogalmazódott a következtetés, hogy Európa éppen az integráció révén kerülheti el a jelentős visszacsúszást a világ fontos térségeinek gazdasági és politikai erőközpontjainak éleződő versenyfutásában.
- c.) A vita résztvevői több oldalról megvilágították, hogy Kelet-Európa országai, illetve ezen országok politikai vezetői gyakran még ma is illúziókat táplál-

nak a csatlakozás, az integráció vonatkozásában. A szakemberek, a kutatók is hajlamosak beleesni abba a hibába, hogy elfelejtkeznek a „tagdíjról”, az integrálódás áráról (arról, hogy egyrészt csak jelentős erőfeszítések és áldozatok árán válhatnak alkalmassá a tagságra, másrészt a csatlakozás együtt jár a szuverenitás egy részének feladásával és — esetleg súlyos — kötelezettségek felvállalásával).

- d.) Több hozzászólás foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy van-e alternatívája az európai integrációnak, illetve jelentheti-e az ENSZ ezt az alternatívát. A vita egyik következtetése, hogy az európai integráció nem épülhet a kizárólagosságra, az elszigetelődésre. A másik következtetés leszűkítette a kérdést a válságkezelésre azzal, hogy máris létezik és erősödőben van a munkamegosztás az európai szervezetek és az ENSZ között. Végso soron nem az a lényeg, hogy egy adott válság megoldását melyik szervezet biztosítja, hanem az, hogy ez a megoldás megszülessen. Megállapítható ugyanakkor, hogy Európa vonatkozásában az ENSZ szerepe csökkenőben van, minthogy néhány funkcióját más szervezetek vehetik-veszik át.
- e.) Konkrétan a válságkezeléssel kapcsolatosan a vita nem haladta meg az általánosan ismert kereteket, miszerint minden egyes válság különbözik a többitől, sajátos megoldást igényel, és éppen ezért a válságkezelés nem támaszkodhat kész receptekre.
- f.) Nagy hangsúlyt kapott Oroszország szerepének taglalása az európai integráció szempontjából. Az egyik fontos megállapítás arra vonatkozott, hogy Oroszország — hatalmi súlyánál fogva — automatikusan jelentős hatással van Európa többi részének biztonsági helyzetére, ezért belső stabilitása összeurópai érdek. A második következtetés: Oroszország semmilyen körülmények között nem zárható ki az európai integrációból, még annak ellenére sem — harmadik következtetés —, hogy egyrészt nem csupán európai, hanem legalább annyira ázsiai hatalom is, másrészt pedig különleges kapcsolatok fűzik az Egyesült Államokhoz.

Végkövetkeztetésként az fogalmazódott meg, hogy Európa fejlődésében — a jelenlegi kelet-európai mozgásirány fő vonala ellenére — domináló jelenség az integráció. A nyugat-európai szervezetek nyitási hajlandósága kelet felé, valamint a már létező összeurópai szervezetek együttműködési, tevékenységi formáinak bővülése lehetőséget kínál Magyarország számára is a fokozatos integrálódásra.

Fülöp Imre

Oroszország katonai doktrínájának főbb tételei

Az Orosz Föderáció katonai doktrínájának alapelvei című dokumentumot a Jelcin elnök vezetésével ülésező Nemzetbiztonsági Tanács 1993. november 2-án hagyta jóvá és az orosz elnök 1833. számú rendeletével még ezen a napon életbe is léptette. A dokumentum leglényegesebb megállapításait Gracsov hadseregparancsnok, honvédelmi miniszter a november harmadikán tartott sajtókonferencián ismertette. A teljes szöveg a fenti címmel az *Izvesztijja* című újság 1993. november 18-i számában jelent meg. A szerző a hivatkozott forrás alapján ismerteti a doktrína politikai, katonai (hadászati), haditechnikai és gazdasági alapjainak főbb tételeit, majd következtetéseiben véleményt formál az alapokmányról.

Az orosz katonai elképzelések alakulása és a realizálásuk érdekében folytatott tevékenység az orosz fegyveres erők nukleáris és hagyományos potenciáljából következően jelentős hatást gyakorol Európa, sőt a világ biztonságára. E hatás iránya és jellege a most már hivatalos doktrinális elvek vizsgálata alapján ítéltethető meg. Ezért a tanulmány a katonai doktrína főbb tételeinek ismertetésén túl a regionális és a globális biztonságot érintő kérdések elemzésére is vállalkozik.

Az új katonai doktrína *előszavában* megfogalmazták, hogy az alapelvek az Orosz Föderáció biztonsági koncepciójának szerves részét képezik. Hangsúlyozzák, hogy a dokumentum az orosz államiság megerősítésével, a demokratikus reformok megvalósításával és a nemzetközi kapcsolatok új rendszerének létrehozásával jellemzett átmeneti időszak terméke. Tartalmilag a háború és a fegyveres konfliktusok elkerülésére, a fegyveres erők építésére, az ország védelemre való felkészítésére, az állam katonai veszélyekkel szembeni ellentevékenységeinek megszervezésére, a fegyveres erőknek és testületeknek Oroszország létfontosságú érdekei védelmére történő alkalmazására vonatkozó, *hivatalosan elfogadott nézetek rendszerét* foglalja magába.

A katonai doktrína politikai alapjai

Ebben a fejezetben megfogalmazták: — Oroszország viszonyát a fegyveres konfliktusokhoz, a fegyveres erők és testületek alkalmazásához; — a katonai veszélyek alapvető forrásait; — Oroszország katonai biztonságára társadalmi-politikai biztosításának politikai elveit és főbb irányait; — az állam feladatait a katonai biztonság garantálása területén.

A fegyveres konfliktusokkal, a fegyveres erők és testületek alkalmazásával kapcsolatban Oroszország a háború és a fegyveres konfliktusok elkerülésének, a válságok politikai-diplomáciai, nemzetközi jogi, gazdasági és más, nem katonai eszközökkel történő megoldásának elsődlegességét vallja.

Az okmány szerint az Orosz Föderáció katonai biztonságának és létfontosságú érdekeinek garantálása alapvetően a belpolitika területén a gazdasági, politikai és társadalmi problémák megoldásától, a reformok sikeres megvalósításától, a külpolitikában a nemzetközi környezettel, mindenekelőtt a szomszédos országokkal és a nagyhatalmakkal fenntartott kapcsolatok állapotától függ. Ebből kiindulva az Orosz Föderáció:

- a nemzetközi viták békés rendezésének elvéhez tartja magát;
- tiszteletben tartja az államok szuverenitásának, területi sérthetetlenségének, a belügyekbe be nem avatkozásnak, az államhatárok sérthetetlenségének elveit és a nemzetközi jog más, általánosan elfogadott előírásait;
- egyetlen államot sem tekint ellenségének;
- az egyéni vagy kollektív önvédelem esetét kivéve fegyveres erőit más államok ellen nem alkalmazza;
- közreműködik a nemzetközi közösségnek, a különböző kollektív biztonsági szervezeteknek a háború és a fegyveres konfliktusok elhárítására, a béke helyreállítására vagy fenntartására irányuló erőfeszítéseiben;
- részt vállal a nemzetközi jog továbbfejlesztésében, az államok által a háború és a fegyveres konfliktusok megakadályozására fogantatandó hatékony rendszabályok kidolgozásában, elfogadásában és bevezetésében.

A dokumentum Oroszország nukleáris politikájának céljaként a nukleáris háború veszélyének elhárítását jelöli meg, amelyet az Oroszország és szövetségesei elleni agresszió kirobbantásától való visszatartás útján terveznek elérni. Ennek érdekében az Orosz Föderáció:

- nem alkalmazza atomfegyvereit az atomsorompó-szerződést aláírt és ilyen fegyverrel nem rendelkező államok ellen, kivéve ha olyan állam támad fegyverrel Oroszországra, szövetségeseire vagy fegyveres erőire, amelyet szövetségi szerződés fűz a nukleáris hatalomhoz, illetve ha az adott állam a nukleáris hatalommal közösen tör be Oroszország és szövetségesei területére, közösen támadja az orosz fegyveres erőket és testületeket vagy támogatja a nukleáris fegyverekkel rendelkező állam felsorolt akcióit;
- aktívan fellép az atomfegyver-kísérletek betiltásáért, segíti az e kérdésben folyó párbeszéd kialakulását, végső céljaként a kísérletek teljes betiltását tekinti;
- törekszik a nukleáris erők olyan minimális szintre való csökkentésére, amely lehetővé tenné a nagyméretű háborúkat, illetve törekszik a hadászati stabilitás fenntartására, távlatokban a nukleáris fegyverek teljes megsemmisítésére;
- a többi érdekelt országgal közösen megteszi a szükséges lépéseket a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozását szolgáló rendszabályok érvényesítése és egyetemes jellegének biztosítása érdekében.

A tömegpusztító fegyverek más fajtáival kapcsolatban a dokumentum állást foglal azok fejlesztésének, gyártásának, felhalmozásának és alkalmazásának tiltása mellett, és támogatja a vonatkozó egyezmények megvalósítását. Ugyanakkor szüksé-

gesnek tartja a tömegpusztító fegyverek új típusai elleni védelem fenntartását, az állampolgárok és a társadalom biztonságának garantálását.

Oroszország katonai biztonságát a rendelkezésre álló eszközök összességével tervezi biztosítani, a politikai-diplomáciai és más, nem katonai eszközök elsődlegessége mellett. Emellett nélkülözhetetlennek tartja a fegyveres erők és testületek fenntartását, amelyeknek a következő célokat jelöli ki:

- az Orosz Föderáció szuverenitásának, területi épségének és más létfontosságú érdekeinek védelme az ellene vagy szövetségesei ellen irányuló agresszió esetén;
- a békefenntartó műveletek végrehajtása az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozata vagy Oroszország nemzetközi kötelezettségei alapján;
- a fegyveres konfliktusok vagy bármely, az államhatárok, illetve a szerződéses kötelezettségekből következően más államok határai, valamint az ország területe és létfontosságú érdekei elleni fegyveres erőszak elhárítása.

Oroszország fegyveres erőinek és testületeinek alkalmazására az alkotmánnyal, a törvényekkel és más állami intézkedésekkel összhangban kerül sor, a dokumentum a fegyveres erők és testületek egyes pártok és társadalmi szervezetek érdekében történő bevetését egyértelműen megtiltja.

A katonai veszélyek alapvető forrásaival kapcsolatban a doktrína hangsúlyozza, hogy az Oroszország elleni közvetlen agresszió veszélye a jelen körülmények között lényegesen csökkent. Ezzel együtt a katonai veszélyeztetés fennmaradt.

Az Oroszországot kívülről fenyegető reális és potenciális katonai veszélyek forrásait a dokumentum a következőkben jelöli meg:

- más országok területi követelései az Orosz Föderációval és szövetségeseivel szemben;
- a más államok rendelkezésére álló nukleáris és más tömegpusztító fegyverek alkalmazásának lehetősége;
- a nukleáris és más tömegpusztító fegyvereknek, azok célba juttató eszközeinek és a haditechnika legújabb vívmányainak elterjedése, amelyet egyes országok, terroristaszervezetek és csoportok katonai és politikai törekvéseik elérésére használhatnak fel;
- a fegyverzetkorlátozásra és -csökkentésre vonatkozó egyezmények megsértésének következményeként a hadászati stabilitás aláásásának lehetősége, más államok részéről a fegyverzet minőségi és mennyiségi növelése;
- kísérletek az Orosz Föderáció belügyeibe való beavatkozásra, a belpolitikai helyzet destabilizálására;
- az Orosz Föderáció állampolgárai jogainak, szabadságának és törvényes érdekeinek elnyomása külföldön;
- az Orosz Föderáció külföldi államok területén lévő katonai objektumai elleni támadás;
- a katonai tömbök és szövetségek kiterjesztése olyan formában, amely az Orosz Föderáció katonai biztonsági érdekeinek sérelmét okozza;
- a nemzetközi terrorizmus.

A továbbiakban a dokumentum felsorolja azokat a tényezőket, amelyek a katonai veszélyek közvetlen katonai fenyegetéssé alakulását jelzik. Ezek közül kiemeli a határ menti konfliktusokat és a fegyveres provokációkat, a kozmikus eszközök és a hadászati

nukleáris erők egyes elemei működésének megzavarását és a szomszéd országok területére külföldi csapatok telepítését.

A katonai veszélyek azon alapvető *belső forrásait*, amelyek kezelésére az orosz fegyveres erők és testületek alkalmazásra kerülhetnek, a doktrína a következők szerint értékeli:

- *a nacionalista, szeparatista és más szervezetek fegyveres erőszak alkalmazásával folytatott azon jogellenes tevékenysége, amely az Orosz Föderáció belső helyzetének destabilizálására és területi egységének megbontására irányul;*
- *az alkotmányos rend erőszakos felforgatására és az állami vezető szervek működésének bomlasztására irányuló kísérletek;*
- *a nukleáris erőművek, a vegyi és biológiai termékeket gyártó üzemek és más, potenciálisan veszélyes objektumok elleni támadások;*
- *a fegyver- és lőszerraktárak, a hadiipari üzemek, katonai szervezetek és intézmények elleni támadások a fegyverek megszerzése céljából;*
- *az Orosz Föderáció területén a fegyverek, lőszerek, robbanóanyagok és más, a diverzáns- és terrorcselekmények elkövetéséhez szükséges anyagok, valamint a kábítószerek törvényellenes, illegális forgalmazása.*

Oroszország katonai biztonsága garantálásának fő irányait a doktrína az alábbiakban határozza meg:

- *a fegyveres erők és testületek minőségi állapotának, harckészültségének és harc-készségének olyan szintű fenntartása, amely garantálja Oroszország létfontosságú érdekeinek megbízható védelmét;*
- *a politikában az erő alkalmazásáról való lemondásról, a katonai erő alkalmazása vagy azzal való fenyegetés kizárásáról szóló, államok közti két- és többoldalú szerződések rendszerének továbbfejlesztése;*
- *az Orosz Föderáció belépése a kollektív biztonsági rendszerbe, vagy e rendszerekkel az együttműködési kapcsolatok megerősítése;*
- *a tömegpusztító fegyverek és célba juttató eszközeik elterjedésének tilalmát ellenőrző nemzetközi rendszer tökéletesítése és új, hatékony ellenőrző mechanizmusok létrehozása;*
- *a feltételek létrehozása az atomsorompó-szerződés tartós érvényesítéséhez és a szerződésben részt vevő államok körének kibővítése valamennyi olyan állam bekapcsolásával, amely potenciálisan képes a tömegpusztító fegyverek előállítására;*
- *a nukleáris leszerelésről folyó tárgyalásokon a résztvevők körének bővítése, a sokoldalú jelleg erősítése;*
- *párbeszéd kezdeményezése a nukleáris hatalmakkal az atomfegyver-kísérletek olyan minimális szintre csökkentéséről, amely a nukleáris biztonsághoz elengedhetetlen, de kizárja az atomfegyverek korszerűsítését, illetve távolokban e kísérletek teljes betiltásáról;*
- *katonai területen a bizalom növelése a katonai jellegű információk kölcsönös cseréje, a katonai doktrínák és a haderő-fejlesztési tervek összehangolása útján a szövetségesekkel és a partnerekkel;*
- *az atom- és a hagyományos fegyverek korlátozásáról és csökkentéséről korábban kötött nemzetközi szerződések megsértésének megakadályozása az Orosz Föderáció katonai biztonságának megőrzése érdekében;*

- az európai hagyományos fegyveres erők csökkentéséről kötött szerződés következetes realizálása, illetve közreműködés abban, hogy a hagyományos fegyveres erők és fegyverzet korlátozásának és csökkentésének folyamatában Ázsia és a világ más térségeinek országai is bekapcsolódjanak;
- a haditengerészeti erők csökkentésére és a haditengerészeti tevékenység korlátozására vonatkozó hatékony nemzetközi egyezmények előkészítése és elfogadása érdekében a tárgyalások aktivizálása;
- az államok közti megegyezések alapján más államok területén lévő orosz csapatok, katonai bázisok és objektumok jogállásának szabályozása;
- a külföldi államokkal, mindenekelőtt a Független Államok Közössége tagállamaival, valamint a közép- és kelet-európai államokkal a kölcsönösen előnyös katonai együttműködés fejlesztése.

Oroszország katonapolitikájának alapvető elveit a dokumentum a következőkben rögzíti:

- az Orosz Föderáció saját biztonságát más országok biztonsága és a globális biztonság sérelme nélkül garantálja;
- Oroszország támogatja a vele határos térségek, szövetségesei és a világ összes országának stabilitását;
- az Orosz Föderáció a fegyveres erőket és testületeket az ország politikai céljaival, gazdasági lehetőségeivel és a reform irányával összhangban építi;
- az Orosz Föderáció betartja nemzetközi kötelezettségeit és közreműködik azon szerződések és egyezmények céljainak elérésében, amelyekben részt vesz;
- a fegyverrel és más haditechnikai eszközökkel való kereskedelem rendszerének fenntartása érdekében hatékonyan kihasználja nemzetközi lehetőségeit, ugyanakkor tekintettel van az ország és a nemzetközi közösség biztonságára;
- megtiltja olyan fegyverek és más haditechnikai eszközök szállítását, amelyek a krízishelyzetet tovább élezhetik, felboríthatják a regionális stabilitást, embargót vagy más, az Orosz Föderáció részvételével kötött nemzetközi egyezményt sérthetnek.

A szövegben a fenti alapvető elveknél, de külön gondolatként kapott helyet, hogy Oroszország a nemzetközi béke és biztonság fenntartásában, a háború és a fegyveres konfliktusok megakadályozásában partnernek tekint minden olyan államot, amelynek politikája nem sérti az orosz érdekeket és nem mond ellent az ENSZ alapkormányának.

Az Orosz Föderáció katonai biztonsága társadalmi-politikai alapjaihoz sorolja a doktrína a jogi alapok megteremtését, a katonapolitika állami kontrolljának tökéletesítését, a csapatok feltöltésének biztosításában a szerződéses és a polgári állomány, valamint a nők bekapcsolását, a katonai szolgálatot teljesítők szociális védettségét, a katonai szolgálat presztízsének emelését, a katonai-hazafias nevelés és a pszichológiai felkészítés fokozását, valamint a fegyveres erőknél a politikai pártok tevékenységének, az erőszak és a háború propagandájának tilalmát és végül a fegyveres erők nyitottságának és a társadalomhoz fűződő kapcsolatainak erősítését.

Az államnak a katonai biztonság garantálása érdekében megoldandó feladatait a dokumentum a békében, a veszélyeztetettségi időszakban és a háború kezdetén végrehajtandó tevékenységekre osztja fel.

Békében az állam feladata az ország védelmi potenciáljának a valós és poten-

ciális katonai fenyegetéseknek megfelelő szintű fenntartása a gazdasági lehetőségek és a személyi tartalékok figyelembevételével. A további feladatokat a fegyveres erők és testületek minőségi fejlesztése, a védelmi célú tudományos kutatások fő irányainak meghatározása, a hadiipari konverzió racionális végrehajtása, az állami vezetésnek és az ország gazdaságának a védelemre való felkészítése képezik.

A veszélyeztetettség időszakban és a háború kezdetével megoldandó állami feladatok között a szövegben a háborús állapot időbeni kihirdetése, a rendkívüli vagy hadiállapot bevezetése, az ország mozgósításának rendszabályai, az erő kifejtésnek az agresszió visszaverésére történő összpontosítása, a szövetséges országoknak nyújtandó katonai segítség és a békefenntartó műveletekben való részvétel koordinálása szerepelnek.

A katonai biztonság érdekében folyó tevékenység irányításával kapcsolatban kiemelik a központi, a területi és a helyi állami vezetőtestületek alkotmányos törvényekben rögzített felelősségét, az Orosz Föderáció elnökének szerepét e tevékenység szervezésében, ellenőrzésében és koordinálásában, valamint a nemzetbiztonsági tanács irányításában.

A katonai doktrína katonai (hadászati) alapjai

A második fejezetben megfogalmazzák:

- Oroszország fegyveres erői és testületei alkalmazásának alapelveit;
- a fegyveres erők és testületek feladatait és vezetésük rendjét;
- a fegyveres erők és testületek építésének főbb céljait, elveit és feladatait.

A *fegyveres erők és testületek alkalmazásának alapelvei* abból indulnak ki, hogy korunkban a stabilitást és a békét főleg a helyi háborúk veszélyeztetik és az ilyen konfliktusok valószínűsége a különböző térségekben növekszik. A fegyveres konfliktusok és a helyi háborúk elleni fellépés során Oroszország a térségben diszlokáló erőire fog támaszkodni, amelyeket más térségekből szükség szerint áthelyezett csapatokkal erősít meg. Fő célként a konfliktus lokalizálását és az ellenségeskedések minél gyorsabb megszüntetését tekintik annak érdekében, hogy létrejöjjenek az előfeltételek a konfliktus békés eszközökkel és az Orosz Föderáció érdekeinek megfelelő feltételek melletti megoldásához.

E helyi konfliktusok során folyó fegyveres tevékenység természetét elemezve a dokumentum kiemeli a harcok és hadműveletek legkülönbözőbb formáinak alkalmazását, amelyeket a gyalogsági fegyverektől a legkorszerűbb nagy pontosságú fegyverrendszerekig terjedő fegyverzettel vívhatnak meg. Hangsúlyozzák, hogy a helyi konfliktusok adott körülmények között nagyméretű háborúkká válhatnak, illetve az agresszornak a hadászati nukleáris erők és a rakétatámadások korai előrelélő rendszere elemeinek megsemmisítésére vagy működésük megzavarására irányuló kísérletei, valamint a nukleáris erőművek, az atom- és a vegyipari létesítmények elleni támadásai a konfliktus atomháborúvá történő eskalálódásához vezethetnek.

Az okmány arra is felhívja a figyelmet, hogy a háborúban az atomfegyverek bármely, így akár korlátozott alkalmazása a másik oldalról a tömeges alkalmazást provokálhatja ki, amely katasztrofális következményekkel jár. A helyi konfliktusok általános vagy globális konfliktussá, illetve nukleáris háborúvá eskalálódására vo-

natkozó feltételezés minden összefüggése csak akkor válik egyértelművé, ha összekapcsoljuk az Oroszország „peremvidékén” fennálló instabilitással és az ország belső helyzetéből adódó lehetséges veszélyekkel.

A dokumentum a továbbiakban hangsúlyozza, hogy a lehetséges belső fegyveres konfliktusok az Orosz Föderáció létfontosságú érdekeit közvetlenül veszélyeztetik és azokat más államok az ország belső ügyeibe való beavatkozásukhoz ürügyként használhatják fel. Ezért a fegyveres erők és testületek e konfliktusok lokalizálására és elfojtására irányuló alkalmazásának elsődleges célja, hogy biztosítsák a helyzet leggyorsabb normalizálását, a törvényesség és a jogrend helyreállítását, a társadalmi biztonság fenntartását, a lakosságnak a szükséges segítségnyújtást és a feltételek megteremtését a konfliktusok politikai eszközökkel való megoldásához.

A fegyveres erőknek és testületeknek az Oroszország elleni háború megelőzésével és az esetleges agresszor visszatartásával (elrettentésével) kapcsolatos feladatait a doktrína a következőkben jelöli meg:

- *a külföldön tevékenykedő hírszerző szolgálat, a biztonsági, a kül- és a belügyminisztérium erőivel és eszközeivel közösen a fegyveres támadás előkészületeinek és a helyzet fenyegető alakulásának időbeni felfedése és e veszélyekről a legfelső állami vezetés tájékoztatása;*
- *a hadászati nukleáris erők állományának és állapotának olyan szinten tartása, amely bármely körülmények között garantálja az agresszornak a meghatározott veszteség okozását;*
- *békeidőszakban az általános rendeltetésű csapatok (erők) olyan szintű harci lehetőségének fenntartása, amely biztosítja a helyi (regionális) méretű agresszió visszaverését;*
- *az állami intézkedések keretében olyan rendszabályok bevezetése, amelyek biztosítják az ország háborús helyzetre való átállítását és a fegyveres erők hadászati szétbontakozását;*
- *az államhatárok őrizete a légtérben és a tengereken.*

A jogi alapokat illetően a dokumentum meghatározza, hogy az orosz fegyveres erők és testületek az Orosz Föderáció alkotmányának, az érvényben lévő törvényeknek, a háború áldozatainak védelméről intézkedő 1949. évi genfi konvenciónak, valamint az Oroszország által vállalt más, a fegyveres konfliktusok időszakára vonatkozó nemzetközi kötelezettségeknek megfelelően kerülnek alkalmazásra.

A fegyveres erők és testületek irányításának és vezetésének rendjét vázolja a doktrína rögzíti, hogy a fegyveres erők és testületek általános irányítása az alkotmánynak és a törvényeknek megfelelően az Orosz Föderáció elnökének — a fegyveres erők főparancsnokának — a kötelessége. A fegyveres erők mindenkori állapotáért az orosz minisztertanács (kormány) a felelős. A közvetlen irányítás a védelmi miniszter feladata. Az operatív vezetés alapvető szerve a fegyveres erők vezérkara. A fegyveres testületek közvetlen vezetését — a törvénynek megfelelően — az illetékes parancsnokok (főnökök) végzik.

Az Oroszország vagy szövetségesei elleni agresszió esetén a fegyveres erők feladatai a következők:

- *az ellenség légi-, földi és s haditengerészeti csapásainak visszaverése;*
- *veszteségokozás az ellenségnek, a haditevékenység lehető leggyorsabb befejezéséhez*

a feltételek megteremtése és a béke megkötése Oroszország érdekeinek megfelelő feltételekkel;

- *Oroszország nemzetközi kötelezettségeinek megfelelően, a szövetséges államok fegyveres erőivel közös haditevékenység folytatása.*

Az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozata vagy Oroszország nemzetközi kötelezettségei alapján folytatott békefenntartó műveletekben való részvétel során az orosz kontingens fő feladatai lehetnek:

- *a konfliktusban érintett felek fegyveres csoportosításainak szétválasztása;*
- *a polgári lakosság részére a humanitárius segítség eljuttatásának és a lakosság evakuálásának biztosítása;*
- *a konfliktus körzetének lezárása a nemzetközi közösség által elfogadott szankciók betartása céljából.*

Az Orosz Föderáció instabil belső helyzete indokolhatja, hogy a doktrína meghatározza a belügyi szervek és csapatok azon feladatait, amelyeket a belső konfliktusok és erőszakos fegyveres tevékenységek megelőzése és felszámolása céljából oldhatnak meg:

- *a konfliktus körzetében a közrend és a rendkívüli állapot törvényi rendelkezései érvényesítésének biztosítása;*
- *a fegyveres összeütközések megszüntetése és a szemben álló felek szétválasztása;*
- *a törvénytelen fegyveres alakulatok lefegyverzése és felszámolása, a lakosságnál lévő fegyverek összegyűjtése;*
- *a konfliktus körzetével határos területeken a társadalmi rend és a biztonság őrzetének megerősítése;*
- *a belső biztonság helyreállítása érdekében a nyomozati és vizsgálati eljárások lefolytatása és más, a törvények által meghatározott feladatok végrehajtása.*

A dokumentum rögzíti, hogy a belügyi csapatok felsorolt feladatainak végrehajtásában a fegyveres erők és testületek egyes alakulatai is közreműködhetnek. A határőrcsapatok az államhatár őrzete során együttműködnek a bűnüldöző szervekkel a szervezett bűnözés, a terrorizmus, a fegyver- és kábítószer-csempészet elleni tevékenységben.

A fegyveres erők egyéb feladatai közé a doktrína az államhatár őrzetének megerősítésében, a tengeri közlekedési útvonalak, a fontos állami és gazdasági létesítmények őrzés-védelmében, valamint a terrorizmus, a kábítószer-csempészet és a kalózkodás elleni harcban való közreműködést, továbbá a tömegszerencsétlenségek, katasztrófák és elemi csapások esetén a lakosságnak történő segítségnyújtást sorolja.

A fegyveres erők és testületek építésének fő célja — a dokumentum szerint — olyan csapatok létrehozása és fejlesztése, amelyek képesek az ország függetlenségének, szuverenitásának, területi épségének védelmére; az állampolgárok biztonságának, a társadalom és az állam létfontosságú érdekeinek szavatolására; megfelelnek a mindenkori katonapolitikai és hadászati helyzetnek és az ország reális lehetőségeinek.

A fegyveres erők és testületek építésének főbb elvei a következők:

- *a katonai vezetés szerveinek és tisztségviselőinek az államhatalom legfelső szerve*
- *a kormány — általi ellenőrzöttsége;*

- a katonák állampolgári és szabadságjogainak tiszteletben tartása, szociális védettségük biztosítása a katonai szolgálat sajátosságainak figyelembevétele mellett;
- a katonai vezetés centralizálása és a jogi alapokon nyugvó egyszemélyi vezetés;
- a csapatok szervezeti felépítésének, harci állományának és létszámának összhangja a megoldandó feladatokkal, a vonatkozó törvényekkel, a nemzetközi kötelezettségekkel és az ország gazdasági lehetőségeivel;
- a fegyveres erők és testületek magas fokú szakmai jellegének biztosítása;
- a katonai veszélyek megnövekedésével a fegyveres erők és testületek harci ereje arányos fokozásának lehetősége, a mozgósítási tartalékok időbeni előkészítése;
- az ország geopolitikai és geostratégiai helyzetének számításba vétele;
- a haderőépítés hazai és külföldi tapasztalatainak felhasználása.

A fegyveres erők építésének feladatait a doktrína két időszakra határozza meg. 1996-ig tervezik a hazai területen a rendeltetésüknek és feladataiknak megfelelő csapatcsoportosítások kialakítását, a csapatok fegyvernemi szervezeteinek korszerűsítését, az erők visszavonását Oroszország területére és a vegyes — szerződéses és hadkötelezettség alapján szolgálatot teljesítő — állományra való áttérést, valamint a létszám meghatározott mértékű csökkentését. 1996 és 2000 között befejezik a fegyveres erők szerkezeti átalakítását, a vegyes állományra való áttérést és az ország területén a katonai infrastruktúra kiépítését.

A fegyveres erők és testületek fejlesztése során elsőbbséget fognak élvezni az agresszor visszatartását szolgáló mozgékony erők, amelyek képesek lesznek rövid idő alatt bármely veszélyeztetett irányban (régióban) szétbontakozni és manőverező harctevékenységet folytatni.

A csapatok hazai területre tervezett visszavonásának ellentmondani látszik a dokumentum következő megállapítása, amely szerint Oroszországnak és a FÁK tagállamainak biztonsági érdekei a csapatok és eszközök egy részének az ország határain kívüli elhelyezését, illetve vegyes — a FÁK államaiból toborzott és szerződéses — állományú katonai alakulatok felállítását követelhetik meg. Az elhelyezés és a toborzás feltételeit a vonatkozó nemzetközi egyezmények fogják meghatározni. Az ország határain kívül az orosz csapatok önállóan, egyes bázisokon vagy más országok csapataival közös csoportosítást képezve tartózkodhatnak. Az elhelyezés körülményeitől függetlenül e csapatok az orosz fegyveres erők állományába tartoznak és feladataik végrehajtása során az orosz fegyveres erőkre érvényes szabályoknak megfelelően, a két- vagy többoldalú szerződések és egyezmények figyelembevételével tevékenykednek.

A fegyveres erők felkészítésének és haditevékenységük jellegének követelményeit változtatva a doktrína kiemeli a veszélyeztetett irányban végrehajtott gyors átcsoportosítást, az aktív védelmi és támadó tevékenység jelentőségét, illetve azok végrehajtására való felkészülést a fegyveres konfliktus és a háború kirobbanása, illetve megvívása bármely változatának, a pusztító eszközök korszerű és a perspektivikus tömeges alkalmazásának figyelembevételével. A haditevékenységek során kiemelt jelentőséget tulajdonítanak a felderítés, a vezetés és a híradás rendszere folyamatos és megbízható működésének; a földi, a légi és a tengeri uralom megszervezésének és megtartásának; az agresszor betört csoportosításai elszigetelésének; a tűzzel való

pusztítás és a csapatok manőverei összhangjának; a haderó- és fegyvernemi csapatok közti szoros együttműködésnek; a különböző csapatok alkalmazási tervei összehangolásának a közös feladatok megoldása érdekében, valamint az ellenség csapat- és tűzvezető rendszerei megsemmisítésének.

A katonai doktrína haditechnikai és gazdasági alapjai

A fejezet a következő kérdésekben foglal állást:

- Oroszország katonai biztonságának haditechnikai alapjai;
- a védelmi-ipari potenciál fejlesztésének fő irányai;
- Oroszország haditechnikai együttműködése más országokkal.

Oroszország katonai biztonságának haditechnikai alapjait vázolva a dokumentum fő célként határozza meg a fegyveres erők és testületek időbeni és teljes fokú ellátását olyan hatékony fegyverrendszerekkel és felszerelésekkel, amelyek elengedhetetlenek és elegendőek a társadalom és az állam létfontosságú érdekei védelmének biztosításához.

E cél elérése érdekében szükségesnek tartják a fegyverek és más haditechnikai eszközök olyan optimális rendszereinek létrehozását, amelyek minőségükből adódóan biztosítják a csapatok harci hatékonyságának növelését és összhangban vannak a fegyveres erők várható alkalmazásával; a tudományos kutatások legújabb eredményeinek felhasználását a haditechnikai eszközök kifejlesztésében; az eszközök sorozatgyártását megelőzően a harci hatékonyságuk értékeléséhez a matematikai modellezés széles körű alkalmazását; a fegyverek és más haditechnikai eszközök gyártásához szükséges termelési kapacitások és mozgósítási képességek fenntartását.

A fegyveres erők és testületek haditechnikai szükségleteinek biztosítását a következő elvek figyelembevételével tervezik megvalósítani:

- a technikai ellátás szintjének megfelelése a katonai biztonság igényeinek;
- az állam tudományos-technikai és gazdasági lehetőségeinek figyelembevétele;
- a fegyver- és más haditechnikai eszközrendszerek harckész állapotban tartása;
- a fegyverzettel és más haditechnikai eszközökkel szemben támasztott követelmények előzetes hadműveleti, tudományos és gazdasági megalapozása, illetve az új eszközök kikísérletezéséhez, kidolgozásához és gyártásához szükséges pénzeszközök előzetes meghatározása a hosszú távú finanszírozás igényének számbavételével;
- a pénzügyi és az anyagi-technikai erőforrások összpontosítása a fegyveres erők és testületek haditechnikai ellátásának elsődlegességet élvező irányaira.

A haditechnikai biztosításnak és a védelmi ipar lehetőségei ésszerű kihasználásának fő irányait a dokumentum a következőkben rögzíti:

- hosszú távú (10–15 éves) fegyverzeti és haditechnikai, valamint az állam által finanszírozott állami védelmi megrendelések programjainak kidolgozása és megvalósítása;
- az Oroszország hadiipari és hadigazdasági függetlenségét biztosító iparágak szerkezeti átalakítása a piacgazdaságba való átmenet feltételeinek megfelelően;
- a védelmi kutatások és az ipar állami irányítási rendszerének korszerűsítése a tulajdonformák változásának viszonyai között;

- a védelmi megrendelések teljesítését és a különböző tulajdonú vállalatok anyagi érdekeltiségét biztosító pénzügyi-gazdasági szabályozók és mechanizmusok bevezetése ...;
- a haditechnikai fejlesztés és termelés csökkentése lehetséges negatív követelményeinek megelőző kompenzálása;
- a fegyverek és más haditechnikai eszközök kidolgozása érdekében végzett munkához szükséges pénzügyi és anyagi-technikai feltételek garantált biztosítása;
- a hadiipari megrendelések, kutatások és gyártások szerződéses alapokra helyezése, a versenytárgyalások bevezetése;
- a kettős (polgári és katonai) alkalmazású technológiák kölcsönös felhasználása az állam és a termelők érdekeinek fegyvelembevételével;
- a haditechnikai termékek megrendelési rendszerének és a termékek jegyzékének optimalizálása, a termékek egységesítése és szabványosítása;
- a védelmi megrendelések teljesítését biztosító hitel- és pénzügyi politika megvalósítása;
- a csapatok olyan ütemű átfegyverzésének fenntartása, amely megfelel a katonai biztonság megbízható garantálása követelményeinek;
- a fegyverek és más haditechnikai eszközök tervszerű korszerűsítése.

A haditechnikai fejlesztés területén elsőbbséget kívánnak biztosítani a leghatékonyabb csapat- és tűzvezetési rendszerek, a híradó, a felderítő-, a hadászati előrejelző- és a rádióelektronikai harceszközök, a nagy pontosságú mobil hagyományos pusztítóeszközök kifejlesztésének és gyártásának; a lehetséges katonai veszélyekre való hatékony reagálást lehetővé tevő eszközök kifejlesztésére irányuló alap- és alkalmazott kutatásoknak; a hadászati nukleáris fegyverrendszer valamennyi eleme olyan szinten tartásának, amely garantálja Oroszország és szövetségesei biztonságát, a hadászati stabilitást, az atom- és a hagyományos háború kirobbantásától való visszatartást; a katonák egyéni harc-, híradó és védőeszközökkel történő ellátásának és az „ember—gép” rendszerek ergonómiai jellemzői tökéletesítésének.

A védelmi-ipari potenciál fejlesztésének fő irányai a doktrína szerint a következők:

- az alap- és az alkalmazott kutatások, a perspektivikus tudományos-technikai és technológiai fejlesztések szintjének biztosítása, a termelő egységek tudományos-kutató, kísérleti és termelési alapjainak olyan szintű fejlesztése, amely garantálja az állami védelmi megrendelések teljesítését;
- a védelmi-ipari potenciál és annak infrastruktúrája ésszerű és kiegyensúlyozott fejlesztése az ország katonai biztonsága követelményeinek, a hadiipari konverzió programja megvalósításának és a gazdaság egésze hatékony működésének figyelembevételével;
- a fegyverzet és más haditechnikai eszközök olyan szintű termelő- és javítókapacitásának létrehozása, fejlesztése, amely az alapvető típusok teljes termelési folyamatának biztosításához elengedhetetlen;
- a gazdaság mozgósítási készenlétét és az állami mozgósítási tartalékok létrehozását biztosító intézkedésrendszer kidolgozása és bevezetése.

Oroszország a más országokkal folytatandó haditechnikai együttműködésének megszervezése során a katonapolitikai és gazdasági érdekei kiegyensúlyozott biztosításának szükségességéből indul ki. A haditechnikai együttműködést az állam előjogának tekinti, amely az együttműködés kiépítését az orosz törvény-

ek és a nemzetközi egyezmények alapján végzi. E tevékenységben az Orosz Föderáció kiemelt jelentőséget tulajdonít a Független Államok Közössége tagállamai hadiipari potenciálját képező vállalatok és ágazati tudományos-kutatóintézetek közti kölcsönösen előnyös kooperatív kapcsolatok helyreállításának és kiszélesítésének.

A haditechnikai együttműködés céljait a dokumentum a következőkben határozza meg:

- Oroszország katonapolitikai pozícióinak megerősítése a világ különböző körzeteiben;
- az állami szükségletekre, a konverzió fejlesztésére, a hadiipari termeléshez és a védelmi-ipari vállalatok szerkezeti átalakítására a valutáris eszközök biztosítása;
- a hagyományos fegyverek és más haditechnikai eszközök területén az ország exportlehetőségeinek fenntartása a szükséges szinten;
- a védelmi ipar tudományos-technikai és kísérleti bázisainak, vagyis a tudományos kutatóintézeteknek és a kísérleti-tervező intézeteknek a fejlesztése;
- a fegyverzet és más haditechnikai eszközök kifejlesztésével és gyártásával foglalkozó vállalatok, intézetek és szervezetek személyi állománya szociális védelmének biztosítása.

A befejező részben rögzítették, hogy az Orosz Föderáció garantálja a katonai doktrína alapelveinek végrehajtását. Szigorúan betartják és a jövőben is be fogják tartani az ENSZ alapokmányában, az általánosan elfogadott nemzetközi egyezményekben rögzített nemzetközi jogi normákat és elveket.

Végezetül a dokumentum kiemeli, hogy a katonai doktrína alapelvei a biztonság általános koncepciójának szerves részét képezik, meghatározzák Oroszország katonai biztonsága garantálásának útjait és eszközeit az ország fejlődésének átmeneti időszakában, így az orosz államiság kifejlődésének és a nemzetközi kapcsolatok új rendszere kialakulásának mértékében az alapelveket kiegészítik, pontosítják és továbbfejlesztik majd.

Következtetések

- 1.) Az ismertetett dokumentum kidolgozása és hivatalos elfogadása az orosz hadügyi elmélet és gyakorlat jelentős eredményeként értékelhető, mivel az orosz fegyveres erők első esetben rendelkeznek írott katonai doktrínával, amely a helyzetük és feladataik rögzítésével elősegítheti magabiztosságuk növelését és hozzájárulhat a belpolitikai helyzet stabilizálásához.
- 2.) Az a tény, hogy doktrínát a nemzetbiztonsági tanács fogadta el, a hadsereg civil ellenőrzésének irányába tett pozitív és demokratikus jellegű lépésként értékelhető, ugyanakkor a törvényhozás kizárása ebből a folyamatból — az elfogadás az októberi események és a választások közötti időszakban történt — az elnöki hatalom túlzott megerősödését eredményezheti, amelyre a haderő belpolitikai szerepét taglaló elvekből is következtetni lehet.
- 3.) Mind a doktrína elfogadásának időzítése, mind a vonatkozó alapelvek tükrözik, hogy az orosz elnök az október eleji moszkvai események kapcsán „fizet” az őt támogató fegyveres erőnek és a hadiipari komplexumnak.

- 4.) A doktrína tartalmi és formai jegyei egyrészt a fegyveres erők és a hadiipari komplexum egyes vezetőinek a „birodalmi hagyományok” iránti vonzódását, másrészt az átfogó reform híveinek törekvéseit jelzik, így a dokumentum átmeneti jellegére és jövőbeli pontosítására történt utalások teljes mértékben indokoltak tűnnek.
- 5.) Az orosz hadászati nukleáris erők alkalmazási elvei, különösen a „visszatartás” hangsúlyozása részben USA elrettentési koncepciójának átvételéről, részben a hagyományos fegyverek terén a szovjet időkben fenntartott abszolút mennyiségi fölény megszűnésének tudomásulvételéről tanúskodnak.
- 6.) A FÁK tagországainak területén kilátásba helyezett orosz katonai szerepvállalás és az ezen országokkal kiépítendő haditechnikai együttműködés megítélése az érintett országok részéről rendkívül eltérő lehet, a realizálás érdekében teendő orosz lépések esetenként a birodalmi restauráció képzetét kelthetik és ellenállásra találhatnak.
- 7.) A fegyveres erők új feladatainak, így a FÁK keretében béketeremtő műveletek végrehajtása a „közeli külföldön”, a „konfliktus ... az Orosz Föderáció érdekeinek megfelelő feltételek mellett történő megoldása” céljából a konfliktusban érintett felek érdekeinek tiszteletben tartása szempontjából kényes problémákat vethet fel.
- 8.) A kelet- és a közép-európai térség államai számára a vázolt doktrinális alapelvek realizálása nem jelent katonai veszélyt, a nyugati biztonsági értékrend egyes elemeinek beépítése a dokumentumba óvatos optimizmusra adhat okot, a valószínű változások összevetése az elfogadott alapelvekkel lehetővé teszi az azokból eredő veszélyek időbeni prognosztizálását.

Lakatos György

A hadműveleti munkáról az új honvédelmi törvény tükrében

Úgy érzem, és azt tapasztalom, hogy arról már sokat hallottunk és olvastunk: mit jelent az új honvédelmi törvény (a továbbiakban: Hvt.) az állampolgárok, a katonafiatalkor számára. Sok szó esett arról is, hogy milyen új rendfokozatok vannak, azokat hogyan lehet elérni. A szükségesnél kevesebbet vagy egyáltalán nem szóltunk azonban arról, hogy milyen hatással van a vezérkari, közelebbről a hadműveleti munkára s — ilyen összefüggésben — a honvédség egészére nézve. Ezért is örülök annak a lehetőségnek, hogy kapcsolódó gondolataimat elmondhatom, kifejezhetem.

Megítélésem szerint a Hvt. több tekintetben új helyzetet teremtett, új keretet adott a honvédelmi (ezen belül a vezérkari, a hadműveleti) munka eddigieknél szélesebb spektrumú felfogásának, kimunkálásának és gyakorlatának. Ez abban jut kifejezésre, hogy a vezérkar az eddigieknél átfogóbb, nagyobb ívű kötelezettségeket — ezáltal nagyobb felelősséget is — kapott az ország honvédelme megszervezésén belül azáltal, hogy a törvény szerint az ország katonai védelemre való felkészítését, valamint a fegyveres erők tevékenységét hivatott tervezni, szervezni (Hvt. 40. §).

A fenti kettős feladat a fegyveres erők felkészítésében a korábbtól szélesebb tekintésű felfogást feltételez és kíván meg tőlünk. Meggyőződésemmé, hogy ma már a fegyveres erők kereteit meghaladó, az országvédelem kereteiben való gondolkodásra van szükség a vezérkari munkában.

A Hvt. meghatározó jelentőségű az ország honvédelmi, a fegyveres erők rendeltetés szerinti felkészítésében. Ebből következően legközvetlenebb meghatározója katonai, szakmai munkánknak, különösen a vezérkari, a hadműveleti munkának azáltal, hogy rendezzi a fegyveres erőket, illetve a honvédséget érintő alapkérdéseket. Működésünk több területét (pl. a harckészültség, a készenlét, a fegyverhasználat stb.) először szabályozza törvény.

Cikkemben ebből a megközelítésből kívánok néhány gondolatot felvetni.

Fejtegetésemet azzal kezdem, hogy mint egyszerű hadműveleti, vezérkari tiszt, jóleső érzéssel és meggyőződéssel tapasztalom: a honvédelmi felkészítés ügye a kormányzati, a HM ágazati, az igazgatási szférában a helyére került, pontosabban a helyén van. Ennek személyi, szervezeti, szakértelmi garanciái mára megvannak. A honvédelmi tárca védelmi koordinációs szerepe magas színvonalú. Mindez mérhető módon

megmutatkozott az elmúlt évben végrehajtott HB-gyakorlatokon, a HM által a köztársasági megbízottak részére szervezett rendezvényeken egyaránt.

E munkának jelentős állomása volt az az összegezés, elemző értékelés, amely 1994. január 20-án a HM-ben *dr. Joó Rudolf* közigazgatási államtitkár vezetésével, a polgármesterek, a köztársasági megbízottak és a minisztériumi képviselők részvételével került megrendezésre. Miután ezen a rendezvényen és néhány HB-gyakorlaton magam is részt vettem, meggyőződhettem arról, hogy az érintettek (pl. Záhony, Nagykanizsa polgármestere vagy Hajdú, Heves megye köztársasági megbízottja és mások) hozzáértően, szakszerűen elemezték és dolgozták fel tapasztalataikat, fogalmazták meg a jövő tennivalóit. Átérik felelősségüket, jól értik helyüket és szerepüket a honvédelmi felkészítés munkáiban.

Mindezekből az a következtetés vonható le, hogy a 90-es évek elejétől elindult tudatos és következetesen újat akaró, a korábbiaktól más felfogásban építkező honvédelmi felkészítő munka jó úton jár. Úgy hiszem — ha szerény mértékben is —, a honvédezerkar is hozzájárult ehhez. Ezt a munkát indította el más mellett az a vezérkari kidolgozás is, amelyet A honvédelmi felkészítés átfogó követelményrendszere című okmányként emelt határozatra 1991-ben a kormány. Azóta óriási léptékkel vált rendszerré és rendszeressé a HM Védelmi Koordinációs Irodája közvetlen szervezésében a honvédelmi felkészítés helyzetének éves, féléves kormányzati áttekintése, a folyamatos programalkotás, feladat kijelölés. Ebben a munkában a vezérkar is rendszeresen részt vesz. A honvédelmi környezet tehát egészséges.

A Hvt.-ből eredően (a fentiekre is alapozva) napjaink feladata, hogy a vezérkari, hadművelleti munkában áttekintsük, átgondoljuk tennivalóinkat. Feladatunk *hármás*: azaz honvédelmi (tehát országos) kitekintésű; honvédségi (fegyveres erő) hatáskörű; és nemzetközi katonai kapcsolataink új típusú fejlesztésére irányul.

Az első: — a Hvt.-ből következő, *szélesebb spektrumú* és az eddigieknél nagyobb *ívű vezérkari, hadművelleti* — feladatcsoport lényege, hogy:

- új felfogásban tervezzük, szervezzük, hangoljuk össze az ország katonai védelmét, valamint a fegyveres erők tevékenységét (a kettő tehát nem ugyanaz, bár egymásból következnek, egymásra hatnak, egymás nélkül nem is létezhetnek);
- jól kell értenünk (éppen az előzőből is következően), hogy felelősségünk már nemcsak a fegyveres erő mozgósításának felelősségéből, hanem közvetetten az országmozgósításért érzett részes felelősségből is áll;
- kötelességünk, hogy teljesen új megközelítésben rendezzük a polgári és a katonai igazgatás közös feladatait, együttműködésének kérdéseit mind a béke-, mind a háborús időszakban, figyelembe véve, hogy a haderő ma már hazai földön, nemzeti érdekekért oldja meg feladatát;
- új alapokra helyezzük az ország területe (hadművelleti) előkészítésével kapcsolatos közös (polgári és katonai szféra) tervező- és végrehajtó munkát, pontosan meg kell fogalmaznunk a feladat koncepcióját, reális elvárásainkat, követelményeinket a nemzetgazdasággal szemben;
- újra kell értelmezni és fogalmazni az országot ért természeti katasztrófák és elemi csapások elhárításában, a következmények felszámolásában való honvédségi közreműködést, amely minden bizonnyal az eddigieknél erősebb, tervezettebb és szervezettebb lesz;

- a fentiekkel összhangban át kell gondolni és pontosítani a lakosság és az anyagi javak védelméért felelős polgári védelemmel való kapcsolatunk rendszerét, ebben az összefüggésben ma már (és újra) nagyobb a felelősségünk;
- helyesen jelöljük ki a békében más tárca alárendeltségébe tartozó határőrség katonai védelmi feladatokra való felkészítésének vezérkari (hadműveleti) követelményrendszerét, biztosítsuk, segítsük és ellenőrizzük megvalósítását (Hvt. 24. §);
- elemi érdekünk és kötelességünk, hogy közvetlenül is segítsük a védelmi bizottságok gyakorlatainak előkészítését, végrehajtásuk sikerét, igény szerint legyünk jelen a tervezés kiindulóalapjainak megfogalmazásában.

A fentiekből s az új törvényi előírásokból is látható, hogy a vezérkar (a hadműveleti munka) az új helyzetben (a HM-be való integrálással) — a Honvédelmi Minisztériumnak a honvédelmi felkészítésben és igazgatásban kiemelt, meghatározó szerepéből is kiindulva — közelebb került az országvédelemre való felkészítés közvetlen megvalósításához, az abban való közreműködéshez a követelményi alapok megfogalmazásával, a tevékenység összehangolásának felelősségével.

Megnyugtató, hogy ebben a munkában a HM ágazati irányításával a honvédelmi környezet kiépült és hozzáértő partnerekkel dolgozhatunk együtt mind a végrehajtási (községi, városi), mind a területi (régió), mind pedig a felső (ágazati, kormányzati) felkészítési és igazgatási szinteken. A felelősség közös, a munka együttes!

Meggyőződésem, hogy — a már említett honvédelmi felkészítő munka kiépíttetését figyelembe véve — ennek az összetett, kiteljesedett, komplex honvédelmi kitekintésű feladatnak a vezérkar s annak hadműveleti szervei eleget tudnak tenni. A hozzáértő honvédelmi környezet meglétének tudata enyhíti azt a nyomasztó érzést és felelősséget, ami az e területen dolgozó, felelősen gondolkodó vezérkari, hadműveleti állományra nehezedik.

A teendők másik csoportjának (a honvédség új irányú alapfeladataira való felkészítés) jellemzésére csak néhány, hadműveleti szakirányú feladatot említek, amelyeket a módosított alkotmányban, valamint a Hvt.-ben foglalt előírásoknak megfelelően kell elvégeznünk, miszerint:

- pontosítanunk kell védelmi terveinket, alkalmassá téve azokat arra, hogy megfeleljenek az alkotmány 19. § E. pontja előírásainak is;
- át kell tekintenünk és az új követelményekhez igazítani harckészültségi és mozgósítási rendszerünket;
- új alapokra kell helyezni a felkészítési és kiképzési gyakorlatainkat;
- más megközelítésben kell tervezni és szervezni szolgálati, készenléti, készenléti rendszerünket;
- célirányosabb, racionálisabb vezetési és végrehajtási struktúrákat kell kialakítani;
- fokozni kell a haderő gyors reagálóképességét, tökéletesíteni kell válság- és konfliktuskezelési metodikánkat;
- el kell végeznünk alkalmazási elveink tudományos elemzését, továbbfejlesztését.

A fentiekből látnivaló, hogy meghatározó területekről van szó, amelyek a honvédség építését, rendeltetésszerű feladataira való felkészítését, belső életét alapjaiban érintik.

Előzetes felmérésünk, áttekintésünk szerint ezek rendezése — hogy csak a szabályi alapok megteremtését illusztráljam — több mint 100, a honvédség egészére érvényes új (HM, HVK), felső szintű szabályozó kidolgozását, kiadását jelenti, megszüntetve velük csaknem kétszerannyi eddigi szabályt.

Feladataink harmadik összetevője: a Partnerség a békéért elnevezésű NATO-program. Ez a honvédség nemzetközi katonai kapcsolatainak, azok formáinak, módszereinek bővülését, új irányai érvényesülését segíti. Úgy gondolom: az előzőeknél ennek sincs kisebb jelentősége a vezérkari, hadműveleti munkában.

Ezek között szerepel mind a közös tapasztalatokon alapuló kapcsolatok, gyakorlatok előkészítésének, mind a honvédség békefenntartó feladatokban való mielőbbi bekapcsolódása vezérkari, hadműveleti tervezési, szervezési és koordinációs tennivalóinak az elvégzése. A feladat számunkra újszerű, amelyet ennek megfelelő körülményekkel, alapossággal, de nem késlekedve kell rendeznünk.

A fentiekben talán sikerült bizonyos rendszerbe foglalni, bemutatni vagy legalábbis felvillantani azokat a gondolatokat, amelyek egy vezérkari, hadműveleti munkásban megfogalmazódnak az új honvédelmi törvény életbelépése kapcsán.

Úgy vélem, a jövőben a vezérkarnak — saját mozgásterén belül, a HM szerves részeként —, illetve a hadműveleti munkásoknak az itt felvázolt, összetett és megnövekedett, szinte új feladatsávokkal kiegészült szerepnek kell eleget tenniük.

Befejezésül és összefoglalóan azt emelem ki, hogy a honvédelmi törvény a vezérkari, a hadműveleti munkának a legfontosabb alapjait biztosítja. A kapcsolódó szakmai kérdésekben egyértelműséget, tiszta helyzetet teremtett mind a fegyveres erő alkalmazása, mind a felhasználása, mind pedig az igénybevétele tekintetében. Emellett biztonságot, stabilitást is adott a további munkához.

Ma több vonatkozásban a törvény értelmezése, feladataink számbavétele, más összefüggésben a konkrét végrehajtás, megvalósítás stádiumában vagyunk. Ezt a szakaszt kellő méltósággal, jelentőségének, léptékének megfelelő ütemben kell és lehet áttekinteni. Ebből a szempontból ez az év minden bizonnyal a honvédség új (módosított) pályára állításának éve lesz. El kell végezni a kapcsolódó szabályozási munkákat és azok végrehajtása feltételeinek megteremtését. Azon vagyunk, hogy a hadműveleti munka 1994. évi feladatainak megszabása tükrözze mindezeket.

Felvetéseimmel közvetve azt is szerettem volna érzékeltetni, hogy az új honvédelmi törvény — a vezérkari, a hadműveleti gondolkodás oldaláról tekintve a vázolt munkák elvégzésével — alapjaiban segíti és ösztönzi honvédségünk új, nemzeti arculatának további erősítését, kiteljesedését.

Ez a munka nagyon nehéz, gyötrelmes, de embert, katonát formáló, új szellemet, gondolkodást igénylő, szép feladat. Abban bízom, hogy a vezérkari munkában a megnövekedett szerep és feladat személyi, szervezeti feltételei erősödnek a HM és az MHP integrálására kijelölt és létrehozott, a HM közigazgatási államtitkára által vezetett, katonai vezetőkkel is kiegészült bizottság útján. Egyúttal kérem tisztársaimat: fejtsek ki álláspontjukat a saját munkaterületüket érintő kérdésekben, katonai jogászaikat pedig arra, hogy segítsenek a törvény értelmezésében, helyes alkalmazásának elősegítésében.

Meggyőződésem, hogy a fentiekben (január végén) vázolt feladatok és munkák egy része e cikk megjelenése időszakában már előrehaladott állapotban, több vonatkozásban pedig már a megvalósítás stádiumában lesz.

Kállai László

Néhány gondolat a hadászati védelmi hadműveletről

 Az MHTT 1993. november 17—19-én rendezte meg II. országos tudományos konferenciáját. A szerző — a négy szekció egyik résztvevőjeként — elsőnek mond véleményt a nagyszabású tanácskozásról és az egyik vitatott témához, a hadászati védelmi hadművelet kérdéseire fűz néhány gondolatot.

Az a megtiszteltetés ért, hogy részt vehettem a Magyar Hadtudományi Társaság II. országos tudományos konferenciáján. Nagyon örültem az alkalomnak, mivel a meghirdetett témával magam is régóta foglalkozom. Úgy gondoltam: ez a konferencia a lehető legjobb alkalom arra, hogy információkat szerezzek a témát érintő, más területeken végzett kutatások eredményeit illetően.

A konferencia több meglepetést is tartogatott a számomra. Az első mindjárt az a jelentős és folyamatos érdeklődés volt, amit a rendezvény során tapasztaltam. Az első napon elhangzott rendkívül érdekes előadások előrevetítették azt az aktivitást, amit azután a szekcióüléseken tapasztalt légkör messzemenően igazolt.

Én a legtöbb érdeklődőt vonzó második szekció munkájában vettem részt, ahol a katonai stratégiához kapcsolódó témák kerültek terítékre. A széles skálán jelentkező — a honvédelmi felkészítést, a katonai szervezetek struktúráját, az alkalmazás elveit, a fejlesztés irányait és a gazdasági hátteret érintő — hozzászólások nagyon jól illeszkedtek a komplex probléma alapjait megvilágító és a hadászati védelmi hadművelet alapjait összefoglaló, vitaindító előadáshoz.

A számos hozzászólás révén a mindannyiunkat érdeklő problémák egy-egy sarkalatos kérdésében közelíthettük a meglehetősen szerteágazó véleményeket. A számos feltevés, a véleménycseré és az információk iránti igény azt is megmutatta, hogy nagyon sok a nyitott kérdés, nagyok a véleménykülönbségek az egyes alapvető területeken illetően.

Csak üdvözölni lehet azt az elhatározást (és természetesen örülni a megvalósulást biztosító anyagi lehetőségeknek), hogy kiadják a konferencia valamennyi előadását és hozzászólását tartalmazó gyűjteményt, lehetőséget teremtve az érdeklődőknek az egyes kutatók koncepciójának megismerésére.

Ennél többre a társaság, azt hiszem, nem is vállalkozhatna. Számomra nyilvánvaló, hogy ennek a konferenciának nem lehetett célja minden kérdésre megalapo-

zott és megtámadhatatlan választ adni. Elvárható volt viszont a rendezés rugalmassága, az információcsere lehetőségeinek sokszínűsége. Ez megvolt. Ezért is érzem: *feltöltődve, sokkal gazdagabban tértem haza a három napot követően.*

A konferenciára való felkészülést illetően viszonylag könnyű helyzetben voltam, hiszen munkám révén folyamatosan rendelkeztem az adott téma egészét, illetve egyes területeit érintő információkkal. Ennek eredményeként magam is több olyan kérdésre bukkantam, amelyekre nem tudtam a választ, illetve az általam ismert általános miertjét nem minden esetben tartottam egyértelműen logikusnak. Kétségeim voltak a hadászati léptékű és az azoknak alárendelt, azokban foglalt alacsonyabb rendű fogalmak belső tartalmi összefüggéseit illetően. Szerettem volna megismerni mások véleményét a haderőnemeket, azok feladatait, a megfogalmazott követelmények teljesíthetőségét, a hadászati célt, annak elérése elképzelhető változatait érintő kérdésekben.

Nagy szükségét éreztem egy olyan elemzésnek, amely összefogja és értékeli a politikai irányelveket tükröző katonai koncepció követelményeit és az azt reálissá tevő gazdasági háttér lehetőségét.

Nos, visszagondolva a konferenciára azt kell mondanom, hogy bár komplex módon nem, de részleteiben szinte *valamennyi engem izgató kérdés ilyen vagy olyan módon terítékre került.*

A teljesség igénye nélkül hozzáfűzöm saját gondolataimat is e témához, megköszönve mindazt a segítséget, amelyet számomra a konferencián folytatott beszélgetésekből származó információk jelentettek.

Úgy gondolom: fontos mozzanat a hadászati méretű tevékenység jellegének és tartalmának meghatározása mégpedig úgy, hogy pontosan tükrözze az alapelvekben megfogalmazott követelményeket.

A hadászati védelmi hadművelet — véleményem szerint — ennek a célnak teljesen megfelel. Alkalmas arra, hogy keretek közé foglalja mindazt a tevékenységet, amit a katonai védelem megvalósítása érdekében végrehajtanak.

A fogalom pontosan meghatározza a hadművelet célját (a Magyar Köztársaság területi integritásának és szuverenitásának megőrzése; az agresszió elhárítása adott irányban aktív védelmi tevékenységgel); a végrehajtás korlátait (kedvező és kedvezőtlen esetben); valamint a hadművelet alapvető tartalmát.

Az elképzelt folyamat fogalmának összetettségét támasztja alá az alapvető tartalom elemeinek megnevezése. Széleskörűen figyelembe veszi mindazokat a területeket, amelyek befolyásolják a katonai védelmi célok (a védelmi és légvédelmi hadműveletek, a hadműveleti területen kívüli terepszakaszok katonai ellenőrzése, terület- és objektumvédelmi feladatok ellátása, a hadműveletek minden oldalú biztosítása) elérését.

A hadászati védelmi hadművelet lényegének meghatározása — úgy vélem — egyrészt jól tükrözi a honvédelmi alapelvekben meghatározott követelményeket, másrészt rendszerbe foglalja a katonai feladatok megvalósulásának feltételrendszerét.

A hadművelet lényegét a tábori hadsereg és a hadtestek egységes elgondolás és terv alapján előkészített, feladatok, cél, hely, idő és végrehajtás formája szerint egyeztetett védelmi hadműveletei, a tábori hadsereg és a hadtestek védelmi ütközetei, csapásai és manőverei képezik, melyek során azok együttműködnek, a

légvédelmi és a repülő-haderőnem erőivel, a területvédelmi csapatokkal és a határőrséggel.

A hadászati védelmi hadművelet főbb elemeiként jelennek meg: a tábori hadsereg védelmi hadműveletei, a légvédelmi és repülő-haderőnem csapatainak légvédelmi hadműveletei.

A konferencia során folytatott beszélgetésekből, valamint a hozzászólásokból és a kérdésekből nagy valószínűséggel megjósolható, hogy az elkövetkező időszakban többen is elmélyednek majd olyan kérdések elemzésében, mint például: a légvédelmi hadművelet kritériumainak megléte, érvényesülése; a védelmi hadművelet, hadműveletek során megoldandó feladatok és a végrehajtást biztosító fejlesztés korlátai közötti ellentmondások; a hadművelet feladatai és céljai megfogalmazásának realitása; a légvédelmi és a repülő-haderőnem szerkezeti alkalmassága a meghatározott feladatok végrehajtására...

Hasonlóan nagy érdeklődésre tarthat számot a hadászati védelmi hadművelet részeként elképzelt támadó hadművelet helye és szerepe, megvívása feltételrendszerének elemzése, lehetőségének indokolása.

Az elméleti kidolgozómunka jelen szakaszában nem várta senki sem, hogy minden kérdésre kimerítő választ kaphat a hivatalos állásfoglalást közvetítő alapelődásból. Annak célja csakis a problémák megnevezése, a haladás irányainak kitűzése, valamint nem utolsósorban az eddig végzett munka eredményeinek összegezése lehetett.

Ebből a nézőpontból kiindulva a konferencia számára további előnyöket jelentett, hogy meglehetősen alapos elemző munkával *megfogalmazódott egy olyan fontos alapkérdés, mint a háborús veszélyeztetettségi időszak tartalma*. Egységes rendszerré álltak össze a teljes készenlétbe helyezés, a mozgósítás, a csapatok felvonulása, a Magyar Honvédség csapatainak az agresszió irányába történő rejtett és megfelelő ütemezésű átcsoportosítása érdekében végrehajtandó feladatok.

Összegezve: a konferencián felvetett kérdések és a hozzászólók gondolatai révén néhány területen biztosabbá váltam, megerősítve érzem saját megközelitésemet.

Fontos lépést tett meg a társaság és annak a konferencián részt vevő minden tagja, amikor úgy döntött, hogy a konferencia középpontjába a honvédelem, a biztonságpolitika területét helyezi és lehetőséget teremt a véleménynyilvánításra e kérdéseket illetően.

A továbblépés szempontjából hasonlóan jelentős az az elhatározás, mely szerint a rendezők a konferencia teljes anyagát az érdeklődők, a munkájukban felhasználni kívánók számára hozzáférhetővé teszik. Ezzel is tovább bővül a lehetőség az új kutatási irányok kitűzésére, az azonos területen tevékenykedni kívánók „kapacitásának” koncentrálására.

Ez a konferencia sokakat megerősített abban, hogy helyes irányban haladnak, illetve az elvégzett munka kritikájával megadta a lehetőséget az újabb szempontok beépítésére, egyes lezártak vélt területek újragondolására.

Végezetül szerintem volt még egy, sokkal általánosabb érvényű haszna is mindannyiunk számára. Lehetőséget adott a tudománynak elkötelezett egyes résztvevők munkájának nyilvános megmértetésére, és a társaság számára nagy társadalmi megbecsülést, növekvő érdeklődést és elismertséget jelentett.

A gépesített hadtest és az összefegyvernemi dandár feladatai és harctevékenysége védelmi hadműveletben

A védelmi hadművelet elméleti és gyakorlati kérdéseiről a szárazföldi csapatok parancsnokságán megtartott tudományos konferenciát — amelynek anyagát folyóiratunk 1993. évi 3. számában közreadtuk — a 3. katonai kerület parancsnokságán tudományos tanácskozás követte. Ezen a tanácskozáson nemcsak a gépesített hadtest és az összefegyvernemi dandár helyét, szerepét, feladatait vizsgálták, hanem az összefegyvernemi, fegyvernemi és szakcsapatok harci alkalmazásával kapcsolatos kérdéseket is megtárgyalták. A tanácskozás előadásainak és néhány hozzászólásának rövidített anyagát* — Tóth Ferenc ezredes és Szentcsanak László őrnagy összeállításában — az alábbiakban közöljük.

A gépesített hadtest helye, szerepe a tábori hadsereg első határ menti védelmi hadműveletében és az összefegyvernemi (gl., hk.) dandár védelmi harcának alapjai címmel Borszéki Tivadar ezredes tartott előadást, amelynek főbb gondolatai a következők voltak:

Térségünk helyzetét elemezve belátható, hogy a Magyar Köztársaság sem mondhat le az önálló — nemzeti alapokra épülő — fegyveres védelem lehetőségéről, mint a szuverenitás, az állami lét megőrzésének legvégső eszközéről. A főszerpet a politikának szánjuk és nem a fegyvereknek. Ennek az elvnek a megvalósítását célozza az együttműködés, a visszatartás és a védelem egysége.

Feladataink megoldásánál a jelenleg meglévő feltételekre kell építenünk. Ezért — ahhoz, hogy reális képet kapjunk és ne jussunk tévútra — értékelnünk kell a Magyar Honvédség jelenlegi helyzetét és fejlesztésének lehetőségeit, mint meghatározó faktorokat. Ezekkel a valós tényekkel számolva kell megoldanunk az esetleges konfliktusok vagy agresszió felszámolását, elhárítását.

Elsőként a válságkezelés problematikájáról kell szólni, vagyis azokról a feladatokról, amelyek megelőzik a hadsereg konkrét védelemre tett lépéseit, de már feltételezik korlátozott katonai erők bevonását. Ebben az időszakban három feladatra lehet igénybe venni a készenléte helyezett katonai szervezeteket:

* A kerület parancsnokság tudományos konferenciájának teljes anyaga az SZCSP kiadványában jelent meg.

- a migráció kezelésében való részvételle;
- a szükséges anyagi, szállító-, biztosító- és egészségügyi erők, eszközök biztosítására;
- a határőrség, illetve a veszélyeztetett határszakaszok megerősítésére, fegyveres csoportok blokározására, lefegyverzésére, visszaszorítására, valamint a légvédelem orientálására.

Azt az övezetet, melyben ezen feladatok végrehajtása folyik (a majdani biztosítási övet), nevezhetjük a konfliktuskezelés sávjának. Ebben a sávban az összefegyvernemi dandárok állományából kikülönített, békeidőben felkészített zászlóaljharccsoporthatarmegerősítési feladatokat kaphatnak az átalárendelt vagy támogatásukra rendelt fegyvernemi alegységekkel, a légimozgékony harccsoportokkal együtt, együttműködésben az ott tevékenykedő határőr-akciószázadokkal, rendőri, polgári védelmi, közigazgatási szervekkel.

A gépesített hadtestnek a tábori hadsereg első, határ menti védelmi hadműveletében betöltött helyéről, szerepéről az alábbiakat tartom célszerűnek kiemelni.

- A gépesített hadtest átmehet védelembe: a tábori hadsereg első hadműveleti lépcsőjében, a főirányban védő csapatok vagy a másik irányban védő csapatok csoportosításában; a második lépcsőben a hadsereg főirányban védő csapatok csoportosítása vagy az ellencsapásmérő csoportosítás részeként; ezenkívül önállóan a háború kezdeti időszakában a határ menti területeken.
- A gépesített hadtest szerepe, feladata függ a tábori hadsereg hadműveleti felépítésében elfoglalt helyétől. Ha főirányban véd, feladata lesz: jelentős veszteségokozás az ellenséges főcsoportosításnak, a védelem legfontosabb körzeteinek megtartása és a többi csapatcsoportosítással együttműködve kedvező feltételek teremtése a tábori hadsereg második lépcsőjének ellencsapásához.
- Ha másik irányban véd, feladata: veszteség okozása a másik irányban támadó ellenséges csoportosításnak, támadásának elhárítása, a főirányban védő csapatok tehermentesítése, azok szárnyának biztosítása. Egyidejűleg kedvező feltételek teremtése az ellenséges főcsoportosítás irányába mérendő ellencsapás végrehajtásához.
- Az ellencsapást mérő csoportosítás részeként: az ellenség védelembe beékelődött főerőinek vagy azok egy részének szétverése, a védelem egységének helyreállítása lehet a rendeltetése. Ha nem kerül sor ellencsapásra, abban az esetben a főcsoportosítás részét képezve a gépesített hadtest védelembe mehet át a hadsereg első védelmi terepszakaszon, részeivel az elsőlépcső-hadtest védelmi terepszakaszában. Ekkor a veszteségokozás, az ellenséges csoportosítás támadásának elhárítása, fontos körzetek megtartása lehet a feladata, egyidejűleg biztosítva a hadsereg csapatainak átcsoportosítását a mélységben, azok védelembe való átmenetét vagy ellencsapásuk végrehajtását.

A gépesített hadtest hadműveleti felépítése, illetve a dandár harcrendje alapvetően a rendelkezésre álló erők és eszközök, valamint azok legcélszerűbb alkalmazásának a függvénye. Általában magában foglalja az első és a második lépcsőt; az összefegyvernemi, a légimobil harccsoportokat; a tüzéregységek, -alegységek csoportosítását; a tábori légvédelem csoportosítását; a páncéelhárító tartalékot és a mozgó záróosz-

tagokat; a deszantelhárító tartalékot; ellencsapáskor — esetlegesen — légideszantot, valamint a szakcsapatok, az anyagi-technikai biztosító szervezetek csoportosításait.

A hadműveleti felépítés, harcrend egy- vagy kétlépcsős lehet. Egy lépcső esetén összefegyvernemi tartalékot kell képezni irányoként.

Az első lépcső rendeltetése: veszteségokozás a támadónak előerőben és technikai eszközben, a támadásának elhárítása, fontos körzetek, objektumok megtartása és kedvező feltételek teremtése a betört ellenség szétverésének befejezéséhez.

A második lépcső rendeltetése: ellencsapás, ellenlökés végrehajtása a betört ellenség szétverése céljából, vagy meghatározott terepszakasz megtartása a főirányban. Szükség esetén részeivel a harcképességüket elvesztett elsőlépcső-egységek, -alegységek megerősítése, felváltása, az ellenség légideszantjainak, diverziós erőinek felszámolása. Esetenként ideiglenes hadrendi elemek kikülönítése.

A összefegyvernemi tartalék rendeltetése: váratlan feladatok megoldása, valamint a harcképességüket elvesztett csapatok leváltása, megerősítése.

A légimobil harccsoport a hadtest állományában század erejű lehet azzal a feladattal, hogy pusztítsa az ellenség kiemelt fontosságú objektumait, beavatkozzon a kialakult válságócokban és részt vegyen az ellencsapás sikerének biztosításában.

A mobil harccsoport alapvetően zászlóalj erőben hozható létre. Feladata a váratlan helyzetekre való reagálás, a bekerítésben harcoló alegységek felmentése, a védelem mélységében berendezett védelmi támpontok megszállása, veszélyes irányok zárása.

A deszantelhárító tartalékot az ellenséges légideszantok felszámolása érdekében dandárnál 1—2 gépesített lövészs század erőben kell létrehozni.

A biztosítási öv 10—20 — esetenként több — kilométer mélységű lehet. Magában foglal néhány dandár-harcvékenységi körzetet, ezen belül néhány ellenállási terepszakaszt, önálló védőkörletet — ami előretolt állás is lehet —, néhány védelmi csomópontot, valamint előkészített tüzelőállás-körleteket, tűzszakaszokat és műszaki zárrendszert.

A biztosítási övben az elsőlépcső gépesített hadtest állományából, esetenként a tábori hadsereg állományából gépesített lövész-, harckocsidandárok, honvédelmi dandárok és határőrcsapatok kerülnek alkalmazásra. Harcukat a gépesített hadtest parancsnoka vezeti. A védelem fő erő kifejtésének irányában a biztosítási övben leggyakrabban a gépesített lövészdandár alkalmazásával kell számolni. A dandár 20—40 km kiterjedésű harctevékenységi körzetet kaphat. Célszerű önálló tevékenységre képes megerősített zászlóaljharccsoportokat alkalmazni, amelyek összpontosítási körleteikből rövid idő alatt képesek előkészített védőkörleteiket, századtámpontjaikat elfoglalni és ott eredményes harctevékenységet folytatni. A másik irányban, vagy átszegdelt, fedett terepen alkalmazható honvédelmi dandár is. Célszerűbb a keskeny, kisebb mélységű harctevékenységi körzet meghatározása.

A biztosítási övben vívott harc időszakában a gépesített lövész-, a honvédelmi és a határőrzászlóaljakat támogatni kell egy-egy tűzérosztály tűzéval, ami szükségessé teszi a fővédőövben védő egységek tűzérségének, esetenként a gépesített hadtest tűzérségének, sőt a tábori hadsereg sorozatvető-ezrede eszközeinek a bevonását is ideiglenes tüzelőállásokból.

A hadtest — vagy második — védelmi terepszakasz 35—40 km-re a peremvonalaltól kerül kiépítésre. Mélysége — ez a második védőöv — 15—20 km lehet és 2—3 el-

lenállási terepszakaszt foglal magába. Értelemszerűen a gépesített hadtest második lépcsőjében alkalmazásra kerülő harckocsi-, gépesített lövészdandárok szállják meg a fővédőövből kivont vagy kiszorult erőkkel együtt. Itt gyülekeztethetők a biztosítási övből kivont honvédelmi és határőrcsapatok is.

A védelem felépítésének következő, nem kevésbé fontos eleme az *ellenség tűzzel való pusztításának rendszere*. Kiemelten kell kezelni a páncélelhárítás rendszerét, mint a védelem szilárdságának meghatározó követelményét.

Összefoglalóan megállapíthatjuk az alábbiakat:

- a védelmi hadművelet méreteinek kiterjedése, a hadműveleti-harcászati súrlóság csökkenése szükségessé teszi nagy mozgékonyságú alegységek létrehozását (LMHCS, MHCS);
- a valós határok figyelembevételével, a BM- és HB-szervekkel együttműködésben, szükséges a határmegerősítési feladatok gyakorlása;
- a csapatok békeállománya csak részben biztosítja a válságkezelési feladatok zökkenőmentes végrehajtását;
- ki kell munkálni a határőrséggel, a rendőrséggel való együttes alkalmazás vezetési, együttműködési, anyagi-technikai biztosítási kérdéseit;
- tisztázni kell a honvédelmi igazgatási, az állami közigazgatási szervekkel való együttműködés jogi, törvényességi kérdéseit olyan alapokon, amikor a vezetés a hadsereg, a hadtest, a dandár szintjén valósul meg. Az együttműködés megszervezése a védelmi hadművelet, a harc előkészítése során fontos szükségletként jelentkezik a hadműveleti területen működő összes erő vonatkozásában, alapvetően a hadművelet, a harc szükségleteinek alárendelten, ahhoz igazítva.

A csapatok vezetésének problémáival felszólalásában Somkutas Imre ezredes foglalkozott.

Az érvényben lévő elvek, illetve szabályzók alapján a gépesített hadtest vezetési rendszere a vezetési feladatok funkcionális megoszlásán és korlátozott dublizálásán alapul. A funkcionális megosztáson alapuló rendszerben a gépesített hadtest *harcálláspontot* (H), *tartalék harcálláspontot* (TH) és *anyagi-technikai vezetési pontot* (ATVP) telepít.

A hadműveletek folyamán, annak egyes időszakaiban a fő feladatot megoldó csoportosítás hatékonyabb vezetése érdekében szükségessé válhat a *vezetés operatív állományának közelítése* az adott csoportosításhoz. E célból a H állományából előretolt vezetési pontot (EVP) és légi vezetési pontot (LVP) lehet kikülöníteni. Mindkét kikülönített elem közös jellemzője a fokozott mozgékonyság.

A funkcionálisan megosztott, hármas tagozódású vezetési pontok rendszerén kívül — elméletileg és gyakorlatilag — lehetőség van funkcionális megosztás nélküli, dublizozott vezetési rendszer működtetésére is. A funkcionális megosztás nélküli rendszerben a gépesített hadtest a három vezetési pont helyett csak két vezetési pontot magába foglaló rendszert (H-t és TH-t) telepít. A jelenlegi katonai terminológia két vezetési pont-típust ismer. Tábori (vagy mozgó), valamint védett (vagy állandó) vezetési pontot. A lényeges különbség a két típus között a vezetés életképessége biztosításának módjában van.

Elvileg nincs kizárva az a lehetőség sem, hogy a körülmények mérlegelése eredményeként mind rendszerét, mind típusát tekintve kombinált megoldás szülessen. A konkrét kiválasztásnál lényeges szempontként kell figyelembe venni, hogy az ellenség a vezetés rendszerére, azon belül a vezetési pontok működőképességére milyen ráhatási lehetőségekkel rendelkezik, mindenekelőtt a felderítés, a pusztítás és az elektronikai lefogás tekintetében.

Mindezeknek megfelelően a gépesített hadtest *vezetési pontjai védelemben az első lépcső gépesített lövészdandárok mögött* — a csapatok folyamatos vezethetőségét és a csapásvédettséget megfelelően biztosító távolságra — *települnek*. Ha a körülmények lehetővé teszik, hogy a hadműveletek során ne kerüljön sor a vezetési pontok áttelepítésére, akkor az eddigi gyakorlattól eltérően célszerű azokat nagyobb mélységben elhelyezni. Az áttelepülésre nem tervezett vezetési pontok oltalmazására, álcázására különös figyelmet kell fordítani. A vezetési pontokon a folyamatos vezetés érdekében a munkát váltásokban kell megszervezni.

A hadműveleti helyzetben beállt változások szükségessé tehetik a *vezetési pontok áttelepítését*. A vezetés folyamatos, megbízható fenntartása tekintetében az áttelepítés kritikus időszak. Ezért annak előkészítése és végrehajtása nagyfokú operativitást, gondosságot igényel. Az áttelepülést több ütemben célszerű szervezni.

Ami az *összfegyvernemi dandárok vezetését* illeti — figyelembe véve, hogy két, alapvető vezetési ponttal: a harcállásponttal és az anyagi-technikai vezetési ponttal rendelkeznek —, a funkcionális megosztás nélküli vezetési rendszer alkalmazásával, tehát a két vezetési pont összevonásával semmilyen formában nem számolhatunk. Ennek alapvető oka, hogy az összevont vezetési pont — amelynek veszélyeztetettsége a dandár védelemben elfoglalt helye, az ellenség fokozott pusztítási lehetőségei miatt lényegesen nagyobb, mint a hadtestszintű vezetési pontoké — kiesése esetén a dandár nem rendelkezne dublázott vezetéssel, a vezetés lehetőségeinek átvételével.

Az *együttműködés megszervezése a védelmi hadművelet előkészítésének alapvető rendszabálya*. Ennek során kerül összehangolásra az összefegyvernemi, a szakcsapatok, a honvédelmi, a területvédelmi csapatok, a határőrség és a hadműveleti területen lévő közigazgatási szervek tevékenysége terepszakaszok, irányok, feladatok és időpont szerint.

Nyilvánvaló, hogy a hadműveleti területen tevékenykedő összes erő működését úgy szükséges koordinálni, hogy azok tevékenysége minden tekintetben a védelmi hadművelet diktálta keretekhez és szükségletekhez legyen igazítva. Ennek biztosítása egyrészt megfelelően felépített vezetési hierarchiát, másrészt jól működő együttműködési rendszert tételez fel.

Újszerűen jelentkezik a honvédelmi és a területvédelmi erőkkel történő együttműködés biztosítása. A határörerők háborús körülmények között szintén a hadműveleti területért felelős hadtestparancsnok átalárendeltségébe kerülnek. Vezetésük a hadtest harcálláspontján települt operatív határőr-csoportok útján valósul meg. A legkevésbé tisztázottak az együttműködés kérdései a polgári közigazgatási szervekkel.

Az együttműködés megszervezése a gépesített hadtest védelmi hadműveletében című témakörben *Juhász István* alezredes fejtette ki véleményét.

Minél alacsonyabb szervezeti szinten vizsgáljuk az együttműködés kérdését, annál égetőbben jelentkezik a feszesen szervezett együttműködés fenntartásának szükségessége, dandár- vagy zászlóaljviszonylatban ugyanis relatíve sokkal kevesebb idő áll rendelkezésre egy manőver összehangolására vagy egy veszélyeztetett irány lezárására, mint a hadtestnek vagy a tábori hadseregnek. Ennek oka, hogy harcászati szinten jelentkezhet elsősorban a helyzet éles változása, a szinte azonnali döntéskényszer, a gyors reagálás szükségessége.

Ha a konkrét időtartamot vesszük figyelembe, az alegységnek vagy dandárnak zömében csak néhány perc áll rendelkezésre az együttműködés feladatainak pontosítására, összehangolására. Továbbá nehezíti az együttműködés megszervezését és végrehajtását, ha a feladatokat nemcsak a szervezetszerű alárendeltek között kell összehangolni, hanem a különböző alárendeltségi szintű, sajátos szervezetű és a hatékony együttműködés szempontjából fontos harci lehetőségekben jelentősen különböző erők között. Ez különösen igaz a gépesített lövészdandár, a határőr-erők, a honvédelmi dandár és a területvédelmi erők közötti együttműködés viszonylatában.

Védelemben — figyelembe véve, hogy az ellenség választja meg a támadás időpontját — az alegységek tevékenységét az együttműködés során *irányok, terepszakaszok, illetve feladatok* tekintetében célszerű összehangolni.

Alapvető elv, hogy az egymásnak nem alárendelt kötelékek közötti együttműködést a közös előjáró szervezi és ezzel máris eljutottunk az egyik legfontosabb kérdéshez: mi képezi a kiindulóalapot a dandárszintű és más erők közötti együttműködés megszervezésének. Kijelenthetjük, hogy meghatározó jelentőséggel bír a hadtestparancsnok által levezetett együttműködés és a kiadott okmányok precizitása, részletessége, mert ez képezi a valóságos alapját a gépesített lövész, a határőr-, a honvédelmi és a területvédelmi erők további együttműködésének.

A legfontosabb tisztázandó kérdések a következők:

- milyen erőket kell megerősítésként átadni a gépesített lövészdandárnak, a honvédelmi dandárnak, esetleg a területvédelmi ezrednek;
- milyen erők, milyen feladattal kerülnek a gépesített lövészdandár állományába a határőr-, a honvédelmi és a területvédelmi erők harcának támogatására az együttműködés különböző időszakaiban;
- ki a felelős az egyes együttműködési feladatok során a vezetés, irányítás megvalósításáért;
- tisztázni kell az alá- és fölérendeltségi viszonyokat, mely időpontból, milyen formában kerülnek vagy nem kerülnek a határőr-, a honvédelmi, illetve a területvédelmi erők a gépesített lövészdandár-parancsnok alárendeltségébe;
- igen lényeges az együttműködés híradó-technikai oldalának tisztázása: kinek, kivel, milyen együttműködési rendszerben kell kapcsolatot tartania, mely időszakokban — egészen odáig, hogy a biztosítási övből kiszoruló határőr-, honvédelmi és területvédelmi erők hogyan képesek belépni a fővédőv első lépcsőjében védő gépesített lövészdandár-parancsnok (ha lehet, a gépesített lövésszállóalj-parancsnok) forgalmi rendszereibe, a kölcsönös felismerés és támogatás kérése érdekében.

A gyakorlati tapasztalatok hiánya ellenére a szóban forgó szervezetek eltérő felépítése, harcászati lehetőségei bizonyos tekintetben rámutatnak a harc közbeni együttműködés néhány, valószínű gyenge pontjára.

A gépesített lövészdandár felderítőerőinek a biztosítási öv szélességétől és mélységétől függően szorosan összehangolt felderítés esetén is készen kell állnia a biztosítási övben való alkalmazásra.

A gépesített lövész- és harcocsialegységek biztosítási övben való alkalmazása során sem a határőr-, sem a honvédelmi, sem a területvédelmi erők nem képesek kellő hatékonysággal hozzájárulni a manővert végrehajtó alegységek közvetlen légvédelmi oltalmazásához. Az említett szervezetek műszaki erői úgyszintén csak részben képesek a szükséges manőverutak fenntartására, így a mozgásbiztosítási feladatok ellátása szintén a gépesített lövészslegységek feladata.

Az együttesen végrehajtott aktív tevékenység gyakorlatilag nem valósítható meg — a határőr-akciószázadok kivételével — az ezt biztosító harcjárművek hiánya miatt. A folyamatos, többszörös összeköttetés a három szervezet híradó eszközökkel való gyenge ellátottsága következtében csak kellő híradó-megerősítés mellett van biztosítva. A honvédelmi erők korlátozott tűz- és manőverlehetősége, a biztosítási öv mélységébe kijutott erők feltartóztatásának korlátozott lehetősége megköveteli a gépesített lövészdandár kikülönített erőinek fokozott készenlétét az alkalmazáshoz. Az anyagi-technikai, a hadtáp-, az egészségügyi biztosítás területén igen feszes együttműködést kell megvalósítani a gépesített lövészdandár a biztosítási övben védő erői között.

Még két olyan feladat van, amely megoldásának sikere az együttműködési fegyelem maximális fenntartását követeli meg. Az egyik: a tevékenység összehangolása a biztosítási övből kiszorult határőr-, honvédelmi és területvédelmi erők saját peremvonalon való átengedése időszakában. A másik: a kedvezőtlen körülmények között bekerítésben harcoló erők felmentésének összehangolása.

*A gépesített hadtest (gl., hk.dd) felderítőerői és -eszközei alkalmazásának sajátosságai*val felszólalásában Szabó Ferenc alezredes foglalkozott.

A politikai változás, a Varsói Szerződés megszűnése szükségszerűen vetette fel az ország megvédésének, katonai doktrínájának újszerű felfogását, mely új kihívást jelentett a felderítés vonatkozásában is. Ezek a meghatározó tényezők és körülmények differenciáltak, de alapjaiban megváltoztatták a gépesített hadtest felderítőerőinek és -eszközeinek alkalmazását a válságkezelés, valamint a hadtest első védelmi hadműveletének végrehajtása idején.

A határmegerősítés felderítési szakfeladataiba bevonható a határmegerősítésben részt vevő felderítőerőkön kívül a hadműveleti első lépcsőben lévő gépesített hadtest teljes felderítő rendszere. A felderítő rendszer a feladattól függően megerősíthető a második lépcsőben lévő gépesített hadtest, illetve a tábori hadsereg bizonyos felderítőerőivel.

A határbiztosítás felderítési feladata a határmegerősítés feladatainak egységes — hadműveleti, hadműveleti-harcászati, illetve harcászati elgondolás alapján —, komplex módon történő kiegészítése. Olyan rendszabályok összessége, amely a már működő felderítő rendszert horizontálisan és vertikálisan szélesíti, illetve bővíti ki a felderítési feladattól függően.

A határbiztosítás — az első védelmi hadművelet — idején a felderítő szervek: a hadtestközvetlen felderítő-zászlóalj, a gépesített lövész dandárok felderítőszázadai, a különböző fegyvernemek és szakcsapatok (rádió, rádiólokátor, tűzér, műszaki, vegyi-sugár) felderítőerői. Ezenkívül felderítési feladatok végrehajtására bevonhatók a gépesített lövész (harckocsi)-alegységek, melyek csapatfelderítési feladatokat látnak el.

A hadtest felderítőerői képesek 150 km mélységig az ellenség hadrendjének mélységében a felderítő szervek 2/3-át működtetve (1/3-a tartalékban) naponta 40—60 objektum, illetve 2400 km² felderítésére.

A tűzéség megnövekedett szerepét és hatékony alkalmazásának lehetőségeit Hajnal István ezredes vázolta.

A gépesített hadtest a tábori hadsereg védelmi hadműveletében meghatározott helye és szerepe alapján megerősíthető tűzér-, sorozatvető-, páncéltörő-erőkkel és -eszközökkel, de a védelmi hadműveletet megvívhatja megerősítés nélkül a saját erőivel is.

A gépesített hadtest tűzéségének csoportosítása rendszerint magába foglalja a hadtest TÜCS-ot (TALCS-okat), a hadtest páncélelhárító tartalékokat, az elsőlépcső gépesített lövész dandárok tűzéségét, a hadtestparancsnok alárendeltségében lévő tűzéralgységeket.

A gépesített hadtest a rendelkezésre álló tűzéség elosztásánál elsősorban a hadtest fő erő kifejtésének körletében védő elsőlépcső gépesített lövész dandár (-ok) tűzéségi szükségletét kell kielégíteni. A tűzéségi szükségletet a hadtest fő erő kifejtése körletében védő, elsőlépcső gépesített lövész zászlóaljak számától függően, a megerősítő (támogató) tűzérosztályok mennyisége adja.

Az első lépcsőben védő gépesített hadtestközvetlen tűz dandárt általában az elsőlépcső gépesített lövész- (hk.) dandárok megerősítésére kell rendelni. A gépesített hadtest védősávja szélességét figyelembe véve a hadtestközvetlen tűz dandár alkalmazását három irányban kell tervezni, részei a hadtestparancsnok közvetlen alkalmazásában csak kivételes esetben maradhatnak. A gépesített hadtest TÜCS (TALCS-ok) létrehozására a másodlépcső gépesített hadtest tűz dandárral (részeivel) való megerősítése esetén kerülhet sor.

A sorozatvető-tűz ezred általában teljes állománnyal a tábori hadsereg sorozatvető TÜCS-ként, a tábori hadseregparancsnok közvetlen alárendeltségében kerül alkalmazásra, egy meghatározott lőszerjavadalmazásig azonban annak a gépesített hadtestnek a parancsnoka szab részre feladatot, amelynek sávjában tevékenykedik.

A páncéltörő tűz dandár megosztott alkalmazásakor a gépesített hadtestet megerősítő egyes páncéltörő osztály a gépesített hadtest parancsnokának közvetlen alárendeltségében a gépesített hadtest 1. sz. páncélelhárító tartalékát képezi.

A gépesített lövész- (hk.) dandár tűzérosztályokat és a megerősítő tűzérosztályokat a hadtest első lépcsőben a hadtest (dd.) fő erő kifejtésének körletében védő zászlóaljak megerősítésére (támogatására) kell rendelni. A gépesített lövész dandár tűzérosztályát általában nem vonják be a dandár TÜCS állományába, ha az létrehozásra kerül.

A gépesített lövész- (hk.) dandár tűzéségének csoportosítása magában foglalja a dandár TÜCS-ot, a dandárparancsnok közvetlen alárendeltségében lévő tűzér-

alegységeket, az első lépcső gépesített lövésszázlóaljok tüzéségét, a dandár páncélelhárító tartalékát.

A mobil harccsoport állományát rendszerint meg kell erősíteni önjáró tüzeralegységekkel.

A dandár harctevékenységi körzetének szélességi és mélységi kiterjedései szükségképpen felvetették a tüzelőállás helyének, méretének újbóli értelmezését is. A jelentős méretek megkövetelik, hogy a tüzérosztályok részére is több változatban jelöljük ki és készítsünk elő tüzelőállás-körleteket.

A gépesített lövésszázlóalj aknavetőütege általában a zászlóaljparancsnok közvetlen alárendeltségében maradva támogatja az elsőlépcső-századokat; ha a zászlóaljat megerősítik tüzérosztállyal, akkor az aknavetőüteggel (részeivel) az EÁS-ban lévő vagy a légimozgékonyaságú harccsoportba beosztott gépesített lövésszázad is.

A dandár (zászlóalj) tüzésége alkalmazásának fontos összetevője a páncéltörő tüzéség. Az eddig szerzett tapasztalatok egyértelműen azt mutatják, hogy a védelem szilárdságának egyik meghatározó eleme a páncélelhárítás szilárdsága, megbízhatósága.

Új elemként jelentkezik, hogy az első lépcsőben védő gépesített lövésszázad vagy páncéltörő ütegének önjáró páncéltörő eszközei (MALJUTKA) részt vesznek a biztosítási övben folyó harcban különösképpen akkor, ha a biztosítási övben honvédelmi dandár kerül alkalmazásra.

A dandár vegyes páncéltörő ütege olyan harci kötelék, amely jól manővereztethető és tűzképességénél fogva egy terepszakasgról legalább két harckocsiszázad vagy PSZH-zászlóalj támadását képes megállítani.

A zászlóalj vegyes páncéltörő ütege olyan harci kötelék, amely viszonylag jól manővereztethető, kombinált módon alkalmazható és a tűzképességénél fogva egy időben legalább egy harckocsiszázad megsemmisítésére képes.

A repülő (helikopter) -támogatások végrehajtásának megszervezéséről a gépesített hadtest hadművelete során Buczkó Mihály alezredes adott tájékoztatást a konferencia résztvevői számára.

Az új helyzetben növekedett a repülőkre iránti igény — a gondot csupán az jelel, hogy viszonylag kevés van belőlük, illetve, hogy az adott időben jelentkező valamennyi igényt képtelenség kielégíteni. A bevetések elosztása mindig függvénye a kialakult helyzetnek, a potenciális lehetőségek és a veszélyeztetettség mértékének. Éppen ezért kicsi a lehetősége annak, hogy a gépesített hadtestek a védelmi hadművelet teljes időszakára megkapjanak repülőegységeket, -alegységeket. Nagy a valószínűsége, hogy a repülőbevetések jelentős hányadát (20—45%) tartalékként kell tervezni, ennek felhasználására a tábori hadsereg parancsnoka külön intézkedik. A gépesített hadtestek pedig a hadműveletek egy-egy időszakára kaphatnak, igényelhetnek repülőbevetéseket.

A változások, de a lehetőségek is indokolják, hogy a gépesített hadtest parancsnoka a védelmi hadművelet teljes időszakában rendelkezzen könnyűhelikopterekkel (egy raj erővel) speciális feladatok végrehajtására (légi felderítés, légi vezetés, nagy területek légi ellenőrzése, futárszolgálat ellátása stb.).

A védelmi hadművelet megindulásakor és az ellencsapások időszakában a harcihelikopter-ezred rövid időn belüli maximális igénybevételével kell számolnunk. A hadművelet kritikus időszakában az ellenség tűzpusztításához *igényelni kell a hadtestparancsnoknak* a harcászati repülőbevetéseket is.

A harcihelikopter-ezredet célszerű a főirányban, a tűzérség csoportosításai közötti résekben, a legfontosabb feladatok végrehajtására alkalmazni, kerülvén az erők szétforgácsolását. A jövőben különösen megnő a csapatok légmozgékonyságának jelentősége. Éppen ezért ezt felismerve került létrehozásra a légmozgékony zászlóalj (állandó harcrendi elemként), valamint a légimobil harccsoport a gépesített hadtest ideiglenes harcrendi elemeként.

Fontos feladat továbbra is a harcászati légideszantok szállítása. A feladat végrehajtására a vegyes szállítórepülő-dandár és a harcihelikopter-ezred bevonása szükséges, melyet a gépesített hadtest parancsnoka igényelhet a tábori hadseregparancsnoktól.

A gépesített hadtest (gl., hk.dd.) légvédelmi erői alkalmazásának újszerű kérdéseiről Mihályi István alezredes tett jelentést.

A veszélyeztetett időszakban a légvédelmi csapatok (alegységek) feladatát alapvetően a kiemelten fontos polgári (ipari, közigazgatási stb.) és katonai *objektumok oltalmazása* jelenti.

A légvédelmi készülségi szolgálatba, valamint a veszélyeztetett irányban lévő fontosabb objektumok, csapatok légvédelmi oltalmazásába a katonai kerület alárendeltségébe tartozó légvédelmi erők és eszközök is bevonásra kerülnek. Ilyen esetben a bevont erők hadművelati vezetését a légvédelmi parancsnokság valósítja meg.

A békeállapotban „élő” légvédelmi szervezetek a magasabb harckészülségi fokozatokban előírt feladatokat az előzetes rendszabályok foganatosítását követően képesek maradéktalanul végrehajtani.

A gépesített hadtest (gl., hk., hv.dd.) védelmi hadműveletének (harcának) légvédelme a hadtest légvédelmi erőinek és eszközeinek a tábori hadsereg, a légvédelmi parancsnokság légvédelmi, rádiótechnikai és repülőcsapataival együttműködve, *közös harctevékenységében* valósul meg.

A hadtestközvetlen légvédelmi tűzérezred alapvetően a hadtestharcálláspontot oltalmazza. Az ellenség valószínű tevékenységének függvényében az ezred egy ütegcsoporttal oltalmazhatja a biztosítási övben vagy az első lépcső főirányában védő, valamint a második lépcsőben lévő csapatok főerőit. A hadtest (dandár) megbízható oltalmazása érdekében szükséges a légvédelmi parancsnokság, a tábori hadsereg és a hadtest alárendeltségében lévő légvédelmi erők folyamatos együttműködése, *közös harctevékenysége*.

A gépesített hadtest (gl., hk.dd.) védelmi hadművelete (harca) műszaki biztosításának főbb kérdéseit Mezei Gábor ezredes foglalta össze.

A gépesített hadtestnek a biztosítási övben és a fővédőövben, valamint a védelem mélységében lévő dandárai műszaki biztosítási szakfeladataikat egyrészt szervezetszerű műszaki erőkkel, másrészt a gépesített hadtest műszaki ezredének és a tábori hadsereg megerősítésként kapott műszaki alegységeinek alkalmazásával hajtják végre.

A műszaki biztosítás fő feladatai: a műszaki felderítés, a terep erődítési berendezése, a műszaki zárrendszer létrehozása, a csapatok mozgásának, manőverének műszaki biztosítása.

A műszaki felderítést az államhatár mentén szétbontakozott vagy összefegyvernemi felderítő szervekbe beosztott műszaki figyelő-fényképező őrsök, illetve műszaki felderítő katonák hajtják végre.

A műszaki felderítés fő feladatai a fővédőövben a következők lehetnek: az utak, a műtárgyak állapotának, az álcázási lehetőségeknek, valamint a természetes akadályoknak a felderítése, a talajviszonyok megállapítása a védő- és az álláskörletekben, az ellenlökési (ellencsapási) és szétbontakozási terepszakaszokon, az átkelőhelyek és a tervezett zárcsomópontok körzeteiben. Felderíteni a mozgó záróosztagok alkalmazási irányában a terepszakaszok pontos helyét, a gyülekezési körleteket, az előrevonási útvonalak állapotát. Fel kell mérni a mozgó rombolócsoportok által megsemmisítésre tervezett objektumok valós paramétereit, a természetes akadályok jellegét, a vízlelőhelyek, a hidrotechnikai építmények állapotát, a rombolások és az elárasztások lehetséges helyét. A védelemre való felkészülés időszakában a műszaki felderítő szervek együttműködnek a biztosítási övben levő rendőrségi és a határőrszervekkel.

A biztosítási öv zászlóalj-védőkörleteket, század-, szakasztámpontokat, védelmi csomópontokat, egy-két védelmi terepszakaszt (esetleg megerősített körletet) foglal magában.

Az elsőlépcső-zászlóalj védőkörleteiben fő és tartalék szakasz-, századtámpontok, a harckocsi- és páncéltörő-alegységek részére tűzszakaszok, a tűzér- és aknavető-alegységek részére fő és tartalék, a támogató tűzérség részére ideiglenes tüzelőállások kerülnek kiépítésre.

A másodlépcső-zászlóalj részére a védőkörleteken kívül összpontosítási körletet és ellenlökési terepszakaszokat rendezünk be. A biztosítási öv erődítési berendezése a rendelkezésre álló idő és a munkavégzés gépi és kézi kapacitásának függvénye. Reális követelmény az, hogy a biztosítási öv elsősorban elvégzendő munkáinak befejezését a felvonulás után egy-két nap, a másodsorban elvégzendőket 3-4 nap után befejezzék.

A harctevékenységi körzeten belül egyes elemek több funkciót is elláthatnak. Például a dandár körletén belül az ellenség felőli zászlóalj részére védőkörletet építünk ki, amely később a dandár első tűzszakasza, egybeeshet az ellenlökés terepszakaszával vagy a reteszállással.

A gépesített lövészdandár szervezetszerű és megerősítő erői *egy munkanap alatt* képesek 15 300—15 800 m³ földet kitermelni. Az elsősorban elvégzendő erődítési munkálatok teljesítéséhez 25 560 m³ talaj kitermelése szükséges. A másodsorban elvégzendő erődítési munkálatok 68 920 m³ föld kitermelését igénylik.

A hadtest védelmi terepszakaszának erődítési berendezése hasonló formában kerül végrehajtásra, mint a fővédőövé, de annak berendezettségi foka gyökeresen változhat a lezárandó irányok fontosságától függően. Jelentős erődítési munkát kell végezni a fővédőöv hátsó határa és a védelmi terepszakasz között. Itt reteszállások, ellencsapási terepszakaszok, tűzszakaszok, szakcsapatok körletei, valamint hadtápi és technikai objektumok, vezetési pontok kerülhetnek elhelyezésre. A gépesített hadtest teljes mélységéig elvégzendő erődítési munkák végrehajtására a másodsorban elvégzendők mélységéig 8—9, illetve 10—12 napra van szükség.

A gépesített hadtest zárrendszerének első összetevője a harcászati műszaki záruk és rombolások előkészítése a biztosítási övben. Az itt telepített záruk rendeltetése az, hogy feltartóztassák az ellenség támadását, veszteséget okozzanak annak, idő előtti szétbontakozásra kényszerítsék, és ezzel segítsék a védelemben lévő csapatok tevékenységét.

A zárrendszer alapvető elemei az aknamezők mellett az irányított repeszaknák, az út- és hídrombolások, útzáruk és különböző megfigyelt rombolások, amelyeket elsősorban irányokba telepítünk.

Az ellenség várható előremozgásának főirányaiban a járható irányok minél gyorsabb lezárására célszerű — ideiglenes harcrendi elemként — létrehozni mozgó rombolócsoportokat.

A gépesített hadtest fővédőövében a zárrendszert irányok és terepszakaszok szerint súlyozva kell kialakítani úgy, hogy a műszaki záruk legnagyobb tömegét az ellenség főcsapásának irányában hozzák létre. A zárrendszer alapját a robbanózárak képezik, az erődítési, a vízi záruk, az esetleges jelzőzárak csak kiegészítik azokat.

A robbanózárakat — a korábbi elvektől eltérően — az előkészítés időszakában alapvetően a műszaki csapatoknak kell telepíteni, mivel a fegyvernemek és a szakcsapatok elsősorban az erődítéssel, a harccal és az arra való felkészüléssel vannak elfoglalva. A nem robbanó záruk, akadályok telepítése — saját állások oltalmazására — továbbra is az összefegyvernemi alegységek feladata marad, a műszaki alegységek mindenekelőtt technikai eszközeikkel segítik azok kiépítését.

A nem robbanó záruk létrehozása érdekében a polgári lakosság és a területen található polgári vállalatok gépei is bevonhatók. A harc kezdete előtt a műszaki zárukat a fővédőövben, a zászlóaljak védőkörleteinek mélységéig első (a visszavonulási utakon második), a dandár harctevékenységi körzetének mélységében első-második készenléti fokban szükséges telepíteni. A műszaki gépek (PZM—2 stb.) a nem robbanó műszaki záruk telepítésénél alkalmazandók.

A csapatok mozgásának és manővereinek biztosítása érdekében a biztosítási övben előrevonási, szétbontakozási, után- és hátraszállítási utak berendezését és fenntartását kell végrehajtani.

A gépesített hadtest műszaki biztosítási feladatai közül a műszaki felderítésnek már a békeidőben megfelelő mennyiségű és friss adatot kell biztosítani a terepről. A statikus műszaki felderítő szervek az egyesített figyelők állományában fontos szerepet tölthetnek be. A műszaki zárrendszer jelentősége megnőtt a műszaki biztosításon belül. A védelemre kialakított összefegyvernemi elvek nagyban megnövelték az erődítés során elvégzendő munkák és a felhasználandó anyagok mennyiségét. Bebizonyosodott, hogy az eddigieknél nagyobb súllyal kell a harctevékenységi körzetek berendezésénél a lakott települések adta lehetőségekre alapozni. A korszerű védelem szervezett és teljesítőképes mozgásbiztosítást igényel.

Az anyagi-technikai biztosítás sajátos feladatait Pálóczi László ezredes foglalta össze.

A gépesített hadtest (dandár) hazai területen vívott védelmi hadműveletének (harcának) újszerű vonásai megkövetelik az anyagi-technikai biztosítás megszervezésének átgondolását. Az anyagi-technikai biztosítás feltételeinek általános követel-

ményeit kielégítve, mindenkor a harcolók igényéhez igazítottan kell megszervezni az adott feladat anyagi-technikai biztosítását.

Kiindulva abból a feltételezésből, mely szerint egy esetleges agresszió nemcsak klasszikus módon alakulhat ki, hanem korlátozott katonai tevékenységgel, eszköz-láció folyamatként, az anyagi-technikai biztosítás szakági feladatait is az eszká-láció ütemében kell kiszélesíteni, természetesen mindig készen a teljes mozgósítás és alkalmazás feltételeinek biztosítására.

A *veszélyeztetettség időszakában* a készségi erők anyagi-technikai biztosításának megtervezésében szerzett eddigi tapasztalataink szerint a kijelölt erőket, eszközöket a békeellátási elvek alapján, kiegészítő rendszabályok bevezetésével célszerű felkészíteni.

A számvetések elemzéséből levont következtetések szerint a mozgósítási feladatok végrehajtásában szűk keresztmetszethez képest jelentkező az M utalványokon levő és a nem helyszínen tárolt anyagi készletek felvételezése (átvétele), helyszínre szállítása, a rendszeresített B állomány és szállítóeszközök mellett a már bevonult erők, eszközök bevonásának megszervezése.

A *védelmi hadművelet (harc) előkészítése időszakában* végre kell hajtani az anyagi készletek minden tagozatban elrendelt szintű megalakítását, a beérkezés ütemének megfelelően a megerősítő szakcsapatok átvételét, azok anyagi készletének az elrendelt szintre történő kiegészítését, az alárendeltnek a tervezett megerősítő alegységek átadását, a harci technika és az egyéb eszközök alkalmazáshoz történő előkészítését, a harcászati megteremtését, a katonai frontális és harántutak kijelölését és szakcsapatokkal történő berendezését.

A védelem újszerű elvei, körülményei az anyagi-technikai biztosítás megszervezését is sajátosan befolyásolják. Az eddigi gyakorlati tapasztalatok is igazolták, hogy az anyagi-technikai biztosítás terén új alapelvek, illetve egyes, eddig is ismert alapelvek következetesebb alkalmazása szükséges. Ilyenek: az anyagi készletek mobilitásának, az azokkal való gyors, rugalmas manőverezés lehetőségének biztosítása; az anyagi-technikai biztosítás közelítése az első lépcsőhöz a fővédővonalban (a széles védősáv miatti nagy szállítási távolságok indokolják); a tartalékképzés a váratlan feladatok biztosítására; a felülről lefelé történő harc- és fenntartási anyagellátás elvének következetesebb alkalmazása a védelem fő irányában.

Az új hadműveleti (harcászati) követelmények következtében kiszélesedett védősávok szükségessé teszik az anyagi-technikai szakcsapatok, szakalegységek szélességében és mélységében történő megosztását, a hadműveleti, harcászati felépítés mélységében pedig mobil anyagi-technikai tartalék létrehozását. A védelem előkészítésének időszakában nagy mennyiségű műszaki harcanyag-felhasználással, szállítással kell számolni. Ezt célszerű a peremvonalhoz közelre, vasúton kiszállítani.

A *védelmi hadművelet (harc) alatt* a tüzérségi lőszerszükséglet nagysága nem új igény. A tüzérségi lőszert a hadművelet előkészítő időszakában nem lehet a tüzelőállásokba kiszállítani, azt a tüzérséggel együtt települve, mobilizált állapotban kell tartani. A hadművelet megvívásának időszakában megnő az utánszállítási igény.

A széles védősáv miatt a gyors utánszállítás érdekében gyakori lehet az egyes ellátási tagozatok kihagyása. A légimozgékony, mobil harccsoportok anyagutánpótlását légi úton kell megszerezni. Előre látva (vagy tervezve) a bekerítést, célszerű

változat lehet nagyobb mennyiségű lőszerkészlet és egészségügyi anyag helyszínre szállítása a „gyűrű” bezáródása előtt.

A gépesített hadtest védelmi hadműveletében a *technikai veszteség* napi átlaga az első lépcsőben védő csapatoknál elérheti a 10—15%-ot, a második lépcsőben levőknél az 5—8%-ot. A sérült eszközök 50%-a kis-, 20%-a közép-, 10%-a nagyjavítást igényel, 20%-a meg nem térülő veszteség. Arra kell törekedni és elvként alkalmazni, hogy a sérült eszközöket (különösen akkor, ha a tűzeszközük üzemképes) a sérülés helyszínén javítsák meg. Erre mobil javító-vontató csoportokat kell kijelölni és alkalmazni.

A javítási lehetőségek, az alkatrész-ellátottság növelése érdekében meg kell szerezni a vissza nem térülő veszteségekből a hasznosítható fődarabok, alkatrészek kitermelését. Javító-vontató, illetve javítóbrigádokat célszerű kikülöníteni az új, önálló hadrendi elemek, a légimobil harccsoportok alkalmazásának biztosítása érdekében.

A gépesített hadtest védelmi hadművelete során 20—22%-os *egészségügyi veszteséggel* lehet számolni. Mivel a sérültek élete a megfelelő időben nyújtott segélytől függ, a gyógyító-kiürítő biztosítás megszervezésében az időtényező különösen jelentős.

Ezért fontos, hogy a sérültek a sebesülésük helyéhez minél közelebb kapják meg a szükséges ellátást. A sérültek kiürítési rendjénél egyébként és általában a „magamra” szállítás elvét kell érvényesíteni az ellátási szakaszok között.

Az anyagi-technikai vezetés egyik legaktuálisabb része a hadműveleti területen történő együttműködés a légvédelmi, a területvédelmi, a polgári védelmi parancsnokságokkal, a határőrséggel, a rendőrséggel és a polgári szervekkel a csapatok anyagi-technikai biztosítása terén.

*

A tudományos tanácskozás — szorosan kapcsolódva a szárazföldi csapatok parancsnokságának a tábori hadsereg védelmi hadműveletével foglalkozó konferenciájához — hadtest- és dandárszintű tevékenységekkel foglalkozott. A védelmi hadművelet elvi és gyakorlati kérdései ezzel konkrétan a védelmi harc megvívásának „asztalára” kerültek. Ez azt is jelenti, hogy a biztonságpolitikai és a honvédelmi alapelvek megállapításai és elvárásai „aprópénzre váltása” megfelelő színvonalon folyamatban van.

Galovicz János

Egy tudományos konferencia tanulságai és továbbgondolása

A múlt év őszén minden tekintetben jól előkészített és nagy érdeklődéssel kísért tudományos konferenciát rendezett az MHTT légvédelmi és repülőszakosztálya, melyet nemcsak a társaság elnökségének, hanem a MH légvédelmi és repülő-főszemléltőségének tevőleges támogatása is elősegített. A konferencián a referátum mellett hat korreferátum és számos hozzászólás — tényleges vita — elemezte tudományos igényességgel és szakmai hozzáértéssel a magyar légvédelem és a katonai repülés időszerű elméleti kérdéseit. A szerkesztőség kérésére a cikk szerzője, aki a konferencia aktív szereplője volt, összefoglalta a rendezvény főbb tanulságait.

A tudományos konferencia jelentőségét időszerűsége, a témák és a vélemények sokszínűsége, nyílt ütköztetése, valamint a címében is rejlő tartalmi-lényegi „telitalálat” eredményezte. Teljes mértékben igazolódott a referátumban is megfogalmazott gondolat, mely szerint: a katonai repülés és a légvédelem, a légi és a légvédelmi tevékenységek, a repülő és a légvédelmi csapatok szoros és kölcsönös kapcsolata létrejöttük óta fennáll, sőt napjainkra e kapcsolat szerves egységet alkot. E történelmileg kialakult kapcsolat objektív okokkal magyarázható, melyekből a leglényegesebbek az alábbiak:

- a katonai repülőgépek és a megsemmisítésüket célzó fegyverek szinte egy időben jelentek meg már az első világháború során;
- a légi támadó- és a légvédelmi eszköz, valamint tevékenységi rendszer párhuzamosan és kölcsönhatásban fejlődött a XX. század folyamán, természetesen a támadóeszközök primátusa mellett;
- a légvédelem eszközrendszerében a repülő, mindenekelőtt az elfogó vadászrepülő — a légvédelmi rendszer egyik alrendszerét alkotva — meghatározó szerepet játszanak szinte a kezdetektől fogva;
- a légierő és a légvédelmi csapatok harctevékenységének közege, vagyis a légtér teljességgel azonos;
- mindkét tevékenység — egyrészt a támadás, másrészt az oltalmazás „célobjektuma” — tárgya ugyanaz;
- a légi és a légvédelmi harctevékenységek taktikai elemei, fogásai, intenzitásai, párosulva a csúcstechnika legújabb vívmányaival, nagymértékben azonos elemeket tartalmaznak;

— a szervezeti és a vezetési rendszer igen szoros kapcsolatban áll egymással, mely a viszonylagosságtól egészen az egybeesésig terjed.

A magyar katonai repülés és a légvédelem kérdéskörének tudományos elemzéséhez nélkülözhetetlen a napjainkra kialakult helyzet elemzése és a befolyásoló körülmények legfontosabb jellemzőinek megfogalmazása, melyeket a konferencia az alábbiak szerint határozott meg:

- a légi és ezzel együtt a légvédelmi tevékenységek, a légierő és a légvédelmi csapatok hadviselésben, harctevékenységekben elfoglalt helye, szerepe, valamint jelentősége az utóbbi években is tovább növekedett, sőt jelentős mértékben felértékelődött. Az elmúlt évek — és nemcsak az Öböl-háború — tényei azt támasztják alá, hogy a légierő és a légvédelem nemcsak az adott hadjárat, hadművelet kimenetelére bír döntő és meghatározó erővel, hanem a politika, a katonapolitika direkt eszközeként is alkalmazásra kerülhet;
- a Magyar Köztársaság fegyveres erői és ezen belül a légvédelmi és a repülőcsapatok a Varsói Szerződés megszűnésével új helyzetbe kerültek, melynek nemcsak fölöttébb öröndetes és egyúttal történelmi jelentőségű jellemzője a nemzeti szuverenitás, hanem egyúttal a magyar honvédelem építésének új követelményeket is támasztó és önállóan megoldandó feladatokat is igénylő korszakát nyitotta meg;
- a rohamléptekkel változó korunk, közeli és távoli környezetünk súlyos gondokkal terhelt, különféle eredetű és jellegű feszültségei jócskán megnövelték térségünk helyzetének bizonytalanságát. A fegyveres cselekmények — köztük a délszláv háború —, a rendezési törekvések elégtelensége és elhúzódása miatt, katonai fenyegetettségünk realitását is felidéznek és a fegyveres védelem, a fegyveres erő szükségességét igénylik;
- a társadalmi-gazdasági átalakulás objektív nehézségei és a világgazdasági problémákhoz is kapcsolódó gondjai a honvédelmi szféra szűkös anyagi-pénzügyi ellátottságát okozzák, ami még a közeli jövőben is szinte lehetetlenné teszi a haderő fejlesztését;
- a Magyar Honvédség légvédelmi és repülőcsapatainak a reális helyzete, lehetőségei — mind a felkészítést, mind a működést illetően —, a harci és a vezetési technika színvonala, a múltból örökölt diszlokáció, valamint az együttesen sem nagy erőt képviselő repülőcsapatok szervezeti, haderőnemi széttagolása rendkívül kedvezőtlen (a MIG—29-es és az L—39-es típusú repülőgépek beszerzése némileg reménykeltő).

A repülő- és a légvédelmi csapatok haderőnemi értelmezése

A tudományos konferencia alapvető kérdésévé a repülő- és a légvédelmi csapatok haderőnemi értelmezése és elnevezése vált, mely körül éles polémia alakult ki, természetesen végig a szakmai és tudományos érvek talaján maradván. A tudományos megközelítés erejét mutatta, hogy e kérdéskör néhány alapvető gondolata az ellentétes vélemények ellenére tulajdonképpen egybecsengett és a levonható végső konklúzió is konstruktívnak tekinthető.

Teljesen azonos volt a vélemény ezen írás elején leírtakat illetően mind a légvédelem és katonai repülés szerves kapcsolata, mind a vázolt körülmények és hely-

zet tekintetében. A Magyar Honvédségnek egyaránt szüksége van olyan erőre és eszközrendszerre, mely egyrészt kellő védelmet biztosít a légi támadóeszközök csapásai ellen, másrészt megfelelő légi támogatást képes nyújtani a védelmi harctevékenységet folytató szárazföldi csapatoknak.

Egyetlen ellenvetés nem hangzott el a tekintetben, hogy a meglévő repülő- és légvédelmi erőket — melyeknek repülőkomponense amúgy sem nagy, és szervezetenként széttagolt — egységes rendszerben és vezetéssel kell alkalmazni, mivel ez biztosítja a legnagyobb hatékonyságot, egyúttal a kellő rugalmasságot is.

Ezenkívül — megítélésem szerint — két tény úgyszintén vitathatatlan. Az egyik, hogy a magyar honvédség haderőnemi struktúrája a bekövetkezett változások ellenére még mindig magán viseli a Varsói Szerződés hatását, az akkori koalíciós katonai doktrína gyakorlati következményeit. A másik, hogy az európai általános haderőstruktúra nem ismeri a „légvédelmi” haderőnemet, szinte mindenütt a klasszikus — hadsereg, légierő, haditengerészet — tagozódás a jellemző, és a meglévő légvédelmi rendszerek a légierő keretén belül, kellő önállósággal bírva, működnek.

A magyar honvédség haderőnemi struktúráját illetően a honvédelmi alapelvek tükrében az alábbi megállapításokat lehet tenni:

- a gyakorlatban élő haderőnemi struktúra, a szárazföldi csapatokat, illetve a légvédelmi csapatokat foglalja magába oly módon, hogy a rendelkezésre álló repülőcsapatok egy része — a harcászati repülők — a légvédelmi haderőnem, másik része — a csapatrepülők — a szárazföldi haderőnem részét képezik;
- az alapelvek e tekintetben úgy fogalmazzák, hogy „a magyar honvédség szárazföldi, valamint légvédelmi és repülő-haderőnemekre tagozódik”, ami bizonyos előrelépést jelent a jelenlegi gyakorlathoz képest. Különösképpen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy az alapelvek fenti megfogalmazása egyúttal utal a haderőnemek rendeltetésére, valamint erőire és eszközrendszerére is: „a légvédelmi és repülőcsapatok rendelkezzenek az ország légterének ellenőrzéséhez és védelméhez, az ország legfontosabb objektumai és a szárazföldi csapatok megbízható oltalmazásához, valamint a védelmi harctevékenységek légi támogatásához szükséges erőkkel és eszközökkel”.

Az alapelvek e meghatározásából értelemszerűen következik, hogy:

- a.) a haderőnem elnevezése: légvédelmi és repülőcsapatok,
- b.) melybe a magyar honvédség összes repülő erői beleértendők,
- c.) a haderőnem élén a légvédelmi és repülőparancsnokságnak kell állnia.

Természetesen a lényegét nem is annyira a haderőnem elnevezése, hanem az ezzel kapcsolatosan megnyilvánuló szemlélet, a szervezeti egység, az egységes vezetési rendszer, valamint a haderőnem elé kitűzött feladatrendszer jelenti. Ez utóbbiakra vonatkozóan a konferencia az alábbiak szerint fogalmazott.

Békében, az ország légtere szuverenitásának, a légi felségjognak az érvényesítése és megőrzése a légvédelmi rendszer készülségi erőivel, elsősorban a vadászrepülőkkel;

Háborúban, a légvédelmi és repülőcsapatok felderítési, légvédelmi, légi támogatási, légibiztosítási és légi szállítási feladatokat hajthatnak végre az alábbiak szerint:

felderítési feladatok:

- a légi célok rádiólokációs felderítése,
- a hadműveleti-harcászati légi felderítés,
- a harcmező megfigyelése,
- légi, vegyi-, sugár- és tűzfelderítés;

légvédelmi feladatok:

- harc a légi támadóeszközökkel a levegőben,
- a honi objektumok és szárazföldi csapatok légvédelmi rakétaoltalmazása,
- a légi deszantok pusztítása a levegőben,
- saját repülőcsapatok tevékenységének közvetlen oltalmazása,
- kutató- és mentőfeladatok;

légi támogatási feladatok:

- a védelmi harc és hadművelet közvetlen légi támogatása,
- légi csapások mérése a támadó ellenség csapatösszevonásaira és előremozgó tartalékaira,
- a bekerítésben harcoló csapatok és a határ menti városok védelmének légi támogatása,
- a szárazföldi csapatok ellencsapásának légi támogatása;

légi biztosítási feladatok:

- légivezetés-biztosítás,
- tűzérési tűz helyesbítése,
- légiakna telepítése,
- elektronikai zavarás létesítése,
- légi, vegyi- és sugármentesítés,
- ködfüggöny létesítése,
- a harcmező megvilágítása;

légi szállítási feladatok:

- a légimozgékonyaságú erők szállítása, deszantolása,
- utánpótlás és anyagszállítás,
- csapatszállítás,
- egészségügyi szállítás,
- egyéb különleges szállítási feladatok.

A felsorolt feladatkomplexum az elvileg szükséges és gyakorlatilag igényelhető feladatokat tartalmazza. Az egyes feladatok végrehajtása a kialakult általános helyzet és a rendelkezésre álló lehetőségek függvénye. A rendelkezésre álló légvédelmi és repülőerők lehetőségei minden esetben a feladatok rangsorolását, az erők felhasználásának összpontosítását, illetve a helyzetnek megfelelő rugalmas döntések meghozatalát igénylik.

A honvédelmi alapelvek a haderőfejlesztés című fejezetében olyan haditechnikai fejlesztési programot irányoz elő, melyen belül a légierő létrehozásának prioritást határoz meg, melyből logikusan következik, hogy — mindenekelőtt a technikai fejlesztés függvényében — a légvédelmi és repülőcsapatoknak perspektivikusan légierővé kell átalakulniuk.

Az ismert orosz—magyar pénzügyi megállapodás értelmében a harcászati repü-

lőcsapatok korszerű, MIG—29-es repülőgépet állítanak hadrendjükbe, mely a szomszédokkal való összevetés tekintetében mindössze paritást jelent, de természetesen növelni fogja repülőcsapataink harcértékét és harci lehetőségeit.

A honvédelmi alapelvek célként az európai katonaszervezetekhez történő közeledést határozza meg, ez természetesen a haderőnemi struktúra tekintetében is változtatást igényel, mely egybecseng az előzőekben vázoltakkal.

A nemzeti légvédelmi rendszer jellege és struktúrája

A konferencia sokoldalúan elemezte a légvédelem problémakörét is, mellyel összefüggésben egybecsengő vélemények hangzottak el a nemzeti légvédelmi rendszert, annak komplex, illetve integrált jellegét illetően. A Varsói Szerződés, a koalíciós légvédelmi rendszer felbomlása után a magyar légvédelmi csapatok, teljesen természetes módon, önálló nemzeti légvédelmi rendszert alkotnak, komplex, illetve integrált légvédelmi rendszerként funkcionálnak. A légvédelmi rendszer az alábbi elemekkel, alrendszerekkel rendelkezik:

- a felderítő alrendszer, melynek alapja a rádiólokációs felderítés, kiegészítő, de igen fontos elemei mindazon katonai és polgári források, melyek a légi támadóeszközökre és erőkre vonatkozó adatokat tudnak szolgáltatni;
- a légitámadást visszaverő, a légi támadóeszközöket megsemmisítő alrendszer, melybe elfogó vadászipilóták (más, e célra alkalmas repülő- és helikoptereszközök), légvédelmi rakéta- és tüzérszolgálatok, illetve az ezekből létrehozott tűzrendszer, valamint a légi célok megsemmisítésére bevonható más harceszközök tartoznak;
- a harcbiztosító alrendszer, melynek egyre inkább önállósuló eleme az elektronikai eszközrendszer és annak tevékenysége;
- az anyagi-technikai biztosítás alrendszere;
- a légvédelmi rendszer egészének működését, az egyes alrendszerek összehangolt és irányított tevékenységét biztosító vezetési alrendszer.

Az önálló nemzeti légvédelmi rendszer struktúrája a függőleges tagolást illetően kétszintű, mely kedvez a vezetés operativitását, a szakmai szempontok közvetlen érvényesülését és nem utolsósorban a reagálás gyorsaságát illetően. A horizontális tagolásban a felderítő alrendszert az egységes harcrendű rádiótechnikai dandár testesíti meg, mely az ország egész területét, illetve légtérét átfogja, melynek belső struktúrája szervesen kapcsolódik a megsemmisítő alrendszer repülő- és légvédelmi rakétaelemeinek vezetési rendszeréhez.

A megsemmisítő alrendszer légvédelmirakéta-eleme stacionális és mobil eszközrendszerekből áll, mely egyrészt az ország fő objektumainak közvetlen légvédelmi rakétaoltalmazását valósítja meg, illetve potenciális lehetőségeiből (nagy hatótávolság) kiindulva visszatartó tényezőként is felfogható; másrészt a mobilitás lehetőségét kihasználva növeli a légvédelmi rendszer rugalmasságát és manőverképességét.

A megsemmisítő alrendszer repülőeleme — az egy-egy bázison települő harcászati repülőegységek, a légvédelmi rendszer manőverezőképes ereje — az ország egészének oltalmazásában meghatározó szerepet játszik. A repülőegységek alkalmazása a tevékenység mindhárom — a béke (a légi felségjog megőrzésében), a veszélyeztetettség és a háború — időszakában egyaránt nagy jelentőséggel bír.

A légvédelmi rendszer repülőeleme egyben a honvédség többi repülő- és heli-

koptereroival együtt a Magyar Honvédség *többszörfelvetés* és gyors reakálású eszközt képezi, mely a harc-képesség és a harcérték fenntartását, a rendeltetésnek megfelelő felkészültséget illetően jelentős értéket képvisel és megkülönböztetett figyelmet igényel. A repülőcsapatok többszörfelvetésű felhasználása — az alkalmazás elveinek megfelelően — sokoldalúan megalapozott, magas szinten hozott döntéseket, egyúttal egységes vezetést, célirányos és gazdaságos igénybevételt igényel és a mindezt biztosító feltételrendszert.

Az ismert veszélytényezőket, az ország katonaföldrajzi jellemzőit, a védendő objektumok elhelyezkedését, valamint a fegyveres erők határ menti harctevékenységeinek légvédelmi követelményeit illetően a rendszer leginkább érzékeny eleme a felderítő-információs alrendszer, a repülőterei bázis, valamint a rendszer elemeinek önvédelme, csapásvédeltsége. Légvédelmi rendszerünk hatékonyságát jelentősen megnövelné a jelenleg légtérünkben működő AVACS repülőgépekhez hasonló vagy azoknál sokkal egyszerűbb légi felderítési rendszerek megléte és célszerű működése.

A nemzeti légvédelmet komplex vagy integrált rendszerként kell értelmezni, melyet nemcsak az összes alrendszer megléte és az eszközrendszer sokrétűsége, hanem a rendeltetésnek megfelelő feladatrendszer megléte is alátámaszt. A konferencián tanúi lehettünk annak a beinduló folyamatnak, mely az utóbbi években a csapatlégvédelmi erővel kiegészített és komplexsá tett légvédelmi rendszer mélyreható elemzését, helyének, szerepének és feladatainak a módosítását, és remélhetőleg korszerűsítéssel egybekötött racionalizását fogja eredményezni.

A feladatrendszer integráltsága alapvetően azt jelenti, hogy nemcsak az ország fő objektumait, hanem a szárazföldi csapatokat is egyforma hatékonysággal kell oltalmazni; azt is jelenti továbbá, hogy az oltalmazásnak az ország területét és légtérét egészét illetően egyenértékűnek és egyensúlyosságúnak kell lennie. Csak ez tudja garantálni, hogy egy kialakult helyzetben ugyanolyan légicsapás elleni védeltséget kapjanak a határ menti körzetben lehelyezkedő honi objektumok — városok, ipari és infrastrukturális központok és a lakosok, mint a védelmi harcot folytató szárazföldi csapatok és az ország kiemelt objektumai.

A légvédelmi rendszerrel szemben támasztott követelmények

A fenti követelmények a légvédelmi rendszer újraértékelését, az alkalmazás elveinek, formáinak és módszereinek ehhez történő hozzáigazítását igénylik, különös tekintettel a rendszer rugalmasságára, manőverezőképességére és gyors reakálására vonatkozóan.

Ezért tekintette a konferencia is fontosnak a *légvédelmi és repülőcsapatok harci alkalmazási elveinek, illetve a légvédelmi rendszerrel szemben támasztott követelményeknek a körültekintő megfogalmazását, az alábbiak szerint.*

- A mindenkori helyzetnek megfelelő fokú és méretű harc-készültség folyamatos fenntartása a gyors reakálóképesség és harcba lépés, valamint a légi felségjog biztosítása érdekében.
- Az erő-kifejtés összpontosítása a helyzet diktálta rendeltetési cél és feladatok érdekében a harctevékenység főirányába, a legfontosabb objektumok oltalmazására a védelmi hadművelet döntő időszakaiban.
- A tevékenység rugalmassága, a rendelkezésre álló erők rugalmas felhasználása, a gyors reakálóképesség.

- A rendelkezésre álló erők és eszközök, főként a repülőcsapatok gazdaságos s egyúttal célszerű és szakszerű alkalmazása.
- A légvédelmi rendszer és a csapatok meglévő manőverkészségének célszerű felhasználása.
- Állandó és szoros együttműködés, a légvédelmi rendszer egyes elemei, főként a vadászrepülők és a légvédelmi rakétás csapatok, valamint a repülő- és a szárazföldi csapatok között, a harci lehetőségek és sajátosságok legjobb érvényesülése, a kölcsönös felismerés, a saját veszteségokozás elkerülése és mindenekelőtt a meghatározott közös feladatok maradéktalan végrehajtása érdekében.
- A harctevékenység szilárd központi vezetése, az alárendeltek önálló tevékenységének és célirányos kezdeményezéseinek a feltételezése mellett.
- A légi támadóeszközökre történő folyamatos ráhatás tevékenységük egész útvonalán, a szükséges, illetve a végső megsemmisítési terepszakasz messzemenő figyelembevételével.
- A légvédelmi rendszer hadműveleti felépítésének, a csapatok harcrendjének és a tűzrendszernek az időbeni megszervezése és a helyzetnek, valamint az új feladatnak megfelelő célszerű és gyors átszervezése.
- A csapásvédetség, az álcázás és a megtévesztés rendelkezésre álló lehetőségeinek a fel- és kihasználása, a csapatok harcképességének a megőrzésére, illetve visszaállítására történő határozott törekvés.

A légvédelmi rendszer elemzése során többen is hangoztatták egy új légvédelmi filozófia kialakításának a szükségességét. Ezen új filozófiának nemcsak a már említett integrált légvédelem képezné a fő tartalmát, hanem a légvédelem békeidőbeni feladatainak és a rendszer működésének a gyökeres — európai — megváltoztatása, az egyes fegyvernemek szerepének újrafogalmazása is. Egy jól kimunkált filozófia teremthet meg a légvédelem fölöttébb kíváncsú átalakításának és majdani fejlesztésének az alapját is. Ennek megfelelően aligha kerülhető meg a következő kérdéskörök alapos elemzése és kimozdítása a holtpontról:

- a légvédelem feladatainak és a rendszer működésének differenciálása a tevékenység várható szakaszait, körülményeit illetően béke-, a veszélyeztetési és háborús időszakban,
- békeidőszakban a légvédelem alapvetően nem harcfeladatot, hanem légi rendészeti tevékenységet, a légi felségjog megőrzésének feladatát látja el;
- a légvédelmi rendszer és a polgári légi ellenőrzés és irányítás közötti viszony rendezése, az e tekintetben jelentkező lehetőségek maximális kihasználása;
- a rádiólokációs felderítési rendszer korszerűsítése a polgári légi felderítő rendszer nyújtotta szolgáltatások messzemenő figyelembevételével,
- a légvédelmi rakétacsapatok struktúrája és békeidőszaki készségi szolgáltatásának szükségessége,
- a légi támogatás, a repülőcsapatok célra vezetési rendszerének a kialakítása.

Következtetések

A konferencia elemzésének és vitájának összegezéséeként megfogalmazható, hogy a légvédelmi és repülőcsapatok alapvető rendeltetése a honi objektumok és a szárazföldi csapatok légvé-

delmi oltalmazása a levegőből érhető csapásokkal szemben: második rendeltetése — a harcászati repülő kettős alkalmazását figyelembe véve — a szárazföldi csapatok légi támogatása.

A légvédelmi és a repülőcsapatok a Magyar Honvédség gyorsreagálású (leendő) erőinek a sorába tartoznak mind a rövid reakcióidő és operativitás, mind a manőverezőképeség, mind pedig a magas fokú harckészültség alapján, különös tekintettel a repülőcsapatokra, melyek felkészítése, alkalmazása és sokoldalú biztosítása megkülönböztetett figyelmet és egységes központi vezetést igényel.

A légvédelmi és a repülőcsapatok békeidőben a légi felségjog biztosításában, veszélyeztetettség esetén és általában a támadó fél visszatartásában, támadás esetén az ország és a fegyveres erők élet- és harcképességének a megőrzésében, valamint az aktív védelmi hadművelet sikerében meghatározó szerepet játszanak.

A légvédelmi és repülőcsapatok fejlesztése, felkészítése, alkalmazásának formái és módjai, a vezetés és az együttműködés elvi és gyakorlati kérdései — amelyekkel a konferencia sokoldalúan foglalkozott — további kutatást, elemzést és ezt követően realizálást igényelnek *mindenekelőtt az alábbi fő területeken:*

- a légvédelmi és a repülőcsapatok helye, szerepe, jelentősége térségünkben, ezen belül a Magyar Honvédségnél;
 - a légvédelmi és a repülőcsapatok haderőnemi kérdései, a haderőnem elnevezése, összetétele, jellege;
 - a harcászati repülőcsapatok kettős rendeltetése, a megoldás változatai (csapásmérő, valamint elfogó vadászrepülő külön-külön hadrendi elemként; külön-külön felkészített repülőgépvezetői állomány ugyanazon harci technika felhasználásával; kettős rendeltetésű repülőgépvezetői állomány és harci technika);
 - a légvédelmi és a repülőcsapatok rendeltetése és feladatai az igények és a lehetőségek figyelembevételével;
 - a szárazföldi csapatok légvédelmének megvalósítása, a megoldás változatai;
 - a szárazföldi csapatok légi támogatásának megvalósítása, az igények és a lehetőségek összevetése alapján;
 - a légvédelmi rendszer békefeladatai és a békeidőbeli alkalmazás rendje;
 - a légvédelmi csapatok vezetése és együttműködése, a különféle alkalmazási változatok és szervezeti megoldások függvényében;
 - a légvédelmi csapatok hadrendi, szervezeti kérdéseinek vizsgálata.
- A légvédelmi és a repülőcsapatok meglévő lehetőségeinek jobb kihasználása, az eredményesebb feladat-végrehajtás érdekében az alábbi teendők megvalósítása látszik célszerűnek.*
- A légvédelem béketevékenységének törvénybe iktatása, az Európában közismert légi felségjog, légi rendészeti bevetések figyelembevételével.
 - Az összes légvédelmi és repülőcsapat egységes szervezeti és vezetési rendszerének kialakítása.
 - A felderítési és a felismerési rendszerek technikai korszerűsítése.
 - A repülőcsapatok felkészítésének és feladatainak a várható új repülőgépbeszerezés figyelembevételével történő pontosítása, meghatározása.
 - A repülőharci irányító rendszer kialakítása.
 - A tábori légvédelmi csapatok, valamint a manőverező légvédelmi rakétaegységek vezetési-információs rendszerének a korszerűsítése elsősorban az integrált légvédelem követelményeinek a figyelembevételével.

Simon Ákos

Területvédelem és az önkormányzatok

A területvédelem az ország védelmére vonatkozó koncepció fontos eleme. A szerző az újszerű téma részletei között vázolja a területi és a helyi védelmi közigazgatás lehetséges feladatait a honvédelmi felkészítésben és mozgósításban, valamint a fegyveres konfliktusok különböző változatai esetén, érinti továbbá az önkormányzatoknak a határőrséggel és a területvédelmi szervekkel történő együttműködési kérdéseit.

A honvédelmi alapelvekkel és a védelmi koncepcióval összhangban a területvédelem a Magyar Köztársaság fegyveres védelmének új tartalommal megtöltött szerves része lesz. Megmarad a már meglevő területvédelmi rendszer, amely a megyék és a főváros területén valósul meg, valamint létrehozásra kerül a határ menti területvédelem az agresszióval veszélyeztetett vagy megtámadott határszakasz körzetében, a harcoló honvédelmi dandárok alkalmazásával.

A határ menti területvédelem tervezését és szervezését befolyásolja a határ menti település- és úthálózat, mivel a határ menti területvédelem egyik fő feladata — a kulcsterületek megtartása mellett — a települések megtartása, hiszen ezek birtoklásától nemcsak a seregtest védelmi hadműveletének sikere, hanem az adott régió (megye) feletti ellenőrzés gyakorlása, illetve a majdani hadsereg-ellencsapás sikere és az agresszor kiűzése is függ. Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy a területvédelem mindenképpen befolyásolja az adott hadműveleti, illetve harci területen elhelyezkedő települések életét, amelyeket az önkormányzatok irányítanak. A területvédelem és az önkormányzatok tevékenysége tehát egymásra van utalva. Külön problémát jelent a határközeli települések veszélyeztetettségi helyzete. Ezek a települések (Győr, Komárom, Esztergom, Salgótarján, Ózd, Gyula, Békéscsaba, Szeged, Baja, Szombathely, Kőszeg, Sopron ... stb.) helyzetüknél fogva védelmi csomópontként is számításba vehetők, ugyanakkor a lakosság védelmének, kitelepítésének reális feltételei nincsenek meg. A megyeközpontok (Szombathely, Győr, Salgótarján, Békéscsaba) kikapcsolása a megye számos településének életét, közvetve az ott tevékenykedő csapatok lehetőségeit (ellátás, összeköttetés) jelentős mértékben korlátozhatja. Mindezek alapján látható, hogy a területvédelem, de a határbiztosítás eredményes működése is csak akkor lehetséges, ha abban a helyi önkormányzatok aktívan részt vesznek.

A területi és a helyi védelmi közigazgatás feladatairól

A honvédelmi törvény szerint az ország védelmi felkészítése nem korlátozódik csupán a fegyveres erőkre, hanem állandó feladatként jelen van politikai, gazdasági és

társadalmi életünk egészében, tehát az önkormányzatok tevékenységében is. Az ország védelmi képességét segítő, mozgósítási tervező, szervező és végrehajtó tevékenység a területi és a helyi védelmi közigazgatás munkájában testesül meg, a köztársasági megbízott által vezetett megyei *védelmi bizottságok*, a megyei jogú városokban a polgármester által irányított *városi védelmi bizottságok*, valamint a települések polgármestereinek közvetlen részvételével tevékenykedő *védelmi igazgatási társulások* útján keresztül.

A honvédelmi felkészítés főbb területei a következők: az államvezetés és az államigazgatás felkészítése; a nemzetgazdaság felkészítése és mozgósítása; a lakosság és a fegyveres erők felkészítése, mozgósítása; az adott terület (körzet) katonai és polgári védelmének felkészítése.

Ezen feladatok megvalósítása során a *közbiztonsági megbízott*:

- irányítja és összehangolja a polgármesterek és a védelemben részt vevő szervek honvédelmi felkészítésével és az ország mozgósításával kapcsolatos feladatainak végrehajtását, meghatározza a területi feladatokat;
- kijelöli a mozgósítás esetén szükséges ingatlanokat;
- irányítja és koordinálja a gazdasági és az anyagi szolgáltatási kötelezettségek területi telepítését;
- ellenőrzi és értékeli a polgármesterek, valamint a védelemben részt vevő szervek honvédelmi felkészülését.

A *polgármesterek feladatai* a következők:

- biztosítják a honvédelmi kötelezettségek teljesítésének feltételeit (munkaerő ellátás, szállítás... stb.);
- megszervezik és irányítják a fegyveres erők kiegészítésével és mozgósításával kapcsolatos feladatokat (behívó- és előállító parancsok kézbesítése... stb.);
- irányítják a polgári védelmi feladatok ellátását;
- elrendelik a hatáskörükbe utalt ingatlanok, technikai eszközök, anyagi szolgáltatások átadását;
- közreműködnek a gazdaságmozgósítási és más, országmozgósítási feladatok helyi végrehajtásában (területvédelmi rendszabályok fogantatosítása, munkakötelezettség végrehajtása... stb.);
- tájékoztatják a lakosságot, irányítják a közvéleményt.

Az önkormányzatok feladatai fegyveres konfliktusok esetén

Mint ismeretes, az *áttevedő veszélyeztetés* csak az államhatár menti körzetekben elhelyezkedő településeket veszélyeztet. Bár ez esetben meglevő erőivel és eszközeivel a határőrség képes a veszélyeztetett határszakasz megbízható védelmére, az önkormányzatokra is hárulnak bizonyos feladatok, amelyek a következők lehetnek:

- a veszélynek kitett lakosság értesítése, riasztása és tájékoztatása;
- a lakosság kitelepítése vagy kimenekítése, ha erre szükség van;
- óvóhelyek kijelölése és védelmük megszervezése;
- helyi támadást követően vagy gyalogsági, tüzérségi lövedékek és rakéták becsapódása után személyek és anyagi javak mentése, mentesítése (fertőtlenítése);
- objektumok helyreállítása;
- személyek átmeneti elhelyezése, azok ellátásának megszervezése és az ezzel kapcsolatos feladatok végrehajtása.

Ez utóbbi feladat nemcsak a lakosság közvetlen védelmét jelenti, hanem kiterjed a határon átlépő menekültek ellátására és elhelyezésére is. Ehhez kapcsolódhat az adott honvédségi (esetleg területvédelmi) alakulat elhelyezése és ellátása is. Ismeretes, hogy ebben az időszakban a határ menti körzetekbe települnek a honvédségi felderítőőrök, a légi irányítóponatok, a rádiótechnikai felderítőőrök, az esetleg előretolt vezetési pontok, fegyvernemi alegységek ... stb. Mozgósításra kerülhet honvédelmi dandár, területvédelmi alegység, illetve egység. A fentiekből adódnak az együttműködési feladatok az önkormányzatok, valamint a határőrség, a honvédségi, honvédelmi, illetve területvédelmi alakulatok között.

Ami az önkormányzatok feladatait illeti korlátozott célú, provokatív jellegű agresszió elhárításakor, abból kell kiindulni, hogy az agressziós törekvések észlelését hosszabb-rövidebb ideig tartó érdekellentét előzi meg. Így az önkormányzatok számára elegendő idő áll rendelkezésre a rájuk háruló feladatok előkészítésére és végrehajtására. Ezek a feladatok a következők lehetnek:

- a lakosság értesítése, tájékoztatása, a riasztás begyakorlása és végrehajtása;
- a lakosság ellátása védőeszközzel;
- óvóhelyek kijelölése, előkészítése, ezek őrzése;
- a lakosság és az anyagi javak kitelepítésének előkészítése, szükség esetén e feladatok végrehajtása;
- a behívó- és előállító parancsok kézbesítése, a tartalékosok gyülekeztetése és elszállítása a bevonulási helyre;
- a területvédelmi, honvédségi (honvédelmi) és határőrségi alakulatok elhelyezése és az ellátásukban való részvétel;
- segítségnyújtás a híradás megszervezésében és a műszaki akadályrendszer kiépítésében.

Korlátozott célú területszerző agresszió esetén a veszélyeztetés kialakulását hosszabb ideig tartó politikai feszültség előzi meg. Végső esetben bevezetésre kerülhet a *rendkívüli állapot*. Ebben az esetben felfüggesztésre kerülhet az érintett önkormányzatok döntési jogköre, a polgármesterek azonban hatósági jogkörrel rendelkezhetnek.

Ezzel létrejön a honvédelmi igazgatás szempontjából nélkülözhetetlen *egyszermélyi felelősségi rendszer*, amely feltétele a sikeres mozgósítási, katonavédelmi és polgári védelmi rendszabályok foganatosításának.

Területszerző agresszió esetén az önkormányzatok legfontosabb feladata a *kitelepítés előkészítése* lesz; a lakosság és az anyagi javak elszállításának megszervezése és szükség esetén végrehajtása. Emellett gondoskodni kell az elhagyott település őrzés-védelméről is.

A kitelepítést megelőzően az agresszió megkezdéséig az önkormányzatok feladatai hasonlóak a már korábban leírtakkal.

Változatlanul kiemelten fontos szerepe van a honvédségi, a területvédelmi, valamint a határőr-alakulatokkal való szoros együttműködésnek.

Az önkormányzatok együttműködése a határőrséggel és a területvédelmi szervekkel

A szervezeti változások, valamint a tűz- és polgári védelmi feladatok módosulása miatt szükségessé vált az együttműködés szintjeinek szabályozása, amely a következőket érinti:

- a Honvédelmi Minisztériumot, valamint a Belügyminisztériumot;
- a Magyar Honvédség Parancsnokságát, a Tűz- és Polgári védelmi Parancsnokságát,
- a szárazföldi csapatok parancsnokságát és a Légvédelmi Parancsnokságot, valamint a régiók és a megyei önkormányzatokat;
- a katonai kerületeket, az adott határőr-igazgatóságokat, valamint a régiók és a megyék önkormányzatait;
- az adott veszélyeztetett körzetben tevékenykedő honvédségi és területvédelmi csapatokat, a határőrőrsöket, valamint a települések önkormányzatait.

Az együttműködés alapvető célja: az adott körzetben a területvédelemben részt vevő katonai, határőrizeti és önkormányzati szervek tevékenységének az összehangolása. Most nem részletezem az *együttműködés tartalmi kérdéseit* a veszélyhelyzet és szükségállapot kihirdetésének időszakaiban. Néhány gondolatot azonban kiemelek, amelyekre az együttműködés kiterjedhet. Ezek a következők:

- a kölcsönös értesítés és tájékoztatás rendje;
- a bekövetkező károk megelőzése, csökkentése, a mentési és a mentesítési feladatokban, valamint a helyreállításban való közreműködés;
- az állami és gazdasági objektumok, intézmények őrzése, vagyónvédelme;
- az érintett terület közrendjének fenntartása, helyreállítása;
- a híradó és értesítési rendszer összehangolása;
- a vegyi- és sugárhelyzet adatszolgáltató és ellenőrzőrendszerében való részvétel... stb.

Természetesen az önkormányzatok, a határőrség és a területvédelemben részt vevő alakulatok közötti együttműködés tartalmi kérdéseit a helyi körülmények sajátosan módosíthatják. Kiemelt jelentőségű az önkormányzatnak az adott terület veszélyeztetettségére vonatkozó ismerete. Ennek elmélyítésében eredményesen vehet részt a határőrség ott diszlokáló állománya és a honvédség azon területen tevékenykedő szervezete.

Összességében: célom az volt, hogy rámutassak az önkormányzatok legfontosabb feladataira a területvédelem terén és felvázolja az együttműködés lehetséges szintjeit és szükségességét. Úgy gondolom, a téma még nincs teljesen feldolgozva és további kutatást igényel.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Területvédelmi rendszer, (tanulmány), Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja, 1992.
2. Dr. Vojnits Pál: A területvédelem szükségessége, irányításának módszerei (tanulmány), ZMKA, 1993.
3. Pintér László: Az önkormányzatok általános és lehetséges feladatai a területvédelem terén (tanulmány), Tolna megyei Polgári Védelmi Parancsnokság, 1993.
4. Tömös Bertalan: A határőrség és a polgári védelem együttműködésének lehetőségei a határterületen, a katasztrófák megelőzésének tervezésében, elhárításában, a következmények felszámolásában (egyetemi doktori értekezés), ZMKA, 1993.
5. Dr. Kozma Endre: A Magyar Köztársaság területének katonaföldrajzi értékelése a védelmi koncepció tükrében (tanulmány), HM oktatási és tudományos főosztály, 1993.
6. Dr. Kuti György: Helyi önkormányzatok és a területvédelem, Új Honvédségi Szemle, 1991. 2. sz.
7. Honvédelmi törvény 1993.

Ács Tibor

Kossuth Lajos hadtudományi aforizmái és maximái

Száz esztendővel ezelőtt, 1894. március 20-án hunyt el a magyar történelem nagy alakja, Kossuth Lajos, akinek nevével örökre összeforrt a független és polgári Magyarországért folyó küzdelem és az 1848—49-es forradalom és szabadságharc emléke. Az igen gazdag Kossuth-irodalom ellenére rendkívül sokoldalú életművének feldolgozása ma is folyik. A Kossuth működésének történetét tárgyaló művek azonban nemigen foglalkoznak az 1849 augusztusától 1894 márciusáig tartó számkivetése alatti hadtudományi munkásságával és katonai írásaival. A szerző Kossuth halálának 100. évfordulója alkalmából ezekbe a ma is helytálló hadtudományi gondolatokba, 27 tételbe összefoglalt írásokba vezeti be az olvasót.

Kossuth emigrációjának kezdetétől abban bízott, hogy a magyar nemzet ismét fegyvert ragadhat a Habsburg-uralom ellen. Az 1848—49-es szabadságharc eseményeiből, a politikai és a katonai vezetés éles ellentételeiből levont tanulságai alapján az az elhatározása alakult ki, hogy ennek az új felszabadító háborúnak ő már nemcsak politikai vezetője és államfője, hanem katonai vezetője és az új honvédsereg fővezére is lesz. Saját kezében kívánta egyesíteni az államfői és fővezéri jogköröket, a politikai és a katonai hatalmat — a sikeres szabadságharc érdekében. Ezért mindent megtett, hogy katonailag képezze magát és elsajátítsa a hadtudomány legfontosabb tételeit. Száműzésének törökországi (1849—1851), amerikai (1851—1852), angliai (1852—1861) és itáliai (1861—1894) időszakában munkálkodásának elválaszthatatlan részévé váltak hadtudományi tanulmányai és kutatásai, melyeknek eredményeként fogalmazta meg katonai gondolatait és hadtudományi nézeteit.

Kossuth eddig nyomtatásban meg nem jelent hadtudományi és katonai kéziratait, fordításait és feljegyzéseit a Magyar Országos Levéltár Kossuth-gyűjteménye turini hagyaték csomóiban őrzi; több füzet, sok nagy fóliás és kisebb-nagyobb papírlap tartalmazza a kossuthi hadtudományi gondolatokat és katonai elveket, összesen 27 tételben. Ezeknek az írásoknak a többsége a kis-ázsiai Kutahiában keletkezett 1850 szeptembere és 1851 márciusa között, több kézirat később Angliában és Itáliában készült. Néhány írás és fordítás, illetve másolat pedig nem Kossuth, hanem környezete tagjainak kézírásától származik.

Ezeket az írásokat Kossuth közre akarta adni és Turinban az 1880-as években megkezdte sajtó alá rendezésüket. E munka során minden kéziratát átnézte, és

megjegyzéseit rávezette az anyagra, több munkájának új címet is adott. A hadtudományi munkáinak és katonai írásainak a „Had és csatatani, hadseregszervezeti s hadgyakorlati dolgozataim” összefoglaló címet adta. A háborúról, a hadseregről, a hadtudományról, a hadművészetről, a vezérkarról, a gyalogság, a lovasság, a tüzéség, a szakcsapatok és szolgálati ágak szervezetéről, kiképzéséről és alkalmazásáról, valamint a katonai szabályzatokról Kossuth hadtudományi rendszerét összefoglaló és nézeteit bemutató dolgozatok (írások) címei a Magyar Országos Levéltár Kossuth-gyűjteménye rendezési és jegyzetei sorrendje szerint a következők:

1.) Hadviselet- és Csatatani Elemei.	14.) Vezérkari utasítás a tábori szolgálatra vonatkozólag (franciául).
2.) Summariun. Kivonat a Had- és Csatatani Elemeiből.	15.) Gyalogsági iskola.
3.) Ágyúszati Jegyzetek. Emlékezeti segélyül.	16.) Vezéreszmék a lovassági csatatamból.
4.) Kivonat az osztrák tábori utasításból.	17.) Tábori szolgálat.
5.) Utasító Jegyzetek a tábori ágyúszat legcélszerűsőbb használatára.	18.) Kalauz-kar.
6.) Dandár Hadulatok.	19.) Utászkar.
7.) Bevezetés a Magyar Sörgyalogság Gyakorlati Szabályzataihoz.	20.) Hadi bíróságok organismusa.
8.) Tábor Vezér Kari Központi Iroda.	21.) A tüzéri kar Csatarendi Felosztása.
9.) Vezérkari utasítás a tábori szolgálatra vonatkozólag.	22.) Jegyzetek különböző hadászati (katonai) dolgokra vonatkozólag.
10.) Progressziók a katonai oktatáshoz.	23.) Jegyzetek a tüzérikar csatarendi felosztásához.
11.) A gyalogsági iskolához.	24.) Tábori tüzéség (németül).
12.) Tábori Vezérkari Központi Iroda.	25.) Mellékletek a tüzérikar csatarendi felosztásához.
13.) Alaputasítás a Főtábor Vezéri Karmagynak.	26.) A Tüzérikar Csatarendi Felosztása.
	27.) Sorhadulati Vezény-jegyzetek. ¹

Kossuth hadtudományi tanulmányainak és kutatásainak fontos kútforrása volt könyvtárának ismert — Jomini, Clausewitz stb. — és kevésbé ismert szakíróinak munkáiból, a belga, francia, porosz, osztrák katonai szabályzatokból álló hadtudományi katonai könyvgyűjteménye, melyet ma az Országos Széchényi Könyvtár különgyűjteményként, — Kossuth könyvtára címmel őriz és kezel. Kossuth könyvtárának közel 200 hadtudományi és katonai kötete közül nagyon sok saját kezű széljegyzeteivel van ellátva. Ezekről a könyvekről az első listát 1864. május 8-án Turinban maga Kossuth Lajos állította össze és az 1413 könyvet szakokba is sorolta; a 123 hadtudományi művet, szakmunkát és katonai szabályzatot — amelyek között igen sok többkötetes — a következőképpen sorolta be Kossuth Könyvrajstromába: Katonaiak. Egyes és kombinált fegyvernemek taktikája. Szolgálati és gyakorlati Szabályzatok. I. Osztrák. II. Francia, a) Gyalogsági, b) Lovassági, c) Tüzéségi, d) Hidászkar. III. Belga. Egyes szolgálat ágazati kézikönyvek, I. Katonai administraczió, II. Táborvezérkar, III. Mérnökkar, IV. Tüzéség. Hadtörténelmiek. Vegyesek.²

Könyvtárának alapjait Kossuth törökországi számkivetésének ideje alatt fektette le. Kutahiai hadtudományi munkásságáról leveleiben és írásaiban rendszeresen beszámolt, és ilyen irányú munkálkodásáról emigránstársai is levelekben és emlékiratokban

szót ejtettek. Kossuth 1850 és 1851-ben Londonba, Párizsba és Konstantinápolyba írt leveleiben rendre kér hadtudományi műveket, katonai szabályzatokat, és tudósít hadtudományi tevékenységéről, meg katonai terveiről. Kutahiából 1850. november 5-én Pulszky Ferencnek Londonba írt levelében Kossuth Vetter Antal honvéd altábornagy esetleges háborús beosztásával kapcsolatban ezt az álláspontot fejtette ki: „Azon esetre — melyet Istentől várok — magam ugyan ki nem adom a hadsereget kezemből — a táborhely lakásom, ágyúdörgés zeném, s harcmező templomom, készülök rá — kanállal eszem a hadtudományt — de mellettem, s utánam őt óhajtanám látni a hadseregben.”³

Kossuthnak — hadtudományi tanulmányai hatására — az a szilárd meggyőződése alakult ki, hogy képes a hadvezéri szerep ellátására. Ezt fejt ki a hazai ellenállás megszervezésével általa megbízott Figyelmessy Fülöpnek 1851. június 7-i levelében is: „Magamban s csak magamban koncentrálok minden szálakat, mert hogy én meg nem csalom e nemzetet, hogy sem Monk, sem Napóleon, sem Görgey nem leszek, azt tudom; de más szívébe nem látok. Azért magam fogom a sereget vezetni; magam végzem a kormányzási és fővezéri kötelességeket, míg a haza megleszen mentve. Felállítom a függetlenséget és szabadságot republicai alakban; összehívom a nemzetet sorsával intézkedni s magam megyek szántani.”⁴

A hadtudományi munkálkodást Kossuth a további években is folytatta, ezt bizonyítja az esetleges új szabadságharcról 1859 januárjában Klapka György honvéd tábornokkal folytatott londoni tárgyalása is. Ennek során elmondta: „Én tíz év óta, minden üres percemet a hadtudománynak szenteltem. Ismerem a hadtörténet által gyakorlati alapelvekre redukált magas taktikát és stratégiát; tanulmányoztam a legnevezetesebb, legtanulságosabb hadjáratokat; otthonos vagyok a katonai szervezet s adminisztráció minden ágazataiban; múlt harcunk nekem is nagy iskola volt; számot vetve lelkiismeretemmel, nem csak hiszem, de tudom, hogy képes vagyok a hadvezéri feladatnak megfelelni.”⁵

Kossuth tehát maga is elismeri, hogy hadtudományi munkássága során három fő forrásból merít: az 1848—1849. évi forradalom és szabadságharcban szerzett értékes tapasztalataiból, a környezetében élő képzett katonákkal, mindenekelőtt Jerzy Bulharin lengyel tábornokkal folytatott konzultációkból („Bulharin tábornoktól a hadászatból vett rendes órákat”⁶), és nem utolsósorban a hadtudomány klasszikusainak, Bülow, Jomini, Clausewitz stb. műveiből, katonai szakmunkákból és szabályzatokból. Közismert, hogy a XIX. század közepére a hadügy minden területét generálisan átalakító francia forradalmi és a napóleoni háborúk feldolgozásával óriási mennyiségű, heterogén jellegű hadtudományi irodalom keletkezett. Ez a nagyon gazdag és igen eltérő színvonalú irodalom tudományosan igyekszik feltárni a háború keletkezését, természetét és törvényszerűségeit: ezenkívül újabb és újabb kísérletet tesz a hadtudomány és a hadművészet rendszerezésére, a hadtudomány és egyes ágainak fogalmi meghatározásaira is.

A háború titkát elemző nagy számú és sokrétű hadtudományi munkákat is felhasználva, Kossuth Lajos katonai dolgozataiban felépítette a maga hadtudományi és hadművészeti rendszerét, amelyek vizsgálata és bemutatása nagyobb terjedelmű tanulmányt igényelne. Ebben az írásunkban azonban csak arra vállalkozom, hogy az 1850 szeptemberében elkészült, Hadviselet- és Csatatan Elemei című művének függelékeként szereplő, hadtudományi „Aphorismák” és a „Vezérkari utasítás a tábori szolgál-

latra vonatkozólag" elnevezésű dolgozata függelékében szereplő „Csatatani maximák” című munkáit adjam közre első esetben.⁷ A kossuthi hadtudományi aforizmák és maximák híven tükrözik a hadviselés mesterségéről hadművészeti rendszerének leglényegesebb alkotóelemeit és legalapvetőbb tételeit. Kossuth Lajos hadtudományi aforizmái és maximái nemcsak a magyar hadtudomány-történet eddig ismeretlen és érdekes teljesítménye, hanem több szellemes megállapítása és szabálya mai is érvényes hadtudományi elv.

APHORISMÁK

1. Mechanikai szabály: hogy két egymás elleni erő közül az erősebb győz.
2. De hadsereg nem mechanismus.
3. Hadsereg ereje nem csak számtól függ, hanem materialis és moralis feltételektől, s értelmiségtől a vezényletben.
4. Az erő alkalmazása pedig feltételeztetik főképp a földtér, s az élelmezés által.
5. De a szám erejét is nem az képezi, hogy valamely hadsereg általában nagyobb, hanem hogy az elhatározás helyén s idején nagyobb.
6. Ezt kisebb hadsereg is elérheti sebesebb mozgás által, mellynek célja egyesített erővel, az egészben erősebb ellenséget részletekben megverni.
7. Mert egy csomóban a hadsereget nem lehet mindig együtt tartani. — Akadályozza ezt az élelmezés s a mozgékonyság tekintete.
8. Szint illy fontos a földtérre való tekintet. Vethetünk olly állást, hogy rendelkezéseinket a földtér elfedi, míg az ellenségét előttünk nyitva tartja. Az ellenség ekkor hományban tapogat, s hibákat követ el. Mi világosan látunk s gyengéit felhasználhatjuk. — A földtér nyujthat előnyt egyes fegyvernemek használatában péld. ha tűzéreink szelíd menedékesen löhetnek le felé; — paralizálhatja az ellenség egyes fegyvernemeinek ellenünk használatát: például a lovasság sok helyütt éppen nem használtathatik.
9. A hadvisélet mestersége tehát abban áll hogy minden viszonyokat akkint használjunk s minden erőt akkint igazgassunk; hogy az ellenség az elhatározás pontján ne minden erejét tehese alkalmazásba, mi tehát túlsúllyal léphessünk fel ellene.
10. E végett nem szükséges minden erőt egy tömegben tartani; csak a határozó pontokon kell erősnek lenni. — Ha az ellenség nagyon szét van szórva, mi is több részlegekben operálhatunk, csak hogy ezek közelebb legyenek egymáshoz, mint az ellenségéi.
11. De a külön elválva működés azért igen bajos, mert hadban gyakran változnak a körülmények, s azok szerint kell változni a működésnek is. — Egy rész legyen az eredeti rendelkezés — illy megváltoztatására kényszerítve; a másik azt nem tudja, vagy későn tudja meg; nem lesz harmonia, s nem lesz siker.
12. Kivált áll ez akkor, ha tökéletes jó alvezérekben nem igen bővelkedünk. — Inkább tehát csak egy hadsereggel működjünk. Detachmentok csak nagy erőgazdálkodással, s csak az ellenség érzékenyen fontos pontjai ellen használandók, vagy akkor, ha több erőt vonnak el az ellenségtől mint mi tőlünk. Például ha 2000 embert úgy küldhetünk az ellenség hátába vagy oldalába, hogy az 8—10,000 embert kénytelen a fenyegetett pontok védelmére vagy mobil csapatokban derachrozni, — helyesen tevének.
13. Támadás célja: megsemmisíteni az ellenséget. Ezt csak saját hadseregünk által tehetjük; mellyet tehát fel kell tartanunk. Ekkép a támadás célja magában foglalja, a védelem célját, az az önfenntartást.
14. Támadás és védelem egymást akkint feltételezik, hogy támadni saját hadseregünk létének kockáztatásával nem szabad; s védelem támadásra átmenés nélkül semmit sem ér.
15. Initiatívával bírni nagy előny. — Mert ez határozza meg az irányt. A másik félnek

azt el kell találni és követni. — A támadás mindig szab irányt. De a védelmező is szabhat vagy állásával vagy csellel. Például: szándékosan megosztva állítjuk fel seregünk, de úgy, hogy akár-mikor könnyen egyesíthessük. A támadó ellenség ez által szinte több külön megtámadásokra ösztönöztetik. Mi kellő perczen egyesülünk, s túlerőslúlyal en detail verjük meg.

16. Ha a megtámadott ország nagy, s a lakosság ellen van a támadónak; nem árt ezt beljebb csalni; mert marsch közben, és a hátrahagyni kellő garnisonok és mobil csapatok által sokat gyengül.

17. Mondják: a védelmező hátra vonulással segéd kútfőire húzza magát vissza, s erősödik. — Igen de tért veszít, s ha kicsi a tartomány könnyen ki fogy belőle.

18. Annyi igaz hogy a védelem több hasznot húzhat a földtérből mint a támadás, u. m.: a.) állását választhatja egy nevezetes terrain akadály mellett — s az átjárást vagy erődtéssel birtokában tartja, vagy elrontja. Ha ezen akadék terjedt (folyó), az ellenség meg nem kerülheti. — Időre van szükség, hogy az átmenetet előkészítse; s átmenet közben minden esetre több órákon át osztva van; s akkor előnnyel megtámadható.

b.) választhatja úgy is állását, hogy saját rendelkezéseit elfedje, az ellenségét ellenben lássa, s gyengéjét felhasználja. De mind ez csak úgy előny, ha a védelmező kellő perczen támadásra megy által.

19. Védelemnél tehát első feladat, olly terrain akadályt választani, mellyre mozdulataival támaszkodhassék, és mögé vonulhasson.

20. Nincs ugyan olly akadék, melly az ellenség átmenetét absolute megakadályozza; — de minden esetre időt nyeret, s ez védelemben nagy nyereség — s az is bizonyos hogy illy akadék mellett a támadó néhány napon át szorult helyzetben van; egyetlen visszavonulási pontra szorítva; a védelmező pedig szabadabban mozoghat, s merészebb lépéseket tehet. S azon combinatio hogy átkelés közben az ellenséget detailban veri meg; kellő előkészülettel sok valószínűséggek bir.

21. De hogy illy terrain akadály működési alapul szolgálhasson

a) terjedtnek kell lennie, hogy a támadó megkerülhesse,

b) az átkelés lehetséges kevés pontokra legyen szorítva,

c) a használható átjárások hatalmunkban legyenek, — megerősítve.

Ezen feltételeknek hegyek ritkán felelnek meg; — nagy folyók igen. — Ez a védelem igazi bázisa. — Szükséges pedig, hogy néhány átkelést mind a két parton megerősítsünk; a többit le-
rontjuk, s minden hídanyagot az ellenség oldala felől eltávoztassunk.

21. A bázisul választott folyó két partján táborhely (verschanztet Lager) egy pár ezer emberrel, s néhány ágyúval, coup de main ellen biztosítassék; — s legyen benne összegyűjtve az egész hadsereg számára több heti élelem.

22. A minő helyes és szükséges csatatéren a tartalék(reserve) szintolly hiba ezen elvet az első strategiai felállításra alkalmazva; nem minden lehető erőt használni mindjárt kezdetben. — Kontár maxima az, hogy nem kell mindent egyszerre játékra tenni. — E szerint detailban veretik meg, ki meg nem veretett volna, ha minden erejét egyszerre activitásba teszi.

23. Maxima tehát: „tactikai reserva jó, strategiai rossz”.

24. Tactikai reservát mindig a csata crisisének perczében kell használni.

25. Ha a törzstisztek nem igen járatosak a katonaságnak csatábani használatában, az operatio tervének oda kell irányoztatni, hogy minden strategiai mozdulat igen egyszerű legyen; s az osztály parancsnokoktól ne várjuk bonyolodott combinatiókat.

26. Ha seregünk új, igyekezzünk, hogy az első csatát kedvező körülmények között vívjuk.

27. Ha sánczolt táborban támadtatunk meg, hagyjuk az ágyúkkal megrakott sánczok ostromában az ellenséget kifáradni; aztán rohanjuk meg készen tartott friss erőnkkel.

28. A ki gyengébb, az csak különös körülmények közt fogadjon el csatát szabad mezőn.

29. Ha több oldalról támadtatunk; egyesített erőnkkel olly állást vegyünk, honnan biztos menedékhellyel hátban, azon részt támadhassuk meg, hol győzelmünk bizonyos — ha mindenik bizonyos, azt, melly az ellenség egyesülését akadályozva legtöbb eredménynel biztat.

30 Homlok csata (frontal Gefecht) sok áldozatba kerül, és soha sem ad olly eredményt, mint oldaltámadás.

31. Vert hadsereg többet veszít a hátrálásban, mint az ütközetben. — Azért a csata nyeres csak annyit ér, a mennyi hasznát vesszük az üldözésben.

32. Hegyes vidékben mozgó sereg a passage, és élelmezés nehézségével kénytelen küzdeni.

33. Osztvá támadó ellenség ellen nagy előnyben van az erőgyesített védelmező; ha nem hagyja magát ereje megosztására csábítani.

CSATATANI MAXIMÁK

Támadásnál:

Vezér eszme, hogy a melly ponton támaduk, arra annyi erőt gyűjtsünk hogy ott túlnyomóan erősebbek legyünk az ellenségnél.

Mellyik pontot kell meg támadni?

Azt mellyen az ellenség megveretésére legtöbb a kilátás.

És azt, hogy a győzelem legtöbb eredményt ígér.

Amaz a *tacticalai pont*

Emez a *strategiai pont*

Például: ha az ellenség egyetlen összeköttetési útja, vagy is visszavonulási vonala a bal-szárnya hosszában fekszik; ez a *strategiai pont*, mert ha ott megverjük, nem csak megvertük, hanem visszavonulását is elvágva, hihetőleg fegyverletételre kényszerítendjük. — Tehát ha a győzelemre ezen a ponton van kilátás, azt kell meg támadni.

De csatában minden esetre első cél győzni; e nélkül minden *strategiai speculatio* füstbe megyen.

Tehát ha az ellenség a *strategiai ponton* igen erős, nem ott, hanem a *tacticalai ponton* kell megtámadni; s ha ott megvertük, az üldözésben kell olly irányra iparkodni, hogy *strategiai* eredményt is arassunk.

Következőleg ez a maxima:

Támadó, mindig a *tacticalai pontot*, de iparkodj csata előtt akkint manoeuvrírozni, hogy az ellenség kénytelen legyen *strategiai pontját tacticalaivá* is tenni.

Mellyik a *tacticalai pont*?

Ez az ellenség *pozíciójától*, s csatarendétől függ.

Ha mind két szárnyát valamelly földtéri fedezethez akarván támasztani: e miatt csatavonalát nagyon elnyújtja, s erejét el darabolja; ekkor a centrum a *tacticalai pont*, azt kell át törni, s az áttörés sikerülvén, a tartalékokkal jobbra balra felkanyarodva az egymástól elválasztott szárnyakat felhengeríteni, vagy ha ezt mind két oldalra tenni tanácsos nem volna, az egyik szárnyat sackban tartva; a másikat az áttört középről belső oldalba véve felhengeríteni.

Ha egyik szárnya támasztva, a másik fedezetlen lévén, emennek biztosítása végett, a tartalékokat a középről elvont, s ekkint a középet meggyengítette, a *tacticalai pont* ismét a közép. — Erre kell a főtámadást intézni, de nehogy a tartalékerőt a fedezetlen szárny mögül elvonja az ellenség, ezt is fenyegetni kell. Ha még is elvonná, a szárnyakat kell oldalba venni; ha pedig nem vonná, a középet kell áttörni.

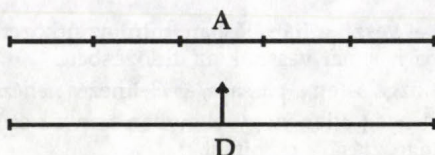
Tehát kombinált támadást erősített szárnnyal és középpel.

Ha pedig az ellenség tömör csatarendben áll; frontja ellen demonstrálva, egyik szárnyat kell összpontosított erővel megrohanni.

Ha végre mind két szárnya természeti akadék által biztosítva lévén, centrumát erős tömör csata rendben tartja; — nem kell támadni, hanem ágyuzás és száguldó csapatok által nyugtalanítva; — marsch manoeuvrek által kell kedvező állásának elhagyására kényszeríteni.

Mellyek a támadó csatarend külön féle alakjai s melly esetben alkalmazandók?

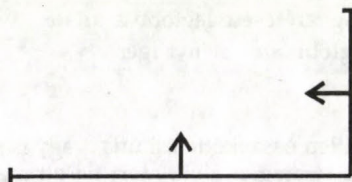
1-ő. Az egyenesvonalu csatarend (Parallele Schlachtordnung) így

Ez ember ember ellen; erő erő ellen, — ebben nincs semmi tactica; aki erősebb vagy vétezebb, az győz.

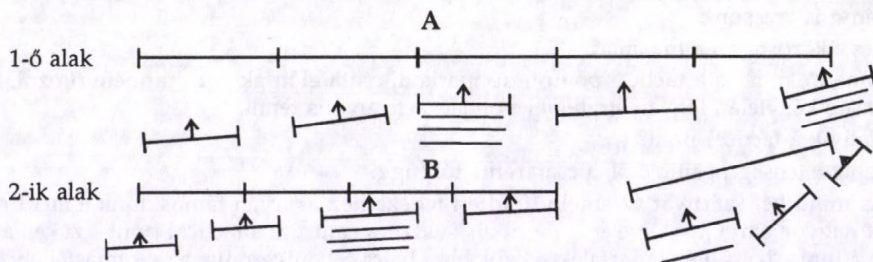
Tactice csak egy esetben jó, t. i. midőn strategiai manoeuvrek által már csata előtt az ellenség visszavonulási útját elvágtuk; ekkor minden feladat csak abban állván hogy az ellenséget folyvást nyomjuk vagy is, hogy magának utat törni meg ne engedjük, e végett a parallel csatarend (erő, erő ellen) jó.

2. Parallel kétágu csatarend (Hacken Stellung) (L'ordre parallel avec un crochet sur le flanc) így:

Illy állást venni támadásra rossz mert oldalt nyújt az ellenségnek támadásra (Védcsata rendben pedig már éppen a lehető legrosszabb — világos veszély).

Azonban ha közép s egyszersmind oldal támadást teszünk erősített szárnyal; csata közben midőn a túlszárnyalás sikerült; átmenetileg illy támadó állásba jöhetünk így:

JEGYZETEK

- Magyar Országos Levéltár. R. 90 Kossuth-gyűjtemény (a továbbiakban — OL KGY) 9. cs. I. 925., 968., 994., 995., 996., 997., 10. cs. I. 1004., 1020., 1021., 1023., 1024., 1025., 1026., 1028., 1029., 1036., 1037., 1038., 1039., 1040., 1041., 1042., 1043., 1044., 1045. és 11. cs. I. 1122. sz.
- Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattár; Oct. Hung. 1064. 1., 2. k.
- OL KGY 9. cs. I. 947. sz.; Pulszky Ferenc: Életem és korom; Budapest, 1881. III. k. 57. o.
- OL KGY 11. cs. I. 1248. sz.
- Kossuth Lajos: Irataim az emigrációból. I. k. Budapest, 1880. 106. o.
- László Károly: Napló-töredék az 1849-iki menekülteket, internáltakat különösen Kossuthot és környezetét illetőleg, Törökországban és az Amerikai Egyesült Államokban; Budapest, 1887. 58. o.
- OL KGY 9. cs. I. 925. sz. és 10. cs. I. 1021. sz.

Kovács Attila

A biztonság, a gazdaság, a védelem és az információ összefüggéseiről

Az elmúlt évszázadokban, de még az elmúlt évtizedekben is igen kevés szó esett a címben megjelenő fogalmak összetartozásáról, sőt egymásraltaltságáról. A szerző cikkében, amely korreferátumként az MHTT II. országos tudományos konferenciáján is elhangzott, a téma elemeivel, kapcsolatrendszerével foglalkozik, rávilágítva számos olyan területre, amelyek talán csak akkor tudatosulnak az egyes embereknél, ha valóban találkoznak azokkal a mindennapi élet során.

A védelem az embernek — és minden élőlénynek — ösztönös reflexiója az életben maradás, valamint az uralkodás, vagyis a hatalom megszerzése érdekében. Ha ez igaz, akkor vajon miért tette a homo sapiens tönkre környezetét, amiből adódóan napjainkban a környezetvédelem az egész világnak kulcskérdése, s egyben a legköltségesebb ágazataként jelenik meg?

A kérdés ma már egyértelműen megválaszolható. Az ok: az emberi tudás és az ennek eredményeképpen kialakult termelési, technológiai kultúrák gyors és napjainkban beláthatatlan fejlődése, amelyet a gazdaság, vagyis az egyén meggazdagodási, hatalmi vágya indukál. Ezzel szemben áll a természet és a természetesség területén megjelenő diszharmonia. Az eltérés a különböző történelmi korszakokban más és más volt, de egyértelműen bizonyítható, hogy mindenkor a hatalmi törekvések és a rendelkezésre álló információk alapján szerzett emberi tudás függvényében változott.

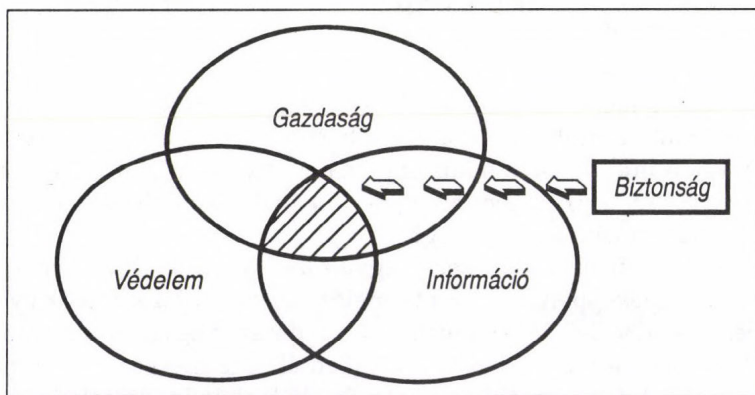
A gazdaság mindig az egyén, a csoport és a nagy közösség, vagyis az adott szint, de összességében az ország fejlettségét, hatalmát jelentette. Ez annyit jelent napjainkban is, hogy egy adott időpontban az éppen uralmon lévő személy, csoport, koalíció mennyire tudja a meglévő természeti, műszaki, gazdasági és társadalmi, emberi tartalékait hatalmának erősítésére fordítani, illetve mennyire kell azokból a belső vagy külső „mátságok” ellen felhasználni, vagyis mennyire kell védekezni, vagy egy rossz döntéssorozattal mások örökölt, szerzett vagy eltulajdonított hatalmának csökkentésére fordítani. Mindez mindenkor és mindenhol az adott időpontban érvényesülő politika függvénye és annak eredője.

Az információ az emberi tevékenység kiváltója, indítéka, s egyben fejlesztője is. Vagyis az ember az életfeltételeit, tevékenységét mindig saját és környezetétől ka-

pott jelek, impulzusok alapján fejt ki. A megismerés, a szerzés, a gazdagodás, a hatalom érdekében figyeli meg a különböző jelenségeket és kutatja azokat a technikai és biológiai összefüggéseket, törvényszerűségeket, amelyek a „természetfeletti uralom” felé viszik. Ezzel azonban — hiányos ismeretéből adódóan — nem a teljes, hosszú távú, komplex megoldások felé megy, hanem a mindenkori gazdaság megteremtését szolgáló hatalom érdekében tör előre. Ebből adódóan jutottunk abba a helyzetbe, hogy az ember a világ ura és egyben szenvedő alanya is a termelő-fogyasztó, vagyis a kétpólusú társadalmi rendszer megteremtésén és művelésén keresztül.

A bevezető gondolatok szokatlansága ellenére, napjaink valamennyi problémája kezelhetővé válik, ha a tudományos és technikai forradalom, hatására, vagyis a második világháborút követően létrejött és egyre erősödő, térhódító rendszer- és információelméletre alapozott tervezési, irányítási és ellenőrzési szisztémát alkalmazzuk nemcsak az országos nagy döntések, hanem az egyes szervezetek, családok, de az egyének szintjén is. Az említett fogalmak összefüggéseit, vagyis a *biztonságot* mint következményrendszert mutatja be az alábbi ábra.

A gazdaság–védelem–információ rendszerábrája

Az irányításnak, vagyis a döntés-előkészítésnek, döntéseknek és az ellenőrzésnek — s így végső soron a gazdaságnak és a védelemnek is — mindenkor egyik meghatározó feltétele és egyben megvalósító eszköze a számítástechnika és az adatátviteli rendszerek már napjainkban is ismert arzenálja.

Hiszem és bízom abban, hogy az ember az információs rendszerek segítségével a békét és az ökológiai egyensúlyt meg tudja teremteni, a társadalmi és gazdasági fejlődés folyamatos megvalósításával együtt. Igaz, ehhez a mindennapi szemléletünket, életmódunkat is meg kell változtatni.

A múlt, és jelenlegi adottságaink

Az emberiség történelmét nemcsak a hagyományos osztálytársadalmak fejlődése vagy az egyes tudományterületek térhódítását rögzítő eseménysorozat megismerésével vizsgálhatjuk, elemezhetjük, tárhatjuk fel, hanem a már 1972-ben vallott el-

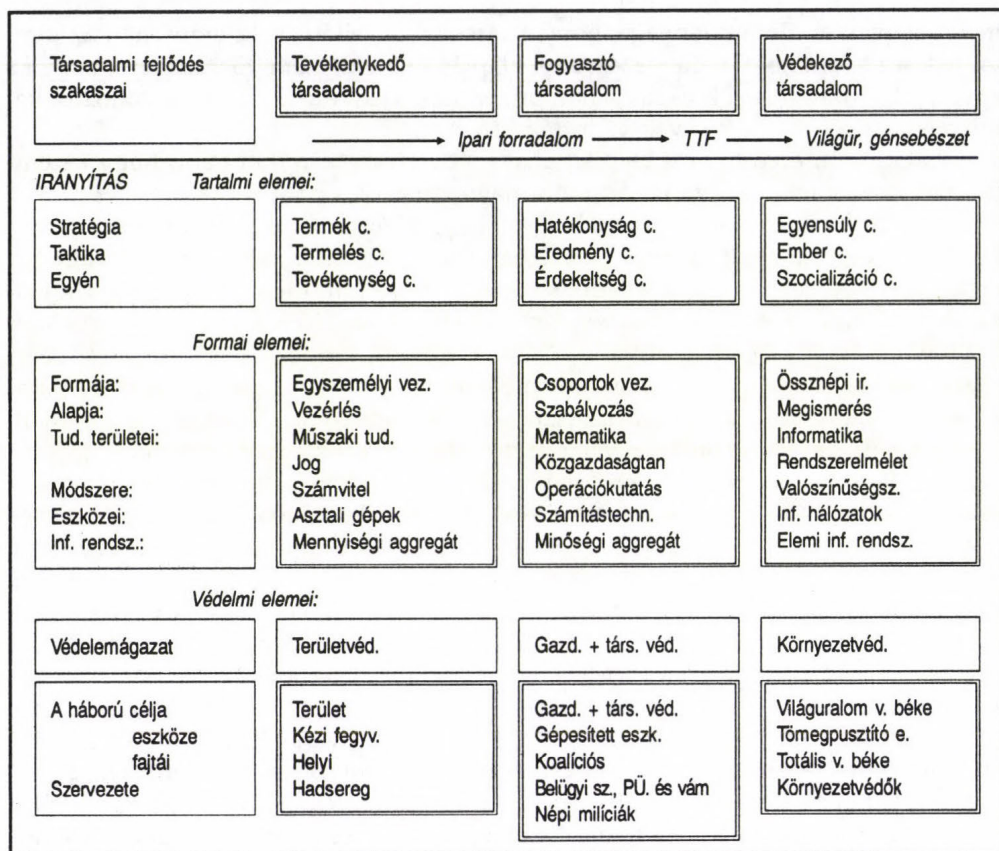
mélet alapján is. Ennek lényege, hogy a társadalmi fejlődést az embernek az újratermelési folyamatban való részesedése alapján kell vizsgálni. Elemezhető, hogy az egyes, jól elkülöníthető korszakokban mik voltak a jellemzők, illetve a változásokat milyen jelenségek, események váltották ki.

Kutatásaim eredményei alapján arra a következtetésre jutottam, hogy az emberiség történelmét a következő három nagy korszakra bonthatjuk:

a.) *Első korszak: az ember megjelenésétől az ipari forradalom bekövetkezéséig tart.* Ez utóbbi természetesen minden országban eltérő időpontban következett vagy következik be. Az első korszak jellemzője, hogy a társadalmi igények lényegesen magasabbak, mint az egyes időszakokban rendelkezésre álló termelőerők által előállítható javak összessége. Ebből adódóan e korszakot termék-, illetve termeléscentrikus szakasznak neveztem el, hiszen valamennyi társadalmi, gazdasági folyamatot e két elem motivál, s ezért természetesen a területvédelem fontossága dominált, amely a hatalom alapjának, vagyis a földterületnek a védelmét képezte.

b.) *Második korszak: az ipari forradalomtól a tudományos és technikai forradalom közötti időszakot öleli fel.* Ennek nemcsak bekövetkezése, de terjedelme, időtartama — az általános rövidege mellett (200—400 év) — is jelentős eltéréseket mutat az egyes országokban, ami azonban nem domináns tényező. *A korszak lényege, hogy az ipari forradalom hatására megvalósítható gyártmány- és gyártástechnológiai újdonságokon keresztül, a tömegtermelés segítségével létrejön a gyorsan változó, válságokkal terhelt piacgazdaság, a finansztőke megerősödik, s egyben a társadalmi folyamatok felgyorsulnak.* Az elmondottakból következően e korszakot a hatékonyság-eredménycentrikusság szakaszának neveztem el, hangsúlyozva, hogy ezen időszakban alapelemként továbbra is jelen vannak, működnek az előző korszak elemei. A társadalmi folyamatokat pedig — erőteljesen — az érdekeltségi viszonyok határozzák meg. Talán megkockáztatható azon véleményem is, hogy részben vagy talán teljes mértékben ez torzította el a gazdasági és társadalmi fejlődés ütemét, megteremtve ezzel a természet egyensúlyának felbomlását, vagyis a napjainkban mért levegő-, talaj-, vízszennyeződés és zajártalom kialakulásának feltételrendszerét. Mindez azonban szükségszerűen megkövetelte a gazdasági és a társadalmi védelmi ágazatok — a rendőrség, a vám- és pénzügyőrség — megerősödését.

c.) *Harmadik korszak: a tudományos és technikai, valamint hadügyi forradalom megjelenésétől, vagyis a második világháború befejezésétől tart, várhatóan addig, amíg a génsebészet elterjedése az élő szervezetek tulajdonságainak tömeges és rendszeres megváltoztatását eredményezi majd, valamint a világűr az emberiség új termelési, illetve élettereként jelenik meg.* Ezek bekövetkezése ugyanis az emberiség — szűken értelmezett — földi pályáját részben lezárják, mivel egészen más lehetőségeket, korlátokat, körülményeket teremtenek. Ez várhatóan 50 éven belül be fog következni. A harmadik korszak sajátossága, hogy a kialakult társadalmi, területi, regionális adottságok miatt világméretekben is csak az egyensúly-centrikusság létrehozásával és fenntartásával, vagyis az embercentrikus társadalom tudatos megteremtésével kerülhetjük el a természet végleges és visszavonhatatlan pusztulását éppen úgy, mint a tömegpusztító eszközökkel vívott világháború esetleges kitörése esetén bekövetkező várható világégést. Ezt az emberiség talán már időben felismerte. E korszakot a *védekezés* korszakának is nevezhetjük, amikor is szükségszerűen létrejön és egyre határozottabban működni kezd — a két korábbi mellett — a harmadik védelmi ágazat, vagyis a környezetvédelem.

A három korszak stratégiai, taktikai, irányítási és módszertani elemeinek összefüggését a fenti ábra mutatja be. Ennek segítségével megállapítható, hogy mindhárom korszak elemei minden területen különböznek egymástól, ugyanakkor szorosan egymásra épülnek. Sőt az is bizonyítható, hogy a magasabb szinten megjelenő elemek mellett az alacsonyabb szint elemeinek működni kell, ellenkező esetben — függetlenül a társadalmi céloktól, a politikai elképzelésektől — stagnálás, majd visszalépés következik be. E mozgást igazolja a szocialista tábor széthullása az elmúlt öt évben, vagy a jugoszláv és az orosz válság számos hasonló eleme napjainkban.

Következtetések

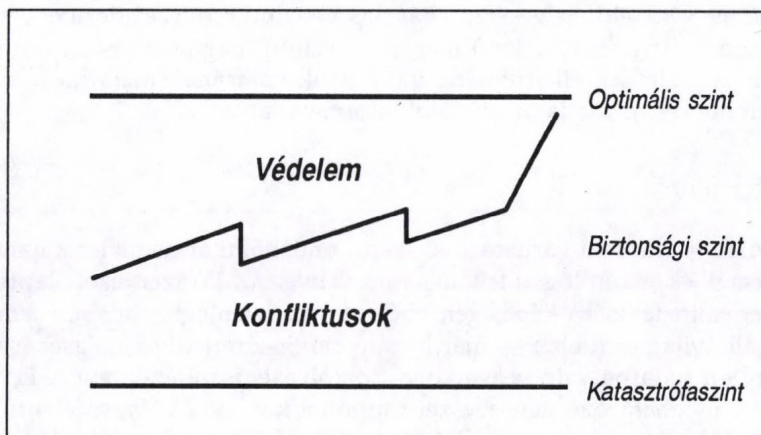
Egy kis kitéréssel a cikk címében megjelenő fogalmak kapcsolatát, valamint a műszaki tudományok sajátos helyzetet vizsgálva hadd utaljak néhány, általam érdekesnek vélt jelenségre.

Az egyént mindenkor a gazdaság, majd a hatalom elérése iránti vágy serkentette és motiválja napjainkban is. A társadalmi fejlődés második szakaszában — a tömegtermelés lehetőségével, majd megteremtésével — e folyamat felgyorsul és bi-

zonyos mértékben irányíthatatlanná válik. Az ún. ipari forradalom nemcsak a közlekedés, a nehézipar, a gépipar, majd a vegyipar különböző ágazatainak gyors és beláthatatlan fejlődését teremti meg, hanem az extraprofitszerzés sajátos területein keresztül a differenciált meggazdagodást, a vagyon, a tőke, a hatalom újraelosztásának és többszöri átrendeződésének lehetőségét és annak megvalósulását is. Ez általában helyi, regionális és világháborúk útján ment és megy végbe napjainkban is. Ennek a folyamatnak a konkrét eredménye az áru, az üzem, az ágazat, az ország szintjén, majd nemzetközi szinten megjelenő válsághalmaz, illetve az első és a második világháború kirobbanása és lefolyása.

Az első világháború, az ezt követő tökehiány, a különböző területeken megjelenő egyenlőtlen ütemű és mértékű tömegtermelés, valamint az irányítási szinteken kialakuló hatalmi és társadalmi átrendeződések — pl. a Szovjetunió kialakulása — gazdasági világválság (1929—32) kirobbanását okozták, ami a további megfékezhetetlen gazdasági és hatalmi verseny folyamatának felgyorsulását indukálta, és ez végső soron a második világháború kirobbanásához vezetett. Mindennek az alapját az a technikai, technológiai fejlődés teremtette meg, amely az ún. gépesített, motorizált háborúk megvívását tette lehetővé.

A biztonság értelmezése

A második világháború által kikényszerített tudományos-technikai forradalom, illetve hadügyi forradalom kirobbanása, majd bekövetkezése szintén e folyamat eredménye, mivel a háború egyértelmű, gyors befejezéséhez a hagyományos eszközök már nem voltak elégségesek. Ez indította el a fejlődés harmadik szakaszát — 1945-től —, amit az egyensúly, embercentrikus, védekező társadalmaknak neveztem el.

Ha az elmondottak alapján vizsgáljuk az emberiség fejlődésének jelenlegi (harmadik) szakaszát, akkor egyértelműen bizonyítható, hogy az ipari forradalom hatására meginduló műszaki, technológiai folyamatoknak a hatalom számára kialakított, kisajátított és megvalósított formájú fejlődése eredményezte az emberiség anyagi jólétéhez szükséges feltételrendszer megteremtését. Ugyanakkor ehhez szervesen kapcsolódik a társadalmi átértékelődés, a társadalmi szélsőségek, valamint ezek-

ből adódóan az elidegenedési folyamat felgyorsulásán keresztül a hidegháborús hangulat megjelenése és fenntartása az elmúlt évekig, s ennek függvényében a megsemmisítésre, illetve elrettentésre alapuló katonai doktrínák megalkotása, életben tartása az ezekhez tapadó anyagi, technikai követelményrendszerek kialakításán és megvalósításán keresztül.

Ezek hatottak és jelenleg is ezek hatnak a világpolitikára, sok esetben az egyes országok belpolitikai tényezőire, a környezet egyensúlyát megbontó elemek kialakulására és felerősödésére, vagyis a környezetszennyező elemek létrejöttére, működőképességének fennmaradására, esetenként még mindig erősödő tendenciáinak kibontakoztatására, amelyek — ugyancsak az aránytalanságokon keresztül — különböző feszültségek gócai lehetnek.

Szerencsére a folyamatok nem irreverzibilisek, hanem szinte minden területen igenis visszafordíthatók. Igaz, ennek ára, hogy le tudjunk mondani az anyagi jólét kiugróan gyors ütemű fejlődéséről, és ki tudjuk alakítani az ötpólusú fejlődési modellt, amelyben az ember áll középpontban, elemei pedig: a termelés, fogyasztás, a rendszerek és folyamatok gyors lebontóképességének, valamint az újraszerveződés megteremtésének a lehetősége. Ennek megvalósulása esetén a megismerés elvén létrejövő és működtethető irányítási rendszer — a biztonság színvonalának mindenkor szinten tartása és fokozása érdekében — képes lesz nemcsak a konfliktusok időbeni felismerésére, előrejelzésére, a hármas védelmi rendszer (terület-, gazdasági-társadalmi és környezetvédelem) megfelelő szintű megteremtésére, fenntartására, hanem a katasztrófák elkerülésére, vagy azok hatásának mérséklésére. Ezt az összefüggésrendszert mutatja az előző oldalon lévő ábra.

A várható jövő

Az anyagi világ fejlődése a várható jövő szempontjából már nem álom, hanem csupán a gazdasági és technológiai fejlődés függvénye. Az élő szervezet alaptulajdonságainak megváltoztatására képes génsebészet — a jelenlegi szintjén, főként a növény- és az állatvilág területén — már hazánkban is kiterjedt az idegsebészet területére, az emberi tudatba való beavatkozást befolyásoló műtétek révén. Így az emberi tudatot is meghatározó génsebészet csupán a következő lépést jelenti.

A föld szűkösségét pedig az űrkutatás oldotta fel. Az USA idén megindult kísérletei — szerencsére a FÁK-államaival közösen — a Holdon létesítendő űrbázisok létrehozására irányul. Az emberi élet és a termelés így belátható időn belül kiléphet a világűrbe. Ennek látszólag nincs akadálya, vagyis az emberi fejlődés negyedik szakasza elő van készítve.

A lehetőségekkel szemben a mindennapi élet mást mutat. A harmadik pólus kialakulása (Japán, az öt kis tigris gazdasági hatalmának fokozódó erősödése stb.) a korábbi (gazdasági, politikai és stratégiai) strukturák átalakulását igényli. Ennek folyamata már érzékelhető, de eredménye csak sejtethető. Az egyes régiókban, de sok esetben az egyes országokban a nacionalizmus, az értékrend megváltozása komoly gátat jelent a gazdasági és a társadalmi fejlődésnek egyaránt. Ezért — mint ahogy eddig is — az emberi tudaton és akaraton múlik a Földön élő emberiség jövője. Ezt viszont az egyre gyorsuló élet csak még nehezebbé teszi a tömegek számára.

Opál Sándor

A háborúk és a bűnözőszindikátusok szerepe a kábítószeres tömeges elterjesztésében

Napjainkban világszerte sok szó esik a szervezett bűnözés erősödéséről és a tiltott kábítószer-fogyasztás tömegessé válásáról. A kettő szoros összefüggését senki sem vitatja, abban azonban még a szakértők véleménye is megoszlik, hogy mindezek milyen mértékben hatolnak be a magyar társadalomba és milyen szerepet játszhatnak az ország jövőbeni életében. A szerző úgy véli, hogy hazánkban a bűnüldöző szervek az elmúlt évtizedekben politikai és ideológiai okokból elhanyagolták a szervezett bűnözés és a tiltott kábítószer-fogyasztás elleni megfelelő jogalkotási és operatív megelőző intézkedéseket. Ezt pótolandó hívja fel a téma időszerűségére a figyelmet és elemzi a háborúk és a bűnözőszindikátusok szerepét a kábítószeres tömeges elterjedésében.

Megfelelő tények és tapasztalatok hiányában sokan úgy vélik, hogy ezt a rendkívül veszélyes problémakört a tömegtájékoztatási eszközök szenzációéhesen és túlméretezett módon tálalják, s hazánkban sem a szervezett bűnözés, sem annak egyik legjellemzőbb üzletága, az illegális kábítószer-forgalmazás nem ölthet olyan méreteket, mint például Nyugat-Európában és a tengerentúlon. Véleményem szerint azonban — melyet sokévi kutatómunkára alapozok — sem bagatellizálni, sem pedig eltúlozni nem szabad ezt a témát, mert a közbiztonságra nézve mindkét végletes álláspont igen súlyos következményekkel járhat. A szervezett bűnözés lehetőségeinek lebecsülése szinte védtelenné teszi a társadalmat, megbéklyózza a bűnüldözőket; túlértékelése viszont fékezőleg hathat a politikai és gazdasági demokratizálódási folyamatokra. Éppen ezért szerintem elsősorban a tényekre alapozott felvilágosítás a megelőzés leghatékonyabb és legkézenfekvőbb módszere. Ezzel a cikkemmel is ezt szeretném szolgálni.

A téma időszerűsége

Számos tény szól amellett, hogy Magyarországon a bűnüldöző szervek a pártállam időszakában részben politikai és ideológiai okokból, részben megalkuvásból enyhén szólva elhanyagolták a szervezett bűnözés és a tiltott kábítószer-fogyasztás elleni megfelelő jogalkotási és operatív megelőző intézkedéseket, noha a legkiválóbb magyar kriminológusok kellő időben előre jelezték ezek növekvő veszélyét. A Magyar Kriminológiai Társaság például már 1985-ben külön tudományos ülésen foglalkozott a magyarországi bűnözés új tendenciáival¹, 1987-ben pedig a kábítószer és a

kábító hatású anyagok tiltott fogyasztásának büntetőjogi problémáival.² A szakértők növekvő aggodalmaira azonban csak felemás jogi és bagatellizáló politikai válaszok születtek. Az előbbire vonatkozóan hadd jegyezzek meg csupán annyit, hogy még évekig szívósan tartotta magát az a jogi álláspont, miszerint „A csoportos bűnelkövetésnek a legszervezettebb formája a bűnbanda. A bűnbanda olyan csoport, amely előre meg nem határozott bűncselekmények elkövetésére alakult. A szervezett bűnözésnek ez a formája a hazai viszonyaink között nem létezik, s a jog nem is rendelkezik róla.”³

Nem, nem tévedés és nem elírás. A magyar büntetőjog, pontosabban az 1978. évi IV. törvénnyel kiadott büntető törvénykönyv egyszerűen nem vett tudomást a szervezett bűnözésnek arról a formájáról, melyet a köznyelvben maffiabűnözésnek szokás nevezni.

Pedig a hatóságok már ebben az időszakban is pontosan tudták, hogy a külföldi társadalmi beilleszkedési zavaroknak nevezett jelenségek közt a hetvenes évek elejétől kezdve fokozatosan növekszik a kábítószer-függőségben szenvedők száma, s hogy egyre veszedelmesebb drogfajták kerülnek be a hazai illegális „piacra”. Dr. Kisszékelyi Ödön ideggyógyász — és több más, tekintélyes orvos — az 1970-es évek második felétől kezdve egyre gyakrabban terjesztett elő részletes jelentéseket a kábítószer-függőségben szenvedők számának növekedéséről. Ezeket a jelentés-tanulmányokat azonban a BM és az Egészségügyi Minisztérium illetékesei azonnal titkosították, így lényegében csak a 80-as évek második felétől kezdett kiszivárogni, belső kiadványokban megjelent cikkeik alapján⁴, hogy 1985 körül már több tízezer volt hazánkban is azoknak a száma, akiket a különböző kórházak járóbeteg-rendelésein idült kábítószer-függőség miatt kezeltek. Ez pedig önmagában is jelezte, hogy a külföldi bűnözőszervezetek már abban az időben megkezdték az illegális magyar kábítószerpiac kialakítását. A hivatalos politikai gyakorlatban viszont sokat gúnyolt, pejoratív csengésű szállóigévé vált, hogy „hazánkban a közrend és a közbiztonság szilárd, a szervezett bűnözésnek pedig nincs létalapja.” Ezért nem véletlen, hogy a rendszerváltozás után a bűnözés helyzetéről napvilágot látott statisztikák valósággal sokkolták a közvéleményt.

Tény, hogy az 1965-től 1978-ig terjedő időszakban a hatóságok számára ismertté vált bűncselekmények száma még az említett riasztó jelenségek ellenére is viszonylag szűk határok között ingadozott. Ekkoriban Magyarországon évente átlagosan mintegy 120 ezer bűncselekmény jutott a hatóságok tudomására (a legkevesebb 1969-ben: 110 662, a legtöbb 1976-ban: 129 424). Ez a viszonylagos stagnálás állapota azonban 1979-től kezdve rohamosan megváltozott. 1985-ben például már 165 816, vagyis 1979-hez képest 32 százalékkal több volt az ismert bűncselekmény, 1990—92-ben pedig addig soha nem látott méreteket öltött a bűnözés hazánkban. 1990-ben egyetlen év alatt 51 százalékkal nőtt a bűncselekmények száma, s ez a tendencia egészen 1992 végéig tovább erősödött. Ez az irányzat csak 1993-ban torpant meg, de lényeges mértékű visszaszorítása csak hosszabb távon lehetséges.

Különösen nehézé tette a helyzetet, hogy a negatív mennyiségi tendenciákon belül a vagyon elleni, az erőszakos, garázda jellegű bűncselekmények növekedése, valamint a szervezett bűnözés bizonyos — szerintem rejtetten korábban is meglévő — formái felszínre kerültek. 1991-re már minden harmadik bűncselekmény lopás, minden ötödik-hato-

dik betöréses lopás volt, s egyre gyakoribbá váltak az útonállásszerűen és fegyveresen, valamint csoportosan elkövetett rablások. Ilyen körülmények közt szinte törvényszerűen egyre gyakoribbak lettek a visszaélések, a legveszélyesebb kábítószerekkel, az ún. kemény drogokkal (heroin, kokain stb.). Ez viszont a külföldi bűnözőszervezetek megjelenését is valószínűsíti, sőt egyes esetekben bizonyította is. Az elmúlt évben például a vám- és pénzügyőrség, valamint a rendőrség 62 esetben összesen 697 kilogramm különféle kábítószerrel foglalt le, melyből 427 kiló heroin, 253 kiló hasis és 3 kiló kokain volt.

A vázolt, rendkívüli méretű bűnözési hullámra, a szervezett bűnözés nemzetközi formáira és a szabadpiaci viszonyokkal szükségszerűen együttjáró egyéb bűnözési módokra nemcsak a magyar közvélemény, hanem a pártállamtól örökölt és átszervezési gondokkal is küzdő bűnüldöző és igazságszolgáltatási szervek sem voltak kellően felkészülve. Ezért nem lebecsülendők azok az óriási erőfeszítések, amelyekkel végül is sikerült elérni, hogy a múlt év végére a negatív tendenciák megtorpanthatók, és több bűncselekményszerű esetben lényegesen javultak a felderítési mutatók. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy a nemzetközi szervezett bűnözés elleni harcról, történetük, apparátusuk, módszereik megelőzési célú tanulmányozásáról akár csak egyetlen percre is le lehetne mondani. Ez nem csak és nem egyszerűen azért fontos, mert ma már mind a nyugati, mind pedig a távol-keleti bűnözőszervezetek az illegális kábítószer-forgalom, fegyverkereskedelem és embercsempészség egyik útvonalának és egyfajta tranzitállomásának tekintik hazánkat. Rendkívül fontos azért is, mert az elmúlt két évben világszerte fokozták aktivitásukat. Egyes országokban valóságos magánháborút folytatnak a bűnüldöző szervekkel, s ennek konzekvenciáival (pl. tagjainak titokban történő idemenekülésével stb.) a magyar hatóságoknak is számolniuk kell.

Olaszországban például tavaly a hadsereg egyes egységeit is igénybe kellett venni a maffia elleni harcban. Számos maffiavezért vettek őrizetbe és például feltételezett maffiakapcsolatai miatt leváltották, továbbá felfüggesztették képviselői mentelmi jogát Giulio Andreotti olasz miniszterelnöknek.

Az orosz legfőbb ügyészség múlt évi sajtótájékoztatója szerint Oroszországban több mint háromezer bűnözőszervezet tevékenykedik, melyeket több bűnözőcsúcshoz irányít, s amelyek esetenként csoportos fegyveres tűzharcot vívnak egymással és az orosz hatóságokkal a nagyvárosok utcáin is.

Szintén a közelmúlt véres szenzációi közé tartozik, hogy Spanyolországban kínai bűnözők valóságos mészárlást rendeztek az ott élő és nekik nem engedelmességek kínaiak körében. A spanyol rendőrségnek volt olyan akciója, amikor egyetlen hajón negyventonnányi hasist találtak. Mindemellett egyes nyugati körök úgy vélekednek, hogy „Magyarország a maffia bankja”⁵, és hogy „A gengszterizmus 1993 óta új jelenséggé Kelet-Európában valamennyi országban felütötte a fejét, és azóta is gyors felfutásának lehetünk tanúi.”⁶

Számos tény és érv szól tehát amellett, hogy nagyon is fontos és időszerű foglalkozni a szervezett bűnözés kérdéseivel, s főként multinacionális csúcshoz vezető, a bűnözésszindikátusokkal.

Úgy vélem, éppen ezek azok a bűnözési képződmények, amelyekről még a magyar rendőrök többsége is csak nagyon keveset vagy csak a hitelesnek aligha nevezhető, szórakozta-

tásra szánt krimi irodalomból tud valamit. S ez egyáltalán nem a rendőrök és más bűnüldözési szakemberek hibája, hanem azé a pártállami struccpolitikáé, amelyik több generációval hitette el, hogy nálunk ilyenek ügynökei még elméletileg sem fordulhatnak elő. Pedig aki tudja, hogy a nyugati piacokon naponta csupán heroinból több tonna cserél gazdát, annak legalábbis számolnia kell azzal, hogy ilyen mennyiségeket többnyire a legrövidebb útvonalakon szállítanak el az ázsiai mákültségvényekről a nyugat-európai és tengerentúli piacokra. Márpedig ezen legrövidebb útvonalakba a szárazföldön hazánk a szomszédos országokkal együtt beletartozik.

Nézzük meg, hogy a bűnözőszindikátusok milyen szerepet játszanak az illegális kábítószer-fogyasztás tömeges elterjesztésében. A válasz korántsem olyan egyszerű, miként azt manapság gyakran találják a sajtóban.

A háborúk, mint a globális méretű bűnözés melegágyai

Amikor a békében felnőtt nemzedékek különböző multinacionális bűnözőszervezetekről hallanak, mint például a szicília maffia, a nápolyi Camorra, az amerikai Cosa Nostra, a kínai sárkánytársaságok és a japán jakuzák, hajlamosak úgy tekinteni ezekre, mint korunk új rákfénéire, melyek messze vannak tőlünk. Legyenek tehát ezek csak anyaországaik gondjai! Pedig az ilyenek létezése és hatóköre se nem új, se nem elszigetelt jelenség a világon. Kialakulásukban pedig fontos szerepet játszottak a háborúk meg a következményekkel nem számoló gátlástalan politikusok és stratégiák is.

A történelem rengeteg olyan esetet ismer, amikor a hadviselő felek kémeket, diverzánsokat, gerillákat, különleges hadviselési kommandókat, sőt hivatásos bűnözőket is felhasználtak, hogy köztörvényes bűncselekmények végrehajtásával bomlasszák, demoralizálják az ellenséges háterszág polgári lakosságát. Az ilyen akciók nemritkán önmagukban is *casus bellivé* váltak, esetleg kétes, de világraszóló hírnevet teremtettek egy-egy rablóvezérnek. Például ma már az is kevésbé ismert, hogy eredetileg csak azokat nevezték tengeri kalóznak, azaz *corsaire*-nek, akik noha magánszemélyek voltak, de állami felhatalmazással és védelem alatt arra vállalkoztak, hogy felfegyverzett hajóikkal megtámadják az ellenséges és hadi dugárut szállító hajókat. Az ilyenektől gondosan megkülönböztették a kizárólag saját szakállukra tevékenykedő tengeri rablókat. Csak az 1856. évi párizsi kongresszus óta nem adható állami felhatalmazás a kalózkodásra.⁷ De említhetjük az 1864., az 1906., az 1929. és az 1949. évi genfi egyezményeket is, melyek egyebek közt szigorúan tiltják a polgári lakosság ellen háború idején elkövethető bűncselekményeket (pl. rablás, fosztogatás, nemi erőszak stb.).

Sokkal bonyolultabb azonban a helyzet a kóros függőséget és rendszeres fogyasztás, valamint túladagolás esetén halált okozó különböző bódító, valamint hallucinogén szerek katonai célú felhasználásaival, valamint az azokra épült bűnözőszervezetekkel. Az ilyen szereket a köznyelv leegyszerűsítve, összefoglalóan kábítószereknek, az illegális terjesztésükkel foglalkozó bűnözőszervezeteket pedig szintén leegyszerűsítve, a szicíliai eredetű bűnözőcsoportok nevéből eredően maffiáknak szokta nevezni.

A teljesség igénye nélkül hadd utaljak azonban arra, hogy mind az orvostudományban, mind a kriminalisztikai gyakorlatban nagyon határozottan megkülönböztetik a központi idegrendszert izgató *pszichostimulánsokat* a szimpatikus, a ve-

getatív autonóm idegrendszerre ható, az adrenerg végkészüléket izgató aminoktól, továbbá a központi idegrendszerre ható timoleptikumoktól és még sok egyéb, a lelki folyamatokat, érzelmi állapotokat befolyásoló *pszichotróp* drogoktól. E témakör egyik legjobb magyar orvosszakértője például csupán a fizikai és szellemi serkentésre (is) használt drogokat öt, általános kategóriába és számos alcsoportba sorolta. Dr. Pucskos József professzor egyik cikkében ezeket a kategóriákat röviden így összegezte: „1. Izgatószerek (amfetamin, efedrin, koffein), 2. fájdalomcsillapító szerek, helyi érzéstelenítők, 3. gyulladást csökkentő szerek (szalicilok, kortikoszteroidok és ezek származékai), 4. anabolikus szteroidok, 5. szorongás elleni szerek (alkohol, benzodiazepine, andaxin stb.).”⁸

Noha a felsoroltak bármelyikével vissza lehet élni, s ez a visszaélés elvezethet a *kemény drogok* iránti kóros vágy kialakulásához, katonai és közbiztonsági szempontból igazán nagy veszélyt az ún. kemény drogok tömeges terjesztése jelenti. Ezért ma már világszerte, — és így hazánkban is — törvények és rendeletek állapítják meg: mely drogok engedély nélküli birtoklása, forgalmazása és fogyasztása von maga után büntetőjogi szankciókat vagy kényszer-gyógykezelési intézkedéseket. Az összefoglalóan *kábító hatású anyagoknak* nevezett legveszélyesebb pszichotróp szereket hazánkban az 1965. évi IV. törvényerejű rendelet és a büntető törvénykönyv 282. szakasza *tömören kábítószernek*, a kevésbé veszélyeseket pedig a NET 1979. évi 25. számú törvényerejű rendelete alapján *pszichogén* (azaz pszichikumra ható) anyagoknak nevezte el. Ezek a fogalmak mentek át a köztudatba. Az említett két csoportba sorolt szereket külön rendeletek tartalmazzák, amelyek listáját időről időre pontosítják.

Nincs tehát könnyű helyzetben a kutató, amikor történelmi léptékben vizsgálja, hogy az ilyen drogok miként váltak a népi és az orvosi gyógyászat, valamint a hadviselés révén a bűnözés eszközeivé, továbbá a XX. század számos országában valóságos népbetegség előidézőivé.

A különféle narkotikumokat már az ókorban és a középkorban is gyakran használták gyógyítási, rituális és lélektani hadviselési célból. *Nem egy háborúban kulcsszerepet játszottak úgy is, mint hadviselési eszközök, és úgy is, mint a megszerzésükért keletkezett háborús ok.* A Sitting Bull (Ülő Bika) vezette, 1866-tól 1876-ig tartó észak-amerikai nagy indiánháborúban például a harcoló indiánok vallásideológiai alapját szolgáló szellemtánc kultusz nélkülözhetetlen eszköze a vadon termő *pejote kaktusz* főzetéből készült tea volt. Ennek hatására a harcosok olyan révületi állapotba kerültek, ami megsokszorozta fizikai és szellemi erejüket, fanatikus vakmerőséget, elkeseredő agresszivitással együttjáró hallucinációs állapotot idézett elő náluk. A pejotizmus ma is élő jelenség a mexikói és a dél-amerikai indián lakosság körében.⁹

Az ópium birtoklási és terjesztési jogának vitája vezetett a történelem egyik legpusztítóbb helyi háborújához, az 1840–42-es első angol–kínai ópiumháborúhoz, amely 1856–60-ban a második ópiumháborúba torkollott. Ilyen előzmények után már szinte senki sem lepődött meg azon, hogy *a második világháborúban és az azt követő délkelet-ázsiai helyi háborúkban esetenként szintén fontos szerepet játszottak a kábítószerekkel végrehajtott különleges hadviselési akciók.*

A második világháború egyik legpusztítóbb ütközetében, illetőleg az annak előkészítéseként, az 1942. október 23. és november 3. között lezajlott El Alamein-i

csatában az angol hírszerzés rájött, hogy a Rommel tábornagy vezette német fasiszta páncélos haderőket kíségték, velük szövetségben harcoló arab beduin csapatok hiányt szenvednek cigarettában és egyéb egyszerű dolgokban is. Ezt kihasználva a szemben álló hadviselő felek közti frontvonalak ún. senki földjein teherszállító repülőket lelőését és lezuhanását imitálták, amelyek révén több százezer darab marihuánás cigarettához juttatták a beduinokat. Azok éltek is a „könnyű zsákmány” nyújtotta élvezetekkel. Amikor Rommelék támadására és főként a német csapatok sivatagi ka-lauzolására került volna a sor, a kábítószeres mámortól elbódult segédcsatások egyszerűen képtelenek voltak teljesíteni feladataikat.¹⁰

Ma már az sem titok, hogy Kína XX. századi viharos történelme során mind az 1927—31-es polgárháborús időszakban, mind pedig a japán megszállás és a második világháború alatt, a szemben álló és gyakran egy-egy tábornok vezetésével szakadár politikát folytató haderők és csoportok *titkosszolgálatai az általuk szervezett és irányított ópiumcsempészből pénzelték embereiket, valamint akcióikat.*¹¹

Az ilyen és hasonló előzmények szinte törvényszerűen teremtették meg a kábítószerek illegális piacát, vonzották a hivatásos bűnözők szervezetszerű bekapcsolódását a drogok terjesztésébe. Ezt különösen megkönnyítette számukra, hogy *a világ legtöbb országában nagyon sokáig semmilyen törvény nem tiltotta és nem szabályozta azok forgalmazását; sőt, Ázsia, Dél-Amerika és Észak-Afrika egyes vidékein a XVIII—XIX. században kifejezetten népszokássá vált a főként bevándorolt kereskedők által terjesztett olyan kábítószerek rendszeres fogyasztása, mint az ópium, a hasis, a már említett pe-jote, a légyölő galócából és különféle növényi főzetekből készített hallucinogén drogok élvezete.*

Ilyen körülmények közt nem csodálkozhatunk azon sem, hogy még az európai és tengerentúli nagyhatalmak is megkésve, gyakorlatilag csak az első ópiumháborút követően kezdtek el korlátozó rendeletekkel, a második világháborút követően pedig egyre szigorúbb szankciókat tartalmazó törvényekkel fellépni a hatóságilag nem ellenőrzött kábítószerezés ellen.

Ekkorra azonban már *világméretben folyó üzletággá vált a kábítószerek illegális forgalmazása, melyre Keleten és Nyugaton egyaránt hatalmas bűnözőszervezetek jöttek létre.* A bűnüldöző szervek ellenük folytatott harcára és a bűnözőszervezetek egymás közti belháborújára az 1920-as évektől kezdve ezek a csoportok bizonyos koordinációs és érdekvédelmi feladatokat is ellátó csúcsszervek létrehozásával reagáltak. Ezeket az 1950-es évektől kezdve a nyugati kriminológiai szakirodalomban általában *bűnözőszindikátusoknak* nevezik.

A bűnözőszindikátus fogalma

Azt, hogy ilyenek léteznek, már az első világháború időszakában is sejtették az olasz és az amerikai hatóságok, amikor az Olaszországból az Amerikai Egyesült Államokba kivándorolt és Cosa Nostra (magyarul: Mi ügyünk) nevű, ún. családokba tömörült bűnözőcsoportok kapcsolatait vizsgálták. Teljes bizonyosságot azonban csak több évtizeddel később sikerült szerezniük. A „családfők” egyik titkos értekezletén (melyet egymás közt „bizottsági ülésnek” neveztek) egy éber közrendőr rutinellenőrzésének köszönhetően a rendőrségnek sikerült rajtaütnie. (A rendőrnek fel-

tűnt, hogy egy vidéki magányos villa körül számos, nem környékbeli rendszámú luxusautó parkíroz, s a rendszámok gyors priorálása után több ismert gengsztervezérhez vezettek az adatok.)

Tulajdonképpen csak ettől kezdve indultak meg a szervezett bűnözéstől leg többet szenvedő nyugati országokban azok az operatív és tudományos kutatások, amelyek kifejezetten a bűnözőszindikátusok felderítésére, kapcsolataik, módszereik, valamint a gazdaságban és a politikában játszott szerepük és leleplezésük lehetőségeire irányultak. Ekkor azonban (az 1950-es években) az ilyen ügyek érdemi kezeléséhez szükséges felderítőmunkát már rendkívül nehezítette, gyakran lehetetlenné tette a két világrendszer között addigra kialakult hidegháború. Ezért nem véletlen, hogy *hosszú ideig maguk a szakértők sem tudtak megegyezni: mit is kell érteni a bűnözőszindikátus fogalmán*, és milyen körökben kell azokat keresni. A szakirodalomban kialakult különböző álláspontok bemutatásától itt és most terjedelmi okok miatt kénytelen vagyok eltekinteni. Fontosnak tartom azonban, hogy ha csak röviden is, vázoljam az uralkodó nézeteket, melyeket véleményem szerint legjobban talán Joseph L. Albini amerikai szociológus professzor összegzett az 1976-ban megjelent tanulmányában.¹²

Szerinte a bűnözőszindikátus fő jellemzői a következők:

- a *pártfogói és védenci viszonyok láncolata a bűnözők között*;
- a bűncselekmények végrehajtása során erőszak alkalmazása vagy annak veszélyével való fenyegetőzés;
- a *konspiráció szigorú szabályai szerint felépített és gyakran üzleti és egyéb fedőszervekkel álcázott szervezetekben a tagok egyszerre több funkciót is betölthetnek* (például egy személyben lehet valaki pénzbehajtó, testőr, üzleti vállalkozás vezetője stb.) attól függően, hogy a főnöke mit vár el tőle és mit engedélyez számára;
- az áldozataik kiuzsorázása (melyet többnyire csak „megállapodásnak” neveznek);
- *beépülés a legális üzleti, politikai és állami szervezetekbe, összefonódás azok tagjaival és vezetőivel*.

Albini szerint nem kevésbé összetett a szindikátus szervezetrendszere is. Hangsúlyozza: hiba lenne azt gondolni, hogy a bűnözőszervezetek valamiféle katonai vagy államigazgatási mintára kialakított testületek, ahol pontosan tudni, hogy kinek milyen rangja és beosztása van. Még nagyobb hiba azonban lebecsülni azok igen hatékonyan működő hatásköri, valamint konspirációs strukturáltságát. Az amerikai bűnözőszindikátusok szervezetének legfontosabb jellemzőit a következőkben jelöltem meg, s azokat az utóbbi évek szakértői véleményei csak megerősítették:

- a szindikátusok nem bürokratikusán, hanem a konkrét feladatok szerint épülnek fel;
- képlékeny, szükség esetén gyorsan változó a struktúrájuk, melyeknek tagjai aszerint cserélődnek, hogy az adott pillanatban milyen funkciót töltenek be az alvilágban;
- a tagok a közhiedelemmel ellentétben viszonylagos szabadságot élveznek az egymás közötti kapcsolatokat illetően, vagyis ha az nem sérti a konspirációt, akkor viszonylag „nyitottak” lehetnek egymás iránt;

- a tagság fogalma is csak feltételesen használható, mert a konkrét feladatoktól függően számos besegítővel dolgoznak, akiket viszont nem tekintenek az adott bűnözőszervezet tagjának (tehát még néhány magas rangú tag elfogása és elítélése is többnyire csak a kapcsolatok egy részrendszerét választja le a szindikátusról);
- a szindikátuson belüli funkcionáriusok üzleti frontja rendszerint a fedőszerv égisze alatt működő „hivatal”;
- a kábítószer-csempészet esetében az exportáló és az importáló országok szindikátusai között rendszerint kapcsolatok jönnek létre, mivel azok hiányában véres konfrontációk alakulnának ki közöttük;
- a kábítószerrel előállításával foglalkozó laboratóriumok és a szállításokat végző csoportok többnyire igen jól konspirált fedőcégek égisze alatt működnek;
- a kábítószer-kereskedelemben — a fentiekben említett egyéb feladatkörökben dolgozókkal ellentétben — gondosan „szakosítják” a továbbbítókat (angolul: pusher), az ügynök-árusokat (dealer), a nagykereskedőket, a hálózatokat stb.

Mindezt figyelembe véve Albini professzor lényegében olyan definíciót adott a bűnözőszindikátusokról, amelyet a legtöbb külföldi szakértő ma is érvényesnek fogad el. Ennek lényege, hogy *a bűnözőszindikátusokat nem a polgári és a katonai életből ismert bürokrácia szabványosított modelljeinek kell tekinteni. Ezeket csak úgy lehet megfelelően értelmezni, mint meghatározott személyi és üzleti kapcsolatok rendszerét, amely a hely és az idő függvényében változik. Legfőbb jellemzőjük, hogy a stratégiai döntéseket hozó csúcsszervük összetételét illetően nincsenek merev korlátok. Működésük ereje és hatékonysága tehát nem abban rejlik, hogy merev struktúrájuk van, hanem sokkal inkább abban, hogy felépítésük variációs lehetőségeinek száma és típusai szinte végtelenek. Pontosan ezek a jellemzők teszik őket rendkívül veszélyessé és mozgékonyá.*

Annak érdekében, hogy ezt a hihetetlen variabilitást érzékelhessük, hadd említsék néhány jellemző példát a világ eddig ismert legnagyobb és leghatékonyabb bűnözőszindikátusainak történetéből, valamint a kábítószeres tömeges elterjesztésében játszott mai szerepükről.

Hazánkat is veszélyeztető bűnözőszervezetek

Igen nehéz helyzetben van a kutató, amikor a titkosan működő bűnözőszervezetek s főként a szindikátusok történetét és módszereit kutatja. Nemcsak azért, mert a rendszerint töredékes adatok és információk garmadáját kell összegyűjteni és ellenőrizni ahhoz, hogy helytálló megállapításokat tehessen. Nem is azért, mert mindezt úgy kell csinálni, hogy illetékteleneknek ne tűnjön fel a témakör iránti fokozott érdeklődés (az ilyen „cégek” ugyanis rendkívül érzékenyek a biztonságukra és a tagjaik előtti „jóhírukra”). A szakértők az ilyesmit gyorsan megszokják. *A legfőbb nehézséget az okozza, hogy az egy-egy nagyobb bűnözőszervezetre vonatkozó információk többnyire csak akkor értelmezhetők helyesen, ha a kutató alaposan ismeri szülőhazájuk történelmét, társadalmi, gazdasági, politikai és vallási viszonyait; továbbá ismernie kell a lakosság makro- és mikroszociológiai jellemzőit, hagyományait, szokásait, hiedelmeit (előíté-*

leteit), formális és informális információs rendszerét, néplélektani jellemzőit, valamint nem utolsósorban az érintett országok jogrendszerét.

Csak a témában járatlan emberek hiszik, hogy a profi bűnözők kizárólag anyagi vagy pressziós (zsarolásos) alapon válnak egy-egy bűnözőszervezet kiszolgáltató tagjaivá. A bűnöző szüntelen félelemben és ideg feszültségben él. Egyrészt tartania kell a hatóságoktól, másrészt attól az alvilági környezettől és rivális bűnözőktől, amelyben és akik közt él. Gyakran az utóbbiak jelentik számára a nagyobb fenyegetést, s ezért nem ritkán maga keres menedéket valamelyik bűnözőszervezetben.

Tény az is, hogy az esetek nagy részében ez a kapcsolat anyagi vagy pressziós alapon jön létre, a gengszterfőnökök azonban minden esetben arra törekednek, hogy érzelmileg és egyfajta eszmeiség révén is elkötelezzék tagjaikat. A legtöbbször erre nemcsak ösztönösen, hanem tudatosan is törekszik, amikor a megbízható emberei közül „gyámolító” testőröket ad az újoncok mellé. Csak a laikusok hihetik azt, hogy pusztán a pénz vagy a fenyegetés elegendő lehet arra, hogy egyébként épelméjű emberek napról napra az életüket kockáztassák a szervezett bűnözés könyörtelen világában. A kriminálpszichológusok és a pszichiáterek a megmondható: még a legprimitívebb és legelvetemültebb bűnözőnek is szüksége van valamilyen erős érzelmi és eszmei indítékra, hogy le tudja küzdeni azt az óriási idegi feszültséget, félelmet és szorongást, melyet a szervezetszerű titkos együttműködésben, a konspirációs készenlétben és nem ritkán a legborzalmasabb gengszterakciókban, vagy ezek során a személyes megkínzásaiban kénytelen elviselni. Olyan érzelmi és eszmei motívumokra is szüksége van tehát, melyekből időről időre egyfajta önigazolást nyerhet a bűnözéssel együttjáró megpróbáltatásaira és az életveszélyek vállalásaira. Akinél viszont csak az anyagi és a pressziós alap dominál, azok egykettőre igyekeznek megszabadulni a bűnözőszervezetek életveszélyes hálójából. (Aki esetleg kételkedik ebben, az gondolja végig, hogy személy szerint ő melyik testrészét mennyiért áldozná fel. Gyorsan rá fog jönni, hogy amikor az életének a feláldozására kerül a sor, akkor minden épelméjű ember gyorsan lemond a szóba jöhető anyagi javakról.)

Mindezt azért vagyok kénytelen hangsúlyozni, mert különben nehezen lesz érthető, hogy a továbbiakban bemutatandó bűnözőszervezetek miként maradhatnak fenn akár évszázadokon keresztül is. Történetük és módszertanuk külön-külön is könyvtárnyi szakirodalmat tesz ki. Ezért itt és most csupán azokra térek ki nagyon röviden, amelyek akciói esetleg hazánkat is közvetlenül fenyegethetik. Terjedelmi okok miatt kénytelen vagyok eltekinteni olyanoktól, mint például az észak-amerikai Cosa Nostra, a dél-amerikai kábítószer-szindikátus, a francia marseille-iek, a japán jakuzák és még több más nagy szindikátus. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a magyar bűnüldöző szerveknek időnként ne akadna dolga ezekkel is. (Gondoljunk például a dél-amerikai kábítószer-szindikátusnak a budapesti kolumbiai nagykövet ellen néhány évvel ezelőtt elkövetett fegyveres merényletére!)

Nem véletlen, hogy a világ nagy bűnözőszervezetei büszkéek arra, hogy múltjukat, hagyományait, módszereiket, a tagok számára kötelező eszméiket, beavatási és egyéb rituáléikat esetenként több száz, az ázsiaiak esetében pedig több ezer évre tudják visszavezetni. Gondosan ügyelnek ugyanis arra, hogy a tagoknak a főnökeik iránti tisztelete lehetőleg ne csak a nyers erőszakon, hanem az előbbieken vázolt okok miatt vallá-

sos és misztikus hagyományokon is alapuljon. Egyebek közt ez az oka annak is, hogy gyakran még olyankor is ragaszkodnak a hagyományos beszerzési, gyilkolási, összeköttetési, büntetési, ülésezési és egyéb módszereikhez, amikor sokkal egyszerűbben és sokkal kevesebb kockázattal is megoldhatnák azokat. Éppen ezért a *bűnözőszindikátusok esetében különösen fontos a szimbólumaik, eszméik és az elkövetési módszereik (modus operandi) miértjeinek az ismerete is*. Ha ezeket a miérteteket nem ismerjük, vagy nem értjük, akkor eleve vakvágányra futhat minden felderítési kísérlet.

Különösen jellemző az ilyen hagyománytisztelet a *kínai sárkánytársaságokra*. Ezek némelyikének története bizonyíthatóan több ezer évre vezethető vissza. Ilyen például az, amelynek tagjai már a Kr. utáni 184-ben Északkelet-Kínában lezajlott rabszolga- és jobbágyfelkelésben is részt vettek. Ezt a felkelést a kínai történelemben a sárga turbánosok háborújának nevezik, akiket egy titkos sárkánytársasághoz tartozó taoista mágusok vezettek. Harcuk a császári Han-dinasztia bukását eredményezte. Hozzájuk képest viszonylag „fiatal” társaságnak számítanak az olyanok, mint például a Jüan-dinasztia bukását előidéző, a vörös turbányusok 1351—63-ban lezajlott felkelésében, vagy a külföldi megszállók elleni, 1899—1900-ban lezajlott ún. „boxerek” lázadásában, valamint a XX. századi polgárháborúkban született titkos szervezetek. Ezek születésük pillanatában kétségtelenül hazafias és antifeudális célokért harcoltak. A későbbiekben azonban — amikor az eredeti célok feledésbe merültek, s az új hatóságok már nem tartottak rájuk igényt —, az üldöztetésük és az illegalitásuk miatt szükségszerűen tértek a köztörvényes bűnözés útjára. *A régi célok és hagyományok azonban mitológiává váltak és ez nagyon is jól jön mai főnökeiknek.*

A társaságok közül nem egy még azzal is dicsekedhet, hogy kínai császárok alapították őket, s ezzel együtt olyan kiváltságokat kaptak, melyek megőrzésére eskü kötelezi őket. Ilyen például a Kuangsii császár által 1882. február 7-én alapított *Sárkány-rend*, amely eredetileg csupán egy kiváltságokkal együtt járó érdemrend volt, a császárság bukása után azonban ennek egyes tulajdonosai titkos társaságba tömörültek.

A mély illegalításban működő kínai bűnözőtársaságok pontos száma és létszáma gyakorlatilag nem meghatározható. A szakértők is csupán feltételezik, hogy közöttük valószínűleg a különböző sárkánytársaságok a legjelentősebbek, de külföldön egyre gyakrabban hallatnak magukról a *Bárdok Társaságához* tartozók is. Nevüket valószínűleg a gyilkolásra használt húsvágó bárdról kapták, de az sincs kizárva, hogy egyéb okokból vették fel ezt a nevet. Minden esetben szinte rituális pontossággal ugyanúgy darabolják fel az áldozataikat. (Hadd jegyezzem meg itt csupán zárójelben, hogy mindenkit óvok attól, hogy a kínai sárkánytársaságokat pusztán a nevük és a szimbolikáik alapján akár csak véletlenül is összetévezzék a magyar Zsigmond király által 1408. december 12-én alapított Sárkány-renddel, melybe a husziták ellen küzdő lovagok kerülhettek. Az ilyen tévedés az elhamarkodottan ítélező életébe kerülhet, mert a kínai profi bűnözők rendkívül kényesek arra, hogy senki más ne merészelje idegenekhez hasonlítani őket.)

□ A kínai sárkánytársaságoknak a sokféle egyedi mitológiák és rituálék ellenére *vannak bizonyos közös jellemzőik is*. Ezek nagyon röviden a következők.

— Az egyes társaságok általában konspirációs okból egymástól szigorúan el-

különült rendekbe, a rendek pedig kisebb-nagyobb létszámú „közösségekbe” tömörülnek.

- Az amerikai és más nagy bűnözőszervezetektől eltérően a társaságokon belül szinte középkorosan szigorú hierarchia uralkodik, ahol a legtöbb pozíció többnyire apáról fiúra öröklődik.
- A társaságokba bekerülni csak a régi tagok ajánlásával és számos véres bűncselekmény elkövetésével történő kipróbálás után lehetséges. Az igazi vezetőket az újoncnak legfeljebb csak az unokái ismerhetik meg, ha a felmenők sok évtizeden át hűségesen szolgálták azt, amit egymás közt a rend vagy a társaság „ügyének” neveznek.
- *A legtöbb társaság azonnal beépül minden olyan kínai kolóniába, amely legalább öt tagot számlál és külföldön jön létre.* (Így történhetett meg például 1970–72-ben az a véres tragikomédiába torkollott eset, hogy egy teherhajóval Máltára érkező és ott munkát kapó öt kínai matróz nyomában rövid fél évvel később már több ezer kínai nyüzsgött a szigeten, akik egytől egyig „rokon” kapcsolataikra hivatkozva léptek az országba, de akiktől csak világraszóló diplomáciai botrányok és számos rendőri összetűzés árán sikerült megszabadulnia Dominic Mintoff máltai miniszterelnöknek.)
- A társaságok tagjai számára a titoktartás melletti legfőbb erény a főnököknek való feltétlen engedelmesség és a halálmegvető bátorság. Ez utóbbira rendszerint már gyermekkorban edzik őket, s azonnal megszabadulnak azoktól, akik gyávának vagy fecsegőnek bizonyulnak.
- A legelőkelőbb és egyben legtitkosabb vezetőiket kivéve általában a testükre tatovált jelekkel, szimbólumokkal, kínai írásjelekkel, egyes testrészek csonkolásával, intim ruhadarabok hasonló festett vagy hímzett ábráival különböztetik meg magukat más bűnözőszervezetektől. Ily módon egyben jelzik is mások számára, hogy mögöttük olyan erő áll, amely megtorolhatja a rajtuk esett sérelmeket.

A kínai sárkánytársaságok Kína, Délkelet-Ázsia és a csendes-óceáni szigetvilág egyes eldugott vidékein évente több tízezer hektár mák- és indiai vadkenderültetvény felett gyakorolnak ellenőrzést. Az ópiumnyeréshez szükséges mákot és a hasishoz szükséges vadkendert részben „büntetésből” elrabolt *rabszolgákkal*, részben a létminimum alatt élő és ezért terrorizálható helyi lakossággal műveltetik. A hatóságok általában hiába tudják a korszerű műholdas fényképfelvételek és az egyéb információik alapján, hogy hol mikor aratják a termést. A társaságok szervezői — miként az elmúlt évszázadokban is — szinte mindig meg tudják szervezni, hogy a drogot szállító öszvérkaravánok úttalan utakon eljussanak a Kínai-tenger és az Indiai-óceán álcázott kis kikötőibe, vagy Indián keresztül — lényegében az ősi „borostyán-” és „selyemúton” Nyugat-Európa átrakodóhelyeire. A Kínai-tengeren és az Indiai-óceánon ezrével nyüzsgő kereskedelmi és halászhajók között szinte művészet felfedezni azokat a külsőleg szegényes és rozzantnak látszó dzsunkákat, halászbárkákat vagy luxusjachtokat, amelyek a csempészárut szállító nagyobb kereskedelmi és tankhajókat a nemzetközi vizekig kísérik. Csak akkor derül ki róluk, hogy a legkorszerűbb kézi- és reaktív páncéltörő fegyverekkel is fel vannak szerelve, amikor őrnaszád vagy hadihajó próbálja feltartóztatni a védenkeiket.

A drogtartalmú termékek részleges vagy teljes feldolgozása általában már út-

közben megtörténik. Így mire akár a hajók, akár a szárazföldön közlekedő kamionok az európai partok közelébe érnek, a nemzetközi vizeken vagy ember nem járta hegyvidékeken történő átrakodásoknál már kész- vagy félkészárut tudnak továbbadni az európai és amerikai bűnözőszervezeteknek.

Meg kell jegyezni azonban azt is, hogy a kínai sárkánytársaságok általában külön-külön és önállóan kötnek ilyen üzleteket. Szindikátusokat csak rendkívüli esetekben és időszakosan alakítanak. Ezek csúcsszerveibe — ellentétben az európaiakkal és az amerikaiakkal — nem a társaságok és a rendek nagyfőnökeit, hanem csupán azok teljhatalmú megbízottait delegálják. Ezért — szemben az előbbiekkal — a kínai sárkánytársaságok legfőbb vezetői, ismereteim szerint, az utóbbi évszázadban még sohasem buktak le.

Természetesen nem a kábítószer az egyedüli bevételi forrásuk. *A világ minden táján igyekeznek beépülni minden olyan üzletágba, ahol a személyi és pénzügyi befektetéseik akár „törvényesen”, akár bűnözéssel a lehető leggyorsabban és legnagyobb profittal térülnek meg.* Manapság például számos jel és bűncselekmény mutatja, hogy a fejlett ipari országokban a csúcstechnológiai iparágakban is igyekeznek pozíciókat szerezni.

Európai fejjel gondolkodva talán nehéz mindezt megemésztetni. Tény azonban, hogy a titkos kínai sárkánytársaságok befolyását még a nagyhatalmú diktátornak, Mao Ce-tung elnöknek sem sikerült megtörnie, noha volt idő, amikor mindent elkövetett ezért. Akad azonban olyan vélemény is, hogy nem is nagyon akart ujjat húzni velük, sőt, esetenként maga is felhasználta a szolgálataikat.¹³ Egyes információk szerint például, amikor az 1950-es évek végén váratlanul bejelentette, hogy Kína megteremti az önálló nukleáris fegyvertárát, éppen a sárkánytársaságok működtek közre abban, hogy *a nyugati országok atomipari üzeméből és magfizikai kutatóintézeteiből egyetlen hét leforgása alatt (!) — még mielőtt a helyi biztonsági szervek észbe kaphattak volna — szinte minden valamirevaló kínai származású tudós és technikus eltűnt.* Egy héttel később Mao elnök a május elsejei disztribúción a legtöbbjüket személyesen üdvözölte.

□ Nem kevésbé büszkék több évszázados múltjukra és „harci” hagyományaikra az olaszországi székelyű, de ma már nyugodtan mondhatjuk, hogy multinacionális *olasz bűnözőszindikátusok.* Ezek közül a szicíliai maffiát (amely a francia megszállók 1282. március 30-án lezajlott vérengzéséig, az ún. Szicíliai vecsernye napjáig vezet vissza eredetét), a nápolyi Camorrát (amely létrejöttét a Garibaldi által 1860-ban felszlatott, polgárőrségi feladatokat végző szabadcsapatoktól számítja) és e két nagy bűnözőszervezetből kinőtt amerikai Cosa Nostrát már számos könyv és egyéb publikáció mutatta be Magyarországon is.¹⁴ Ezért most csak egy olyan olasz bűnözőszindikátusról szólok, amelynek nevét szerte a világon még a többi szindikátus vezetői is rettegve ejtik ki, s amely szakértői becslések szerint jelenleg az Európán keresztül Észak-Amerikába irányuló illegális kábítószer-forgalom mintegy 70 (hetven!) százalékát ellenőrzi. Nevét az olasz ember legszívesebben ki sem mondja, s ha mégis muszáj beszélnie róla, akkor csupán a személyes névmást (ő vagy ők) használja.

A rettegett szindikátus a *Ndrangheta*. Székhelye az olaszországi Calabria, de befektetései és egyéb érdekeltségei vannak szinte valamennyi nyugat-európai országban, továbbá Dél-Amerikában, Kolumbiában, New Yorkban, Sri Lankán, Ausztráliában és még a világ számos államában. Akciói alkalmával a legmodernebb sorozatlövő fegy-

verek mellett — bizonyos hagyományaik miatt — előszeretettel használják a magyar nyelvben gyíkesőnek nevezett kétélű tört, valamint a kisöbű galamblövé puskát.

Noha eredetük nem olyan régi keletű, mint az előzőekben ismertetett szindikátusoké, szervezettségük, agresszivitásuk és befolyásuk több vonatkozásban — főként az illegális kábítószer-kereskedelemben — messze felülmúlja azokét. Az utóbbi húsz évben könyörtelen és sok vérfürdővel járó háborút folytatnak mind a szicíliai maffia és a nápolyi Camorra, mind az olasz bűnüldöző szervek ellen. Az áldozatok nagyon magas száma ellenére (a rabszolgákat nem számítva, átlagosan *naponta* 1—2 fő immár két évtizede) a 'Ndrangheta nem gyengülni, hanem erősödni látszik. Olasz szakértői vélemények szerint ennek egyik fő oka az lehet, hogy olyan „magas célok” forognak kockán, amelyek miatt „... a felek mindaddig folytatják tevékenységüket, míg az utolsó rivalizáló csoport is el nem pusztul”.¹⁵

Ezért nem véletlenül nevezik a 'Ndranghetát a Földközi-tenger cápájának, tagjait pedig sakálóknak. „Sikereik” egyik titka, hogy különösen sok bérgyilkossal „dolgoznak”. Ez az a szindikátus, amelyet többet közt olyan kiemelkedő személyek beszervezésével is gyanúsítanak, mint a már említett Giulio Andreotti, de ezt egyelőre még senkinek sem sikerült rábizonyítania.

□ A világ nagy bűnözőszindikátusai között egyre hírhedtebbé válik az az oroszországi bűnözőszervezet, amelyről az utóbbi években sajnos egyre többen hallunk Magyarországon is (a csecsen maffia).

A közelmúltban részt vettem egy olyan nemzetközi tudományos konferencián, ahol az ENSZ, valamint a világ 25 országának legjobb narkológiai, bűnügyi tudósai, továbbá az egyes országok bűnügyi főigazgatói, határőrizeti, vám- és pénzügyőri szakértői folytattak egyhetes tapasztalatcserét. Még a legedzettebb kriminológusok is összerezsentek, amikor az orosz delegáció vezetője előadásában közölte, hogy *Oroszországban évente több tonna kemény drogot foglalnak le, rendszerint több ezer hektárnyi vadkenderültetvényt égetnek fel, s mindezek ellenére tudják, hogy ez csak a jéghegy csúcsa a kábítószeres bűnözés elleni harcukban.*

Tévedés azt hinni, hogy az ilyen méretű szervezett bűnözés merőben új jelenség Oroszországban és a volt Szovjetunió utódállamaiban. Aki ilyesmiben hisz, az vagy nem ismeri az illegális szervezetek kialakulásának „természetráaját”, vagy — túlzottan leegyszerűsítve — csupán a polgárháborús állapotoknak tulajdonítja az ottani bűnözőszindikátusok létrejöttét.

Ezért hadd jegyezzem meg, hogy az akár több ezer fős bűnözőszervezetek illegális kapcsolatrendszerének, fedőszerveinek, irányítási rendszerének, „piacainak” és a mindezekhez szükséges politikai összeköttetéseknek a kialakításához még a profi bűnözőknek is sokévi kemény, könyörtelen harcokkal együttjáró munkára van szükségük. A szovjet rendszer tehát nemhogy felszámolta volna az ilyeneket, hanem az egész társadalmat átható hiánygazdálkodás és korrupció miatt kifejezetten táplálta is. Ily módon a birodalom egészére és a világ nagyobb részére kiterjedő vállalkozásokat folytató szindikátusok 1917-től kezdődően a szovjet párt- és állami bürokrácia légfelsőbb régióiban is kulcspozíciókkal rendelkeztek. Aki kételkedik ebben, az olvassa el például Dimitrij Lihanov és Vagyim Belih, volt bűnügyi nyomozók emlékiratait.¹⁶

Az oroszországi bűnözőszervezetek közül az utóbbi tíz évben akciói méreteivel, vérfürdőivel, szadizmusával és szervezettségével főként az úgynevezett *csecsen maffia*, másként a *csecsen sakálok szindikátusa* emelkedik ki.

A csecsen maffia tulajdonképpen több száz, kisebb-nagyobb bűnözőcsoportból álló laza szervezetrendszer. Nevük és eredetük az első világháború utáni oroszországi és belső-ázsiai polgárháborúig vezethető vissza, amikor Sztálin rendeletére többek közt nahin nemzetiségűeket (egyik, Csecsennek nevezett városukról kapták a csecsenc vagy csecsen nevet) is áttelepítésekkel szétszórta az Észak-Kaukázus zord vidékeire. A munkanélküliség és a polgárháborús éhínségek következtében számos csecsen keresett menedéket a szovjet nagyvárosok nyomornegyedeiben, ahol nemigen maradt más választásuk, mint a bűnözésből, prostitúcióból, rablásokból, üzérkedésekből stb.) való megélhetés. Többségük akkor még írástudatlan, elvadult ember volt, akiknek bűncselekményeit a minden képzeletet felülmúló szadizmus és könyörtelenség jellemezte (például sósavval, égetéssel, fűrókkal, kiéheztetett patkányokkal, élve eltemetéssel stb. való kínzások és gyilkolások). A nahin bűnözők hamarosan a könyörtelenség szimbólumaivá váltak a szovjet alvilágban. Noha ma már szám szerint viszonylag elég kevés az igazi nahin nemzetiségű a csecsen maffiának nevezett szindikátusban, a hozzá tartozó profi bűnözők — részben elrettentésül, részben hagyománytiszteletből — büszkén nevezik magukat továbbra is csecsenceknek. Beszervezési ideológiájukban nemritkán hivatkoznak a sztálinizmus elleni harcra és a szabad Nahin Köztársaság kivívásának céljára is.

A szindikátus esetenként a kínai és az olasz szindikátusokkal is összehangolt akciókat hajt végre. Ez főként a kábítószer-, a fegyver- és az átültetésre alkalmas emberi szervekkel való illegális kereskedelem vonatkozásában fordul elő.

*

Ha bárki úgy véli, hogy a cikkben vázolt szörnyűségeket már nem lehet felülmúlni, az szintén végzetesen téved.

A középkori és a legújabb kori kriminalisztika története számos olyan esetet ismer, amikor a bűnözőszindikátusok „üzleti” érdekeik miatt egész kormányokat szerveztek be, helyi vagy regionális háborúkat provokáltak ki és a civilizált világ tudta nélkül — az ENSZ hiteles adatai szerint is — a drognyerésre alkalmas ültetvényeken emberek millióit tartották és tartják jelenleg is rabszolgasorban. Még veszélyesebb, hogy a csúcstechnológiai iparágakba való beépülésük révén akár nukleáris fegyverekhez is hozzájuthatnak. Éppen ezért az elmúlt két évtizedben minden iparilag fejlett országban létrehozták azokat a válságstábokat, amelyeket állandó ügyeletet tartó diszpécserszolgálatok útján maximum 60 percen belül képesek összehívni. Azokat a katonai, bűnügyi, orvosi, pszichológiai, biológiai és más tudósokat tömörítik e stábokba, akik a *kormányzatok utasításai szerint* képesek lehetnek irányítani a nem államok közötti és nem hivatalos hadüzenetek alapján indított, hanem a szervezett bűnözés által vagy annak közreműködésével kirobbant válságok, konfliktusok leküzdését. Az ilyen válságstábok szükség esetén azonnal hozzáférnek minden olyan információs bázishoz és hadrafogható reguláris egységhez, melyekkel normális körülmények közt csak az adott ország legfelső hadvezetése rendelkezhet.

Figyelemmel arra, hogy a konkrét példák publikálása még utólag is súlyos dip-

lomáciai bonyodalmakat okozhat, ezért kérem: ne róják fel a cikk szerzőjének, hogy az igazán tanulságos példák helyett, csupán néhány olyan esetre utal, amikor az említett válságstábokat mozgósítani kellett ugyan, de végül is sikerült elkerülni a háborús konfliktusokat. Ilyen volt például az az eset, amikor 1974. november 26-án Tanaka Kakuei japán miniszterelnök, az amerikai Lockheed repülőgépgyártó cég megvesztegetési botránya és a jakuzákhoz fűződő állítólagos korrupciós kapcsolatok gyanúja miatt kénytelen volt hivatalától megválni, és decemberben lemondani a miniszterelnöki tisztségéről.

Szintén ilyen válságstábok működtek akkor is, amikor 1978. március 16-án a Vörös Brigádok nevű terrorszervezet elrabolta Aldo Moro olasz kereszténydemokrata politikust, és akkor is, amikor a 70-es évek derekán a Camorra, valamint a Cosa Nostra az ún. szelektív gyilkosságok módszerével valóságos magánháborút indított az FBI tisztjei ellen.

Mindezek ismeretében joggal merülhet fel az a kérdés: van-e elegendő ereje és lehetősége az emberiség jobbik részének arra, hogy sikerrel vehesse fel a harcot a szervezett bűnözés kihívásaival. A válasz véleményem szerint egyértelműen igen. *A bűnüldöző szervek világszerte előtte járnak a szervezett bűnözés kihívásainak, de főként azokban a fejlett ipari országokban, ahol a legtöbb keresnivalója, azaz a legcsábítóbb profitja lehet a bűnözőszindikátusoknak. Az Amerikai Egyesült Államokban például már egyedi településekig lebontott tervekkel és mozgósítási lehetőségekkel rendelkeznek a bűnüldöző szervek minden elképzelhető volumenű bűncselekmény kivédésére.* Hasonló elvek szerint egyre inkább ez jellemzi az európai, köztük a magyar illetékes szervek tevékenységét is. Mindemellett a harcot ma már nemcsak az Interpol, hanem egyéb nemzetközi együttműködési formákon keresztül is koordinálják.

A vasfűggönyök leomlása, a szervezett bűnözés elleni küzdelem nemzetközi méreteinek kiszélesedése ezen a téren is meghozza eredményeit. Éppen az ilyen szélesebb nemzetközi kapcsolatok és a bűnüldöző szervek munkájának hatékonnyabbá válása teremthet olyan látszatot, mintha a korábbiakhoz képest nagyobb arányban lefoglalt kábítószeres mennyisége, a bűnözőszindikátusok erősödését mutatná. Ellenkezőleg, ez azt bizonyítja, hogy nemcsak nem reménytelen, hanem nagyon is sikeres lehet az ellenük folyó harc, ha azt kellő következetességgel vívják.

JEGYZETEK

1. A bűnözés új tendenciái és okai; MTA Magyar Kriminológiai Társaság, Bp., Kriminológiai Közlemények 8. sz.
2. A kábítószer és a kábító hatású anyagok fogyasztásának büntetőjogi problémái; Kriminológiai Közlemények 15. sz.
3. Állam- és Jogtudományi Enciklopédia; főszerk.: Szabó Imre, Akadémiai Kiadó, Bp., 1980., I. kötet, 457. old.
4. Dr. Kisszékelyi Ödön: Drogokkal való visszaélés a hazai fiatalok körében; orvostudományi kandidátusi értekezés, 1979., Orvosi Múzeum és Könyvtár, Bp.
Dr. Kisszékelyi Ödön: A fiatalkori narkománia újabb tendenciái; Belügyi Szemle, 1985. 12. sz., 23—27. old.
Dr. Vavrik László: Bódulat csapdájában; Tankönyvkiadó, 1988.
Dr. Kisszékelyi Ödön: Kábulat minden áron? Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1985.

5. Füzes Oszkár: Magyarország a maffia bankja? Népszabadság 1993. XI. 23., 20. old.
6. MTI—Panoráma: A kelet-európai bűnözés „új minősége”; Szabad Föld, 1994., I. 4., 8. old.
7. Diplomáciai és Nemzetközi Jogi Lexikon; Szerk.: Hajdú Gyula, Akadémiai Kiadó, Bp., 1967. (második, teljesen átdolgozott kiadás) 404. old.
8. Prof. Dr. Pucsek József: Medikamente im Sport; 3. Kongress der Medizinischen Kommission, Budapest, 1978.
9. Vittorio Lanternari: Gyarmatosítás és vallási szabadságmozgalmak; Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1978.
10. Anthony Cave Brown: Bodiguard of Lies; Harper and Row Publishers Inc., New York, Evanston, San Francisco, London.
11. Harris Smith: OSS: The Secret History of America's First Central Intelligence Agency; University of California Press, 1972.
12. Joseph L. Albini—Francis A. J. Ianni—Elizabeth Reuss-Ianni: The Crime Society, Organized crime and corruption in America. New York, 1976.
13. Harris Smith id. műve.
14. Gellért Gábor: Maffia; Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1978.
 Gellért Gábor: A láthatatlan hatalom; Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1986.
 Manfred Morstein: A terror-keresztapa. A terrorizmus, a kábítószer- és a fegyverkereskedelem gyilkos kapcsolata; Gondolat Kiadó, Bp., 1991.
 Gian Paolo Rossetti: La nuova razza padrina. Mezzogiorno di fuoco Com'è cambiata la geografia del crimine; Europeo, 1988. febr. 5.
15. Gian Paolo Rossetti id. műve.
16. Dmitrij Lihanov—Vagyim Belih: Tovarís keresztapa; Haas und Singer Könyvkiadó, Alföldi Nyomda, 1991.

Cikkek, tanulmányok közlési feltételei

A szerzők a szöveget csak a lap egyik oldalára (62 leütés, 30 sor) gépeltessék, másfeles sortávolsággal. A kézirat lehetőleg ne haladja meg a 20–22 gépelt oldalnyi terjedelmet.

A feldolgozott téma szemléletesebb bemutatására vázlatok, ábrák, esetleg jó minőségű fotók (fekete-fehér) is beküldhetők. A vázlatokat lehetőleg tussal (egy színben) elkészítve, arányos méretekkel és nyelvtanilag (szakmailag) kifogástalan szövegezéssel kérjük.

A beküldött cikkekhez, tanulmányokhoz készítsenek 10–12 soros annotációt, amely hűen tükrözi írásuk tartalmát. Külön mellékelt lapon vagy a cikk, tanulmány végén tüntessék fel: teljes nevüket, rendfokozatukat, valamint irányítószámmal ellátott pontos munkahelyi és lakcímüket, esetleg telefonszámukat.

A cikkeket, tanulmányokat, véleményeket, javaslatokat, olvasói leveleket közvetlenül a *Hadtudomány szerkesztőbizottság* címére (1581 Budapest, Hungária krt. 9–11. Pf.: 15.) küldjék meg.

A kézirat közlési ideje — a cikk elfogadása esetén — 3–6 hónap, mivel a folyóirat negyedévenként jelenik meg.

A szerkesztőség fenntartja a jogot a beküldött munkák rövidítésére, a szükséges nyelvtani és formai javításokra. A szerzők szakmai véleményét hűen közöljük, a mondanivalót nem csorbítjuk.

Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Szabó János

A tisztikar vezetővé válásának fontosabb kondícióiról

Az alábbiakban közölt tanulmány a társaság kiképzési, nevelési, felkészítési szakosztályának Az általános és katonai vezetőképzés célja, tartalma, szinterei és lehetőségei címmel rendezett vitája keretében, a szerződő előadásában került ismertetésre. A nagy érdeklődéssel kísért előadásban a szerző a vezetői felkészültség — széles körű felmérésre alapozott — helyzetét értékeli, részletesen szól a katonai vezetői felkészítés helyzetéről, folyamatáról, elemeiről, s az elemzés során megfogalmaz néhány alapkövetelményt is a vezetővé váló tisztekkel szemben.

A rendszerváltással Magyarországon radikális módon megváltozott a társadalom szervezeteinek környezete. A Magyar Honvédség esetében azonban nemcsak a külső társadalmi környezet, hanem a belső szervezeti környezet tekintetében is alapvető módosulások történtek.

A Magyar Honvédség a szovjet csapatok kivonulásával az ország legitim védelmi ereje lett, nemzeti szerepvállalása útjából elhárultak az akadályok. A politikai hatalom részeséből az államhatalom eszközévé lett. Megtörtént a szervezet párttalanítása és parlamenti ellenőrzés alá helyezése, a nyilvánosságtól való korábbi elzárkózásának feloldása. A katonai elit visszavonult a szakmai feladatkörökbe, a védelmi politika politikacsináló pozícióit civil politikusok vették át. Lényeges változások következtek be a haderő belső és külső funkcióinak rendszerében, megváltozott a hadsereg irányításának szerkezete és mechanizmusa, nagymértékben átalakult a Magyar Honvédség intézményeinek és csapatainak struktúrája, lényegében kicserélődött vezető apparátusa. Megváltozott a katona társadalmi státusa is, előtérbe került és egyre inkább gyakorlati formákat ölt „a katona egyenruhás állampolgár” eszméje, működő intézményként van jelen a katonai érdekképviselő, és állampolgári jog és lehetőség a fegyveres katonai szolgálat elutasítása.

Ilyen változások közepette akkor is korrigálásra szorúlta a Magyar Honvédségen belüli vezetés rendszere, tartalmi és módszertani apparátusa, ha a korábbi időszakban hibátlanul működött volna. De ez nem mondható el róla. A mai vezetés korszerűsítésével párhuzamosan — amelynek eleme a vezetői felkészültség is — jelentős mértékben pótolni kell azt a fejlődési lemaradást, amely a korábbi védelmi struktúra diszfunkcionális működése során halmozódott fel. A vezetőikiválasztás számos problémája

adódott a korszerű mérési eljárások mellőzéséből, a szakmai kvalitások háttérbe szoríthatóságából, a paternalista és a nyilvánosság elől elzárt mechanizmusok működtetéséből. A vezetőfelkészítés a politikai-ideológiai túlsúlyosságtól ugyanúgy szenvedett, mint a korszerűtlen tanítási eljárások, az idejétmúlt tananyagszerkezet alkalmazásától, a nemzetközi standardok figyelmen kívül hagyásától, a vezetés-technikai eszközök, eljárások egyoldalú és kezdetleges adaptációjától. A vezetői továbbképzés és önképzés nélkülözte a megfelelő motivációkat csakúgy, mint az átgondolt, egymásra épülő programokat és tananyagot, valamint az előrehaladás elvárásait és a számonkérést.

A vezetői munka megbecsülése — főleg alsó és középszinten — a pálya folyamatosan alacsony presztízse, a nyomott illetményviszonyok, az előmeneteli struktúra zsákutcás volta (mely utóbbi következményeként nagy volt a *beosztásában* megrekedt hivatásos tisztek és tiszthelyettesek száma) miatt sem anyagilag, sem erkölcsileg nem volt megoldható. Nem juthatott szóhoz a differenciálás, nem ösztönözheték a többet akarást, a többet vállalást, hiányzott az ösztönzés az újításokra. A vezetés módszertani kultúrája mindezek miatt a mindennapi „üzemmenet” során erősebben épült a személyes kapcsolatok keretében hagyományozott, ún. „jó módszerek” alkalmazására, mint a modern humántudományok magabiztos ismeretére az emberekkel való bánásmódban, a modern folyamatvezetési módszerekre a szervezetiépítésben, illetve a tiszta technikai ismeretekre az üzemeltetésben.

A rendszerváltozással átalakuló Magyar Honvédség most van abban a fejlődési szakaszban, amelyben a tervezett magas szintű technikai felszerelés előfeltételeként meg kell teremtenünk az ennek befogadására és hatékony működtetésére képes szervezeti kereteket. Ennek a szervezeti előfeltételnek egyik legfontosabb alkotóeleme a vezetői felkészültség, amelynek helyzetével foglalkozunk a következőkben.

1) A katonai vezetői felkészültség háttéréről

a) A katonai vezetői felkészültség kialakulása idő és eredet szerint a legkevésbé sem korlátozódik a hadseregbeni aktivitásra. Mindenekelőtt *nem előzmény nélkül éri a pályára lépő embereket* a szervezetnek az az igyekezete, hogy katonai vezetőt képezzen belőlük. Ezért kulcsfontosságú, hogy a pályára lépők válogatásánál miképpen érvényesül az a szempont, miszerint az emberek és folyamatok vezetésében *előszocializáción* keresztülment, az emberek és folyamatok vezetése iránt pozitív elkötelezettséggel, de legalábbis pozitív attitűdökkel rendelkező fiatalok kerüljenek a pályára. A kíváncsi e tekintetben az volna, ha olyan fiatalok kerülnének a hivatásos katonai pályára, akik már valamilyen kortárs közösségben megízlelték és kipróbálták a vezető szerep valamely aspektusát. Éléményszerű visszacsatolásokat kaptak arról, hogy természetes vezetői hajlamaikat elfogadja a környezetük; akiknek személyiségük önszabályozásába már elkezdett beépülni annak tudatossága, hogy a vezetői szerep gyakorlása speciális öszszeszedettséget igényel; akiknek már vannak kezdeti tapasztalataik a vezetői munka tipikus konfliktusairól és megvannak első sikerélményeik is e konfliktusok legyőzésében. Az ilyen fiatalok általában az aktív társadalmi életet élő (ifjúsági szervezetek munkájában részt vevők), a kötelezőn túl is vállaló, a társaiknál fizikai és intellektuális teljesítményeik szerint többet nyújtó (átlag fölötti tanulmányi eredmény, jó sportered-

mények) csoportokban foglalnak helyet. Pozitív attitűdökkel rendelkeznek az emberekkel való foglalkozás, a csoportteljesítmények iránti felelősségvállalás, a csoportos feladata-végrehajtás nyújtotta sikerek irányában, s ez megmutatkozik a feladataik iránti preferenciáik szerkezetében.

A fentiek tekintetében a *Magyar Honvédség alsó és középvezetői kara nem dicsekedhet különösebben színvonalas előzményekkel*. A katonai pálya, sőt általában minden állami és bürokratikus pálya alacsony presztízsenek, az ifjúsági szervezetek formális működések és átpolitizálásának, illetve az ifjúsági világkultúra posztmodern áramlatainak együttes hatásai (a felelősség és az alárendelődés elutasítása, az egyéni szabadságmozzanatok túlhangsúlyozása stb.) nem kedveznek a katonai vezetői előszocializációnak, azaz általában visszaszorulóban van a katonai vezetőnek alkalmas személyiség-típus előfordulása. Ehhez képest is rontja a hivatásos pályára lépők minőségi esélyeit az, hogy az ide jelentkezők száma és minősége lényegében évtizedek óta csökkenő mértékben nyújt válogatási lehetőséget.*

Stabilnak tekinthető az a tendencia, hogy hivatásos katonai pályára alapvetően az adott korosztályok még továbbtanulni képes és akaró hányadának képességben, képzettségben, társadalmi presztízsből és szociális helyzetükben utolsó harmadából válogatódnak a fiatalok. E tekintetben a mai napig nem tapasztalható (tehát a rendszerváltozás óta sem indult meg) elmozdulás a pályára kerülők minőségét illetően.

A pályát választók motivációinak szerkezete konkrétan is tükrözi azt az állapotot, hogy *vezetői feladatokat vállalni nem tartozik a népszerű dolgok közé*. A pályaválasztás motívumai között hosszú idő óta a diplomaszerzés lehetősége és az anyagi, létbiztonság a legerősebb (jó fizetés, lakáshoz jutás, szociális biztonság). Ezt követi a technikai jellegű foglalkozás lehetősége, a pályára kényszerből kerülés és csak a sor végén találjuk az emberekkel való foglalkozás lehetőségét, a pálya romantikáját, a karriervágyat. Igen jelentős hátrány a vezetői érvényesülésében az, hogy a pálya nem képes magához vonzani azokat a jobb képességű, természetes vezetői hajlamaikat már kipróbált fiatalokat, akik társaik körében csoportintegratív személyiségükkel és magas teljesítményeikkel (és nem csupán a teljesítőképességük hiányát „nyüzsgéssel” kompenzálva) képesek már ifjúkorukban megbecsülést szerezni. Az pedig csak tovább rontja a helyzetet, hogy az inadekvát pályamotivációk kielégítése később kemény akadályokkal találja szembe magát, ezért a pályán tartás hatásossága is kérdéses: főleg éppen a vezetési alkalmasság szempontjából legértékesebb, ún. dinamikus személyiségű állományhányad körében növeli a pályaelhagyás hajlamát.

b) *A katonai vezetői felkészültség „előállítása” a hadseregben is formális rendszer keretében történik*, amelynek minősége alapvetően meghatározza saját „termékének” lehetséges minőségeit. A mostani alsó és középvezetői kar még abban a struktúrában nőtt fel, amelyben a katonai vezető elsősorban politikai vezetőnek deklarált, politikai szerepekkel és felelősséggel is felruházták, s előrejutásában a katonai elit mintái azt sugallhatták, hogy akár részese is lehet a politikai hatalomnak. Ehhez képest a vezetés szakmai összetevői alárendelt pozícióba szorultak vissza. A katonai

* Ennek tapasztalatait a ZMKA szociológia tanszékének a pályaválasztás, pályakötődés kérdéskörében 1982-ben és 1989-ben lefolytatott tematikus vizsgálatai alapján foglaljuk össze.

vezetővel szemben támasztott követelmények ilyen módon a politikai dominancia alá és mögé szorultak, meglehetősen érzéketlenül azok valóságos meghatározó közegére, a katonatársadalom valós változásaira, a katonai szervezet szerepeiben, struktúrájában, működési elvében az idők során végbement módosulásokra.

A katonai vezetés kívánatos minőségére irányuló koncepcionális szemlélet *saját „katonás reflexeinek” esett áldozatul*. Egyfelől annak, hogy nem figyelt kellőképpen a környező társadalomban végbemenő és abból a katonatársadalmat is érintő változásokra (vagy ami ugyanazt jelenti: nem volt eléggé vételkész az erről szóló információk iránt, még pontosabban a szaktudományok jelentéseit nem volt képes a szervezeti politika nyelvére lefordítani). Másfelől pedig az egységesítés uniformizáló szent gerjedelmében nem volt képes jó „házasságot kötni” a kívánatos differenciációs igényekkel.

A gazdasági élet változásai által megkövetelt *menedzserkultúra*, az ipari racionalitás fokozódásával a műszaki-technikai folyamatok hatékonyságnövelését célzó, rendszerelemző-szabályozó *technokrata szakszerűség*, a modern bürokratikus intézményrendszert jellemző magas hatékonyságú *igazgatás*, az emberi alkotó erő termelését, karbantartását és kihasználását célzó *szociális szakértelem*, illetve az autokratikus hatalomgyakorlásban hatékony *hagyományos katonai szocializáció* nálunk nem volt képes egyetlen egyensúlyos, egységes rendszerbe összeállni. Nem alakult ki egységes koncepció a tekintetben, hogy melyik vezetési irányzatnak milyen részesedése lehet a katonai vezetői képességeken belül, milyen prioritások jellemezzék a szervezet számára szükséges vezetői szakértelmet. Még kevésbé beszélhetünk annak intézményesüléséről, hogy a katonai szervezet mely szektoraiban milyen differenciálást célszerű alkalmazni a vezetői kvalitásokat illetően: hova kellenek 1. karizmatikus jegyekkel rendelkező, „előljáró” típusú hagyományos katonai vezetők, a személyes bátorság, a lelemény és a küzdeni tudás példaadói; 2. menedzserek, akik értenek az emberi tényezővel való hatékony bánásmódokhoz; 3. technikai szakemberek, akik egy-egy technikai ágban magas szintű specialistái az általuk működtetett technikai apparátusnak; 4. nagy tekintélyű tudáskezelők, akik tudományos szerepkörben a nemzetközi szaktudományos eredmények gyors adaptációját a szakmai tagolódás szerinti képzéshez, illetve a gyakorlati vezetők támogatásához biztosítják.

c) Ennek a „nyersanyagproblémának”, illetve a *koncepcionális torzulásnak, valamint koncepcióhiánynak felelt meg a katonai vezetői felkészültséget „előállító” intézményrendszer is.*

A *katonai vezetővé képzés* tekintetében nem jött létre funkcionális munkamegosztás az alapképzés, a csapatok, a továbbképzés és az önképzés formái között. Az *alapképzések* nem voltak elég hatékonyak a katonai szocializációban. A főiskolai tantárgyszerkezeten belül a vezetési ismeretek — jelentős mértékben a képzendők alacsony ismeretszintje miatt, ezenkívül döntően a megfelelő tantárgyi integráció hiánya miatt — nem voltak alkalmasak koherens vezetői szemlélet és széles körű modern ismeretek nyújtására.

A *csapatoknál* nem volt valóságos intézményesültsége az irányított gyakorlat- és tapasztalatszerzésnek (ebből adódóan állandósult a konfliktus, amelyben a csapatok a magasabb gyakorlati értékű tiszteket a főiskolákon kérték számon, a főiskolák

pedig azért kárhoztatták a csapatokat, mert nem képesek hasznosítani a magas fokú elméleti képzettséget).

A továbbképzések formális aktusokká silányultak, amelyeket egyfelől a politikai mozzanatok uraltak, másfelől minduntalan alapfokú elméleti és közismert gyakorlati problémákat „csócsáltak” újra meg újra, nem feleltek meg az állomány szükségleteinek, nem voltak népszerűek, mert nem vállalták fel az aktuális problémák megoldását, nem vállalták az iránymutatást, nem voltak innovatív jellegűek.

Az önképzés több oknál fogva sem volt képes kompenzálni mindezen hiányosságokat. Először is nem volt elég motivációs ereje, mivel az adott struktúrában nem differenciáltak a jobb és a kevésbé jó vezető között, a kontraszelekció más típusú törekvésekért magasabb jutalmat ígér. Másodszor pedig nem voltak hozzáférhetők a modern vezetőképzés nemzetközi standardoknak megfelelő tananyagai, ismerethordozói, s nem voltak alkalmazhatók széles körben a modern vezetéstechnika eszközei sem.

Összegezve: a pályára lépők minősége (ami csak egyik kifejezője a pálya népszerűségének), a katonai vezetői szerepről kialakított korábbi koncepció torzulásai és hiányosságai, illetve a minderre ráépülő katonai vezetőképzés intézményrendszerének alacsony hatékonysága igen jelentős hányadát alkotja a hazai katonai szervezet terhes örökségének. Ugyanakkor a jelenlegi helyzetben a katonai vezetési felkészültségben kívánatos változások csak lassan, fokozatosan kaphatnak teret, amiben része van annak is, hogy a valóságos kondícióknak még nem mindegyikében tapasztalhatóak átütő módosulások: a pályára lépők minőségében még nem volt képes lényeges változást elérni a védelmi szektor átalakulása; a katonai vezetői szerepről megfogalmazott szervezeti koncepcióban már jelentős módosulás történt (olyan szakszerűségként ismerik el, amelyet emancipálni kell a korábbi politikai-ideológiai dominancia alól), de a *részletes, szakmailag is hiteles újrafogalmazás aprómunkája még előttünk áll*; a katonai vezetővé képzés új intézményrendszere most van önnön arculata kialakításának stádiumában, amelynek során az átütő erejű strukturális változást minden bizonnyal a katonai felsőoktatás küszöbönálló rekontstrukciója hozza majd.

2) A vezetői felkészítés folyamatának és elemeinek megítélése a tisztikaron belül

A Magyar Honvédség tisztjei vezetői felkészültségének korszerűsítésében részeseknek kell lenniük magunknak az érintetteknek is. Ez önmagában is indokolja, hogy megismerkedjünk véleményünkkel saját felkészültségüket illetően, s beállítódásaikkal az adott helyzet egy-egy ismervét, illetve az azok megjavítására vonatkozó esetleges beavatkozások kívánatos irányait illetően.

a) A tisztképzés színvonaláról

Az 1990. február-márciusban végzett vizsgálatunkban* a megkérdezett tisztek körében feltett kérdés az alábbi volt:

Az Ön közérzetét befolyásoló tényezők közül:

— mennyire tartja fontosnak a tisztképzés színvonalát?	Nagyon	Kevésbé	Nem
	t a r t j a f o n t o s n a k		
Az összes megkérdezett	96,0%	2,0%	2,0%
ZMKA-hallgatók	94,3%	5,7%	0,0%
— mennyire elégedett a tisztképzés színvonalával?	Nagyon	Kevésbé	Nem
	e l é g e d e t t		
Az összes megkérdezett	2,0%	42,0%	56,0%
ZMKA-hallgatók	1,4%	40,0%	58,6%
— változott-e az elmúlt évben a tisztképzés színvonala?	Javult	Nem	Romlott
Az összes megkérdezett	5,0%	42,0%	53,0%
ZMKA-hallgatók	10,0%	47,1%	42,9%

A válaszokból kitűnik, hogy nagyon fontosnak tartja a tisztképzés színvonalát szinte a válaszolók egésze, nem elégedett vele a többség és romló színvonalúnak ítéli meg közel fele. Az elégedetlenségüket kifejezők magas aránya arra enged következtetni, hogy a tisztképzés színvonalromlása az elmúlt években (döntően a hároméves képzés bevezetésével) jelentős volt. Figyelemre méltó, hogy a tapasztalatokkal rendelkező, ugyanakkor magas katonai képzettséggel is bíró akadémiai hallgatók az átlagtól kissé kritikusabban, de attól nem lényeges eltéréssel nyilvánítanak véleményt.

A pálya iránti érdeklődést kedvezőtlenül befolyásló tényezők között a megkérdezettek hangsúlyozottan jelölik a tisztképzés színvonalát, a hivatásos katonák általános műveltségbeli fogyatékoságait és a katonai főiskolai diploma konvertálhatóságának hiányát. Ezt erősíti, hogy a katonai főiskolák hallgatói körében végzett vizsgálat** során a tiszti pálya presztízsének növelésére tett javaslatok között első sorban *képzettségi mutatók javítása* kap szerepet:

1. A tisztek általános műveltségének növelése	88,09%
2. A tisztek szakmai műveltségének emelése	37,30%
3. Általában a tisztképzés színvonalának növelése	32,93%
4. A tisztek anyagi és erkölcsi megbecsülésének javítása	30,95%

A válaszok tartalmából látszik, hogy a megkérdezettek átgondoltan és felelősséggel foglaltak állást. Témánk szempontjából fontos, hogy a legnagyobb súllyal a tisztképzés javítását célzó vélemények szerepelnek, csupán a 4. helyen említene a presztízs

* A vizsgálat a ZMKA szociológia tanszékén készült a tisztikarból vett reprezentatív mintán.

** A vizsgálat egy külön mintán, az előzőleg jelzett átfogó kutatás keretében történt, 1990-ben.

tízst befolyásoló külső tényezőt. Felelősségérzetüket jelzi, hogy a pályapresztízs belsőleg megteremthető tényezőit (általános műveltség, képzési színvonal) fontosabbnak ítélik a kívülről jövő támogatásnál. A többi, itt fel nem sorolt vélemény pedig a hadsereg belső viszonyainak javítását hangsúlyozza, mely közvetve összefüggésben van a tisztképzés „kimenőjelével”, azaz teljesítményeivel.

b) A szerezhető tudás megítélése

A tisztikar a katonai főiskolákról kibocsátott fiatal tisztek szakmai tudását és fizikai állóképességét a közepesnél valamivel jobbnak, általános és katonai műveltségét, társadalom- és természettudományi ismereteit közepesnek, pedagógiai és vezetői felkészültségét pedig inkább alacsonynak minősíti.

A tisztképzéssel foglalkozó szakemberek figyelmébe ajánljuk, hogy a megkérdezettek általában nem értékelik magasra a katonai főiskolákon szerezhető tudást. Az 5-ös értékelések alacsony gyakoriságúak. Kivétel a harcászati, fegyvernemi szakmai, szabályzat- és általános katonai elméleti ismeretek, de az 5-ös értékelés még ezen esetekben is csak 7,8 és 10,7% közötti a megkérdezettek körében. Kifejezetten kritikusnak tartják az elméleti jogi és gazdálkodási, valamint a gyakorlati szervezési, tervezési, vezetési, jogi és gazdálkodási ismeretek és gyakoroltság állapotát. Ebben a helyzetben valóban igen kevés kapaszkodó állhat a rendelkezésre ahhoz, hogy magabiztos ismeretek képezzék a vezetői szándékrealizálás alapját, ennek hiánya viszont melegágya a vezetés gyakorlatában a személyesen megtapasztalt, ún. „jó módszerek” tradicionálisan átörökölt használatának.

A kérdőívek által közvetített elvárások között látszólagos ellentmondás van, mivel egyszerre fogalmazzák meg az általános és a szakmai műveltség, valamint a gyakorlati képzés színvonalának emelését. Valójában ez nem ellentmondás, inkább a rekrutációs minőség és a főiskola—csapat funkciók önállóságának hiányairól árulkodik. Megjegyezzük, hogy bármennyire forszírozzák is a csapatelvárások a „teljesen kész” használhatóságú felkészítést, nem tartjuk a főiskolai képzés feladatának a csapatélet apró gyakorlati fogásainak megtanítását.

c) Vezetői tulajdonságok: kívánatos és valóságos minták

A tiszti állomány véleményét a kérdéssel kapcsolatban jól kifejezi az a rangsor, melyben különböző jellemzőket a tiszti pályán való fontosságuk (általuk kívánatosnak tartott, alapján állították fel.

Rangsorátlag (az első a legfontosabb):

1. Szervező-irányító készség	5.944
2. Szakmai műveltség	5.864
3. Kreativitás	5.270
4. Szilárd erkölcsi értékek	5.259
5. Pedagógiai érzék	4.313
6. Általános műveltség	4.078
7. Pszichikai tűrőképesség	2.859
8. Fizikai állóképesség	2.486
9. Megjelenés	2.286

Ugyanezt a „van” oldaláról elemezve: a katonai főiskolán szerezhető elméleti és gyakorlati képzést a kibocsátott fiatal tisztek 1989-ben a következőképp értékelték. (A skála jellemzői 1=nem megfelelő, 5=korszerű.)

a. Vezetés	Elméleti felkészültség				
	8,8	23,9	45,4	17,1	2,4
	1	2	3	4	5
	27,8	44,4	20,0	4,4	2,5
	Gyakorlati felkészültség				
b. Tervezés	Elméleti felkészültség				
	8,3	26,3	47,3	14,1	1,0
	1	2	3	4	5
	21,0	40,0	30,2	6,8	0,5
	Gyakorlati felkészültség				
c. Szervezés	Elméleti felkészültség				
	5,4	29,8	46,3	13,2	2,0
	1	2	3	4	5
	22,9	38,5	34,9	8,8	2,0
	Gyakorlati felkészültség				

Amint mindkét véleményből jól kiszűrhető: a „vezetésre” való felkészítéssel elégedetlen a hivatásos állomány. A vezetésre, tervezésre, szervezésre irányuló elméleti felkészültséget inkább áltagosnak és elégtelennek tartják, mint korszerűnek, a gyakorlati felkészültség pedig még ehhez képest is lemarad.

A negatívnak minősíthető összképből külön megnéztük annak összetevőit is.

A kérdezettek a felsorolt dimenziókban a következő sorrendbe rendezték saját maguk és előjáróik vezetési „osztályzatait”:

Saját magukról írt vélemények (az oszlop elején szereplők jelentik a legnagyobb problémát, korlátot! Max. pontérték 10; nagyobb pontszám a jó!)

1. Problémamegoldó képesség	4,697
2. Alkotóképesség	4,842
3. Erőbeosztási képesség	5,171
4. Vezetési ismeretek	5,303
5. Csoportszervező képesség	5,472
6. Személyes célok	5,487
7. Fejlődőképesség	5,539
8. Pedagógiai érzék	5,592
9. Irányítóképesség	5,671
10. Szilárd érték	6,158
11. Meggyőzőképesség	6,263

Közvetlen előljáróról írt vélemények (az oszlop elején szereplők jelentik a legnagyobb problémát, korlátot! Max. pontérték a 10; a kisebb pontszám a jó!)

1. Irányítókészség	3,000
2. Csoportszervező képesség	2,947
3. Szilárd értékek	2,934
4. Problémamegoldó képesség	2,842
5. Vezetési ismeretek	2,789
6. Személyes célok	2,776
7. Pedagógiai érzék	2,724
8. Erőbeosztási képesség	2,711
9. Fejlődőképesség	2,434
10. Alkotóképesség	2,434
11. Meggyőzőképesség	2,224

A kapott kép beszédes! A sajátos funkciókkal bíró katonai szervezetben *egyik legsúlyosabb gondot jelentheti a mindkét csoportban erős korlátnak jelzett „problémamegoldó képesség”*. A saját megítélésekben is mindössze 41% vallja azt, hogy a bonyolult információkat is gyorsan megérti és áttekinti, holott a katonai vezető munkájában a gyors, pontos információfeldolgozás és a gyors döntés létszükséglet, adott esetben valóságosan is élet-halál kérdése.

Az eredményes vezetési tevékenységhez szorosan kapcsolódó *erőbeosztási képesség* helytelen katonai gyakorlata jól tükröződik a válaszokban. Csak a megkérdezettek 37%-a válaszolt így például: „Ritkán engedem meg, hogy munkám teljesen kimerítsen”.

A vezetéssel kapcsolatos néhány kérdésben tetten érhető *a tapasztalatok szerepe*, míg másokban az alapfokú tisztképzés problematikája. Így sokkal jobbak az 1967–73 (75) között végzetek vezetési, pedagógiai ismeretei, mint a többié. Ugyanakkor az 1981-től, 1987-ig végzetek ilyen irányú ismeretei a leggyengébbek.

A vezetéssel kapcsolatos beállítódás problémáit jól jellemzi, hogy *a válaszadók több mint 50%-a nem értékeli, nem figyeli vezetői tevékenységét tudatosan, nem vizsgálja rendszeresen a felmerült problémák okait*. Ugyanakkor jelzik, hogy gondjaik vannak az idővel való gazdálkodással (57%), a feladatok elosztásával (52%). 68%-uk válaszolta, hogy nehézségei vannak a beosztottai eredményes munkára ösztönzésével. Sokuknak (69%) gond a beosztottakkal való kapcsolat kiépítése, illetve támogatásuk megnyerése (56%). Valószínű mindezeknek köszönhetően jelezte 36%, hogy beosztottai nem tisztelik, mint vezetőt. Jelentős azoknak a száma (60%), akiknek gondot okoznak a kihívások. Kevesen, mindössze a válaszolók 33%-a mondja azt, hogy új ötleteket vállal, melyekért esetleg kockáztat is.

A jelzett problémák ellenére csak kisebb hányaduk (38%) képezi folyamatosan magát. Mindenképpen célszerű tehát első lépésben legalább elérni a polgári képzésben már bekövetkezett változásokat, de szükségesnek látszik egy komolyabb vezetőképzési rendszer kimunkálása, mely alkalmas mind a béke-, mind a háborús vezetési feladatokra való felkészítésre.

d) Vélemények a főiskolák belső életéről

Vizsgálatunkban — a katonai főiskolák belső életével összefüggésben is — megkérdeztük a tiszti állományt: mi a véleménye a képzés során történő nagyarányú

lemorzsolódás okairól. (Az előidéző okok hatásának erősségét 5-ös skálán jelölték, ahol 1=nem kiváltó ok, 5=leginkább kiváltó okot jelent.)

A lemorzsolódást kiváltó okok hatásuk erősségének sorrendjében:

(a táblázat jobb oldalán levő szám a skála — átlagértéket jelenti!)

1. A megismert tisztí életforma nem vonzó	4,127
2. A honvédség sajátosságaival való azonosulás nehézségei	4,005
3. A perspektíva hiánya	3,717
4. A felvett nyertek gyenge képességei	3,639
5. A századparancsnokok egy része nem megfelelő személy	3,498
6. Az oktatók egy része nem megfelelő személy	3,488
7. A hallgatók szellemi értékei nincsenek megfelelően feltárva, kiaknázva	3,468
8. A tanulmányi munka és a hallgatói századoknál lévő feladatok közötti diszharmonia	3,424
9. A felvett nyertek gyenge szakirányú képességei	3,327
10. A felvett nyertek gyenge általános műveltsége	3,307
11. A főiskola tanulmányi munkamorálja	3,298
12. A sikerélmény hiánya	3,259
13. A fegyvernem ismeretének hiánya	3,200
14. A tanítási időn túli feladatok ellenszenvesei	3,180
15. A tanárok kényszerű engedékenységből fakadó kontraszelektáció felismerése	3,102
16. A kötelező bentlakás	3,039
17. A gyenge követelménytámasztás	2,766
18. A túlzott fizikai igénybevétel	2,244

A tisztikar megítélése szerinti besorolásban a lemorzsolódásra legerősebben ható első négy és a 9—10. tényező intézményen kívüli. Az első kettő egyértelműen a katonai szervezet belső működési és értékzavaraival függ össze, a másik négy külső ok, komplex hadseregi és társadalmi hatások következménye.

Az oktatási intézményeken belüli — kiváltást generáló — okok között legnagyobb gyakorisággal az *oktatás és nevelés személyi feltételeinek fogyatékosságait*, a hallgatók neveléséért közvetlenül felelős századparancsnokok és a hallgatókat oktatók egy részének felkészültségi és alkalmassági hiányait említik a megkérdezettek. A rangsorban következő a 7.—8. és a 14. helyen jelzett tényezőket az előbb említett személyek munkaköri tevékenységének hiányosságai és az oktatási intézmények irányítási és működési zavarai okozzák. Ez egybeesik korábbi vizsgálataink tapasztalataival.

A többi említett tényező a *főiskolán belüli anomáliákból, az évek óta tartó rekrutációs kontraszelektációból és az egész szervezet (honvédség) működési zavarai*ból adódik. Ezen működési zavarok szükségszerű következményeként az utóbbi években kritikus mértéket ért el a szervezetből való kiválás száma. Az előző katonai felső vezetés tüneti kezelést alkalmazva, adminisztratív intézkedésekkel reagált, nem az igazi okokat igyekezett befolyásolni. Az adminisztratív intézkedések közül említést érdemel a hároméves képzésre való áttérés és az utolsó éves hallgatók hivatásos állományba vétele. A vezetés által folyamatosan közvetített, irreálisan magas tisztí kibocsátási létszámgigények, illetve az ennek realizálását célzó intézkedések kedvezőtlen hatással voltak a katonai főiskolák működésére és a tisztí pálya iránti érdeklődésre is. A kellően át nem gondolt intézkedések nem a probléma megoldását szolgálták, sőt a

szándékokkal ellentétben tovább szűkítették a kontraszelekciót, hosszabb távon késleltetve ezzel a probléma valódi megoldását.

e) A jövő tisztjéről és tisztképzéséről

Az előbbieken vázolt követelményeknek megfelelő tisztikar kialakítását a képzés jelentős átalakításával tartják megvalósíthatónak. A korszerű hadsereg személyi feltételeinek megteremtése érdekében az alábbi területeken jelöltek radikális, illetve részbeni változásokat: (a változás mértékét háromfokozatú skálán jelölték, ahol 3=radikális, 2=részbeni változtatást jelent és 1=nincs szükség változtatásra). A sorrend felállítása a skálaátlagok alapján történt.

A tisztek	radikális	részbeni
	változtatás szükséges %	
1. vezetői felkészültségének	66,5	33,5
2. katonai hivatáshoz való kötődésének	65,9	27,6
3. szaktudásának	59,0	38,2
4. katonai műveltségének	50,9	47,7
5. fizikai állapotának	49,7	45,7
6. egészségének	50,4	43,9
7. erkölcsi állapotának	47,7	48,9
8. általános műveltségének	44,8	53,3
9. természettudományi ismereteinek	21,7	72,4
10. társadalomtudományi ismereteinek	18,8	66,1

A fenti véleményeket összevetve az általuk leírt „ideáltipikus” tisztképpel, megállapítható, hogy a megkérdezettek önkritikusan értékelik állománykategóriájukat és jelentős feladatokat címeznek a tisztképzés számára. Megjegyezzük, hogy ez a fontossági sorrend a megkérdezett tisztek teljes körének válaszaiból rangsorolódott. Ha ugyanezen területek rangsorát csak azok körében vizsgáljuk, akik a tisztképzésre vonatkozó „nyitott” kérdésre válaszokat fogalmaztak meg, a fenti rangsorban első helyre kerül az általános műveltség növelésének szükségessége.

Az általános műveltséget fontosnak ítélik köre zömmel a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők, a magasabbparancsnoki beosztásúak, a HM-szerveknél dolgozók, illetve a fővárosi lakosok köréből került ki. Ez azt a triviális összefüggést erősíti, hogy az igény-szint kialakítása önmagában is magasabb ismeretszintet, szélesebb körű tapasztaltságot feltételez. (Kérdőívünket 205 tiszt töltötte ki. Közülük 106 írta le saját, egyénileg megfogalmazott véleményét a tisztképzés javításával kapcsolatban. A % értékek a válaszokon belüli említési gyakoriságot jelölik.)

1. Az általános műveltség növelése	34,9%
2. Konkrét beosztásokra felkészítő, magas színvonalú, vizsgaköteles továbbképzések a pálya folyamán	31,1%
3. A képzési idő 4–5 év legyen	23,6%
4. A felvételi követelmények szigorítása	17,9%

5. Összinte tájékoztatás a pályáról	16,0%
6. Gyakorlatiasabb képzés	13,2%
7. A polgári főiskolákkal egyenértékű ismeretanyag és diploma	12,3%
8. Nagy tudású, csapattapasztalatokkal bíró tanárok	12,3%
9. A szakmai képzés erősítése	8,5%
10. A vezetési ismeretek bővítése	8,5%
11. A képzési követelmények emelése általában	8,5%

Ugyanerre a kérdésre a *katonai főiskolákon* egy későbbi vizsgálat* során kapott válaszok előfordulási gyakoriság szerinti sorrendje:

1. Az általános műveltség emelése	46,1%
2. „Valódi” főiskolai oktatás (nagyobb hallgatói szabadság, fakultatív tantárgyak, számonkérés csak vizsgákon, kollégiumi elhelyezés, több szabadidő stb.)	42,0%
3. A szakmai képzés színvonalának javítása	38,5%
4. Általában a képzés színvonalának emelése	31,4%
5. Gyakorlatiasabb felkészítés (több gyakorlati órát, több csapatgyakorlatot)	27,0%
6. A képzési idő 4 éves legyen	17,7%
7. A fizikai állóképesség fokozása	15,0%
8. Polgári diploma biztosítása	12,8%
9. A felvételi követelmények szigorítása	12,4%
10. Általában a követelmények növelése az oktatásban	11,5%
11. A „katonává nevelés” és a főiskolai képzés térbeli és időbeli különválasztása	8,9%
12. Jobb felkészültségű tanárok	7,1%

A jelenlegi tiszti állomány felkészültségének megítéléséből és a jövő tisztjének felrajzolt képéből véleményünk szerint *egyenesen következnek a katonai főiskolai képzés változtatásának irányai.*

Az előző javaslatokkal részben egybeesnek, illetve kiegészítik azokat az „Ön szerint a jövő katonai főiskolai oktatásában milyen szerepet kell játszani a következőknek?” kérdésünkre adott válaszok. (Az értékelést 5 fokozatú skálán kértük, ahol 1=semmilyen, 5=nagyon nagyot jelent. A rangsort a skálaátlagok nagysága szerint képeztük.)

	4-es értékelés (%)	5-ös értékelés (%)
1. A gyakorlati, alkalmazó foglalkozásoknak	27,8	67,3
2. Az évenkénti csapatgyakorlatnak	20,0	63,4
3. A tanulmányi eredmény függvényében erősen differenciált anyagi ösztönzésnek	32,7	53,2
4. A kiscsoportos előadásoknak	45,4	31,7
5. A társadalmi és a politikai folyamatokban való eligazodásra történő felkészítésnek	43,4	30,7
6. Az értelmiségi szerepre való felkészítésnek	37,6	30,7
7. A hallgatói demokratizmusnak	35,6	28,3
8. A szemináriumoknak	43,9	18,0
9. A kötelező alaptárgyakon felüli tantárgyi fakultációnak	34,1	20,5
10. A hallgatók szabadon rendelkezessenek tanulmányi idejükkel, kizárólag a vizsgák határidőn belüli minőségi teljesítése legyen a meghatározó	31,2	26,8
11. A hallgatói életformában a katonai jelleg dominálásának	30,7	20,0
12. Az oktatók hallgatók általi minősítésének	30,2	15,6

* A vizsgálat 1992 tavaszán főiskolai reprezentatív mintán történt.

13. A szabad tanárválasztásnak az egyes tantárgyaknál	29,3	12,7
14. A kötelező konzultációknak	16,6	7,3
15. A kötelező önképzésnek	12,7	8,8
16. A nagycsoportos (összevont) előadásoknak	4,9	1,5

A vélemények súlyozásából egy szabadabb, belső működésében a polgári főiskolákéhoz hasonló katonai főiskola képe rajzolódik ki. Tudni kell, hogy e vélemények elsősorban nem régen végzett fiatal tisztek köréből származnak, akikben még élénken él a főiskolai évek kötöttségeinek emléke.

3.) A képességek és a teljesítmény szerepe a pályán

a) A hadsereg azon intézmények közé tartozik, amely a legszigorúbban előírja a szervezeti pozíciók betöltéséhez szükséges képzettségi szintet és az attól való eltérésre rendkívül érzékeny. Amennyiben a hazai hivatásos állomány iskolai végzettségi szerkezetét (legmagasabb iskolai végzettség szerint) szemügyre vesszük, sajátos dinamikát fedezhetünk fel abban

	A tisztikarra vonatkozóan			A tiszthelyettesi karra vonatkozóan		
	1981	1986	1990	1981	1986	1990
8 általános	0,2	0,2	0,3	9,2	7,7	7,3
Szakmunkásképző	0,1	0,1	0,4	12,0	13,0	13,1
Érettségi	4,1	4,1	4,6	19,2	17,0	18,9
Tiszthelyettes-iskola	3,1	5,4	8,9	59,6	61,9	59,9
Tiszti iskola	26,9	16,8	7,6	—	—	—
Katonai főisk.	25,0	31,3	39,6	—	—	—
Akadémia	16,6	19,0	18,8	—	—	—
Főiskola (polg.)	6,3	8,2	5,9	—	0,3	0,7
Egyetem	10,3	9,9	9,3	—	0,1	0,1
Akadémia és egyetem	5,3	5,0	4,6	—	—	—
Összesen:	100%	100%	100%	100%	100%	100%

A tiszthelyettesi karon belül tartósan igen alacsony az érettségizettek aránya és ugyan csak tartósan 40% körül van a megfelelő katonai képzettséggel nem rendelkezők aránya.

A tisztikaron belül a legszembetűnőbb a főiskolai szintet el nem érő szintű, tiszti iskolát végzettek dinamikus csökkenése (kikerülésük a pályáról), illetve a csak tiszthelyettesi iskolai végzettséggel rendelkező tisztek számának növekedése (10 év alatt megháromszorozódása) abban a folyamatban, amelyben a katonai főiskolai végzettség aránya vált dominánssá a tisztikaron belül.

Az adott kép nemcsak arról tudósít, hogy Magyarországon a hivatásos katonai pálya kénytelen tartósan együttélni a képzettségi hiányokkal, hanem arról is, hogy az ennek biztosítására irányuló erőfeszítéseinek eredménytelenségét kénytelen engedmények alkalmazásával kompenzálni. Ez szükséges lehet ugyan a szervezeti pozíciók működést biztosító betöltéséhez, ám önmagában is alkalmas (volt!) arra, hogy re-

lativizálja a képzettség értékét és lehetőséget biztosítson a teljesítményértékelés, az előmeneteli gyakorlat területén történő önkényeskedéshez, illetve az ezt tükröző érzetek kialakulásához.

b) Ezt tükrözi a tisztek *előmeneti tényezőkkel kapcsolatos beállítódásainak szerkezete** is. Milyen szerepet játszanak az előrejutásban:

	Év	Nem játszik szerepet	Nagy szerepet játszik
Barátok a vezetésben	1988	1,5	83,3
	1983	3,6	59,1
Törtetés, karrierizmus	1988	5,1	68,8
	1983-ban nem szerepelt a kérdések között		
Társadalmi funkció	1988	5,5	50,2
	1983	1,7	43,8
Szaktudás	1988	2,6	41,0
	1983	0,6	23,0
Szolgálati idő	1988	4,4	40,0
	1983	3,9	28,5
Népszerűség	1988	8,1	40,0
	1983	6,8	21,7
Végzett munka	1988	3,7	39,2
	1983	0,6	26,9
Iskolai végzettség	1988	5,5	37,7
	1983	1,2	32,4
Politikai elkötelezettség	1988	7,3	34,5
	1983	2,9	39,9
Származás	1988	40,3	19,8
	1983	27,6	14,2

Jelentős előrelépésnek tekinthető a 80-as évtizedben, hogy a szaktudás előrejutásban játszott szerepének elismertsége a duplájára nőtt, ám ezzel együtt is azt kell mondanunk, hogy „barátok a vezetésben” és a „karrierizmus” védelme még mindig az előrejutás tényezőinek nagyfokú relativizálhatóságáról árulkodik. Igaz, az is jelentős eredményként könyvelhető el, hogy a „végzett munka” és az „iskolai végzettség”, ha nem is kerültek jó pozícióba, de csekély mértékben már elébe tudtak vágni a politikai elkötelezettség előrejutást meghatározó részesedésének.

* A táblázatban ZMKA szociológia tanszékén 1982–83-ban lefolytatott, Pályakötődés, hivatástudat c. vizsgálat eredményeit hasonlítottuk össze az 1988-as felvételi, Fiatalkor tisztek a pályán c. vizsgálat eredményeivel.

c) A katonai vezető sem lehet mentes a vezetettek részéről érkező hatások korrigáló befolyásától, azaz vezetői felkészültségének folyamatában nem vonhatja ki magát az „alulról jövő” elvárások és értékelő magatartásmozzanatok hatása alól. A katonai vezető számára is fontos, hogy elfogadják és pozitívan értékeljék beosztottai, ezért kisebb-nagyobb mértékben érvényesülő tendenciaként értékelhetjük az alulról jövő vélemények korrigáló hatását is. Ez a hatás — irányát és intenzitását tekintve — a beosztottak részéről a „milyenek a hivatásosak” és a „milyennek kellene lenniük” vélekedések közötti különbséggel meglehetősen megbízhatósággal leírható (a válaszok öt-fokozatú skálán helyezkedtek el, ahol 1 az alacsony, 5 a magas értékelést jelentette. A közölt számok skálaátlagokat jelentenek):

	A hivatásos katonákat*	
	mennyire jellemzi	mennyire kellene jellemznie
Jól tudják vezetni csapataikat	2,95	4,15
Türelmesek, emberségesek	2,45	4,05
Ápoltak, jókiállásúak	3,37	4,19
Bizalommal lehet hozzájuk fordulni	2,08	4,01
Gondoskodnak alárendeltjeikről	2,92	4,25
Értenek a fegyverzeti technikai eszközökhöz	3,51	4,38
Szigorúak, követelménytámasztóak	3,08	3,08
Jól osztják be az aeg. idejét, nem kapkodnak	2,80	4,10

Jól látható, hogy a sorkatonák — azon vezetési követelménytől eltekintve, amely érdekeikkel szemben áll (ez a szigorú követelménytámasztás) — *csaknem minden vezetői magatartásdimenzióban magas követelményt tartanak szükségesnek, s ehhez képest jelentős lemaradást látnak előjáróiknál.* Vélekedésük szerint a fegyverzeti-technikai szakértelmük kielégítő szintjéhez képest elsősorban az emberségesség és a türelem hagy kívánni valót maga után. Amennyiben tehát az alárendeltek körében történő elfogadottság növelésével fokozni kívánjuk a katonaállomány különböző rétegei közötti integráció fokát, *mindenekelőtt az emberekkel való bánásmódban, a humánszak-szerűség színvonalemelésében találhatjuk az előrelépés lehetőségét.*

* Az itt közölt közvéleménykutatási eredmények a ZMKA szociológia tanszékén 1992 nyarán készült vizsgálatból származnak. In. A HM vezetési szervezeti viszonyai és a katonatársadalom 1992—ben. Szerk. dr. Szabó János alez.

Kozma Endre

Közép-Európa „védelmében”

A Hadtudomány 1993. évi 4. száma (105—107. oldal) közli dr. Szabó A. Ferenc Magyarország és szomszédai határvédelméről című írását, amelyben — a címből eltérően — legnagyobb részt az 1993 májusában Székesfehérvárott rendezett tudományos konferencián tartott, s a Hadtudomány 1993/3. számában rövidített formában közzétett előadásom egyes kitételeit boncolgatja.

A szerző rám hivatkozva több olyan megállapítást tulajdonít nekem, amelyet előadásom sem a teljes, sem a rövidített formában nem tartalmaz. Ezek a megállapítások annyira elferdítik mondanivalómat, hogy amennyiben észrevételei igaznak bizonyulnának, kötelezhetnének földrajztanári diplomám visszaadására. Ezért kénytelen vagyok élni a válaszadás lehetőségével. Ehhez célszerű elővenni a Hadtudomány előzőekben említett két számát és egy összevetést elvégezni.

A 3. szám 22. oldalán a következő megállapításom olvasható: „Magyarország korábban a Kárpát-medence országai között az egyik legkisebb ország volt...” Ez Szabó A. Ferenc tollából a 4. szám 105. oldalán így hangzik: „A szerző — tudományos konferencián előadott — megállapítása arra vonatkozóan, hogy a közép-európai államok viszonylag kis területek... teljes mértékben helytálló.” Azt hiszem, a két idézet nem azonosítható, nem lehet azonosági jelet tenni Közép-Európa és a Kárpát-medence közé. A szerző változata azért sem helytálló, mert Közép-Európa államai között vannak nagy területű országok is, mint Lengyelország vagy Németország.

A szerző szerint nem egyértelmű az olvasó számára Közép-Európa értelmezése. Közép-Európával — mint földrajzi, területi egységgel — előadásomban nem kívántam foglalkozni részletesen, hiszen ezzel mindenki-

nek tisztában kellene lennie. Közép-Európa és a Kárpát-medence csak az ország geostratégiai helyzetének tisztázása érdekében lett megemlítve és néhány számadattal fűszerezve. A szerző az általam közölt 130 milliót soknak tartja Közép-Európa lakosságának. Véleménye szerint ez a lélekszám csak úgy jöhet ki, ha az általa Közép-Európának feltételezett térséghez hozzácsatoljuk Lengyelországot, az egész — néhai — Jugoszláviát és Romániát is. Ezt követően fokozza a félreértést, mely szerint: „... ez az értelmezés nem felel meg a hagyományos Közép-Európa fogalmának, amely nem terjed ki a Balkánra, Lengyelországra és a Kárpátok hegyláncain kívül eső területekre sem.” ... „Lengyelország Közép-Európához sorolása, bár szokatlan, de elfogadható... Románia besorolása ebbe a régióba már valamivel több kérdőjelet vet fel... Jugoszlávia történelmi területeinek teljes egészében Közép-Európához sorolását már sokkal kevésbé tekinthetjük elfogadhatónak... A jugoszláv és a román területek Közép-Európának tekintése azért is vitatható, mert ebben az esetben nem tudunk mit kezdeni a Balkán fogalmával.” Mennyire igaza van! Csakhogy erről és ilyen formában előadásomban semmi nem hangzott el.

Mindezek után jön a polemizáció. „Tisztában vagyok azzal, hogy ezek a térségek nem határolódhatnak el élesen egymástól, lehetnek bizonyos átfedések, mégis kissé túlzónak tartom egy 130 milliós térség Közép-Európának nevezését” — írja a szerző. Az előzőekben soknak tartotta, most meg kevesli a 130 milliós lakosságot! Teljes a keveredés! Egyébként — véleményem szerint — nem a lakosság száma határozza meg egy térség nagyságrendiségét.

Nem akarom a tisztelt olvasót untatni, de szeretném, ha tartanánk közösen egy rö-

vidke földrajzórát, melyet ismétléssel kezdenénk. Vegyünk kézbe tankönyv gyanánt a Gondolat Kiadó 1970-es kiadású EURÓPA című könyvének I. kötetét, melynek 91. oldalán az alábbi meghatározás található: „Közép-Európa a Rajnától a kelet-európai síkvidékek pereméig, az Északi-tengertől a dél-európai félszigetek gyökeréig tart.” Ezek a természetes határok magukban foglalják Németországot, Svájcot, Ausztriát, Liechtensteint, Csehországot, Szlovákiát, Lengyelországot és Magyarországot, valamint a csatlakozó peremterületeket (Kárpátalja, Erdély, Vajdaság), melyről az Officina Kiadó 1992-ben megjelentetett KÉPES VILÁGATLASZ 48. oldala ad bizonyosságot. Egyébként a hivatkozott szerző meg sem kísérelte behatárolni e térséget. Ezt a lehetőséget felhasználom, hogy az általam csak tájékoztató irányszám-nak szánt adatot pontosítsam az alábbi táblázat közreadásával.

KÖZÉP-EURÓPA LAKOSSÁGA
(1991. évi adat)

Ország	Lakosság (millió fő)
Ausztria	7,71
Csehország	10,35
Lengyelország	38,81
Liechtenstein	0,03
Magyarország	10,37
Németország	79,88
Svájc	6,71
Szlovákia	5,31
ÖSSZESEN	159,17

Az adatokat az 1992-ben megjelent Magyar Statisztikai Zsebkönyvből vettem. Nemi változás azóta történhetett, de ez nem változtat azon a tényen, hogy a 130 millióhoz nincs szükség sem Románia, sem a volt Jugoszlávia lakosságának hozzáadására. A pontatlanságért a kritikát természetesen elfogadom.

Szabó A. Ferencnek van egy más irányú lényegi tévedése is, amely az általa használt fogalom nem kellő ismeretéből, vagy félreértéséből fakad. A félreértés így hangzik: „A trianoni határmegvonás sajátosságai máig ható érvénnyel határozzák meg a medence országainak geostratégiai helyzetét.” Ez a megállapítás így nem igaz, mivel egy ország geostratégiai helyzetének értékelésénél csak egy szempont a határok kérdése. Hazánk geostratégiai helyzete Trianon óta többször is változott, ugyanazon határviszonyok mellett. Más volt a második világháború előtt és alatt, de más volt a Varsói Szerződés időszakában és más napjainkban. Más oldalról megközelítve a kérdést: a trianoni határok a Kárpát-medence térségében lényeges változáson mentek keresztül (felbomlott Csehszlovákia, Jugoszlávia) és ma már csak a nyomvonala eredeti.

Még egy utolsó észrevételt hadd tegyek a szerző által leírtakhoz. Határ menti térségeink értékelését tisztelt kollegám elfogadta, de tovább is lépett, s a másik oldalról értékelte a szomszédos országok hasonló térségében elhelyezkedő települések veszélyeztetettségi helyzetét. Megállapítja, hogy azok még kedvezőtlenebb helyzetben vannak, mint mi. Én természetesen nem foglalkoztam a szomszédos országok védelmi lehetőségeivel, mivel a Magyar Honvédegnak nem lehetnek támadó feladatai, s egy esetleges fegyveres konfliktusban a határok mentén jelentkező sajátos problémák megoldása nem a katonaföldrajz feladata.

Kecskeméthy Klára—Nagy Miklós*

Az önálló magyar katonaföldrajz-tudomány jeles művelője: Somogyi Endre

1993. december 15-én a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia hadászati tanszékén, a Magyar Hadtudományi Társaság térképész- és katonaföldrajzi szakosztályának segítségével névadó ünnepséget tartottak. A tanszék egyik szaktantermét vitéz Somogyi Endre altábornagyról nevezték el. Az elmúlt negyven évben méltatlanul elfelejtett katonai szakíró életútja, munkássága méltán megérdemli, hogy életrajzát és szakmai munkásságát a szélesebb közönség is megismerje. Jelen írás a teljesség igénye nélkül tűzi ezt a célt maga elé.

Vitéz Somogyi Endre 1891. november 18-án született Cserépfalun. Édesapja tanító volt, édesanyja, Daragó Róza, ötgyermekes család háztartását vezette.

Szülei korán elhunytak, így négy testvérével együtt rokonai segítségével, szerény körülmények között nevelkedett.

Iskolai tanulmányait Kecskeméten, a tanítói árvaházban kezdte meg. Innen a hivatásos katonákat nevelő tanintézetbe került. Ebben az is szerepet játszott, hogy a képzést számára ingyenesen biztosították. A gimnázium 5. osztályának befejezése után a pécsi Zrínyi Miklós Hadapródiskola tanulója lesz (1906—1909). A Ludovika Akadémiát 1912-ben végezte el. Gyalogos hadnagyként avatták fel. 1914-től megjárta az első világháború hadszíntereit, ahol meg is sebesült. Nemsokára visszakerült a Ludovika

Akadémiára, ahol tereptant és földrajzot oktatott.

A harctereken szerzett érdemeiért több kitüntetésben részesült. 1919-ben — mint a későbbi Horthy-hadsereg prominens személyeinek többsége — a Tanácsköztársaság hadseregében harcolt.

1920—1921-ben végezte el a Hadi Akadémiát. 1921-től 1924-ig törökországi katonai attasé Konstantinápolyban. 1924—1927 között a Hadi Akadémián földrajz- és tereptantanár. Nyelvismerete: német, francia és a török. 1928-ben a világháborúban szerzett érdemeiért vitézzé avatták.

1927 és 1930 között a 6. vegyesdandár-parancsnokság anyagi osztályvezetője és egyben a dandár vezérkari főnökének a helyettese. 1930—1931-ben ismét tanár a Hadi Akadémián.

1931—1936 között — alezredesi, majd ezredesi rendfokozatban — szárnysegéd vitéz jákfai Gömbös Gyula honvédelmi miniszter mellett. Innen a HM-be és a VKF-be kerül osztályvezetőnek.

* A szerzők ezúton mondanak köszönetet dr. Somogyi Csillának és Sipos Magdolnának az anyag összeállításában nyújtott segítségért.

1939-ben lesz a Magyar Királyi Honvéd Térképészeti Intézet parancsnoka, egészen 1945-ig az intézet megszűntéig. 1941 végén vezérőrnagy, 1943-ban altábornagy.

1945-ben kerül amerikai hadifogságba, Ausztria területén.

1924-től kezdett érdeklődni a vívósport iránt. Somogyi maga kiváló sportoló és sportszervező. Életre hívta a Honvéd Tiszti Vívó Klubot. Először a HTVK csapatkapitánya, majd ügyvezető igazgatója és alelnöke lett. 1930-tól maga is versenyzett. Az első országos párbajtőrbajnokságon még csak 12. helyezést ért el, de 1933-ban már egyéni országos bajnok és a négyszeres bajnokcsapat tagja. A magyar öttusacsapatnak két olimpián (1932, Los Angeles; 1936, Berlin) vezetője, hiszen a csapat minden tagja katonatiszt volt, a vívás pedig fontos része az összetett versenynek.

A kor katonai tudományos folyóirataiban, a Magyar Katonai Szemlében 1931 és 1944 között 14 cikket publikált. Ebben az időszakban e folyóirat sportrovatának szerkesztője is.

1939. január 15-től a *Magyar Királyi Honvéd Térképészeti Intézet parancsnokának* nevezik ki. Beosztottjai előtt nagyon röviden és a rá jellemző őszinteséggel és határozottsággal mutatkozott be.

„Én a térképészethez nem értek, ez az önök feladata és felelőssége, de parancsnokolni megtanultam, erről különben meggyőződhetnek majd!”

A Magyar Királyi Honvéd Térképészeti Intézet (1944. szeptember 18-tól Magyar Királyi Térképészeti Intézet) utolsó, megbecsült parancsnoka volt. Parancsnoksága kezdeti időszakában a politikai események, a világháborús előkészületek nagyon felgyorsultak.

Kiválóan képzett, széles látókörű katona volt. Kemény kézzel teremtett

rendet. Idejekorán felismerte a politikai események menetét, jó előre felkészítette az intézetet a fokozott ütemű hadfelmérési és haditérképészeti feladatok elvégzésére.

1939. december 27-e és 1940. január 25-e között — a Magyar Királyi Honvéd Térképészeti Intézet fennállásának 20. évfordulója alkalmából — *nagyszabású kiállítást szervezett*. A rejtett katonai térképészeti intézet, a titokzatos „franknyomda” először tárta szélesre kapuját a nagyközönség előtt. A katonai térképek teljes sorozatát, a közkedvelt kiránduló- és turistatérképeket, az iskolai atlaszokat, földgömböket, a szép magyar tájak légi fényképeit előállításuk teljes folyamatában ismerhette meg a néző.

A politikai események, a területgyarapítások és a világháború következtében egyik napról a másikra megszűnt a békés termelőmunka. Az intézetnek új feladatokat kellett ellátnia: a visszatért területek felmérése, térképezése volt az elsőrendű feladat, mivel azokról sem a hadsereg, sem a polgári szervezetek nem rendelkeztek megfelelő térképekkel.

Az intézet parancsnoksága és a mozgatható részlegek 1944 márciusától kezdve az I. gyeplételezésre, Mórra és környékére települtek ki, ott folytatták tevékenységüket. A hátszéli intézet mozgósítását 1944. szeptember 18-tól rendelték el. Az intézet neve ekkor változott M. Kir. Térképészeti Intézetre.

A parancsnok 1944. december 28-án a Vas megyei Nagygeresden kötött házasságot, közvetlenül a határ átlépése előtt.

A kitelepült központi részleg 1945. március 29-én érte el az országhatárt. Ez alkalomból vitéz Somogyi Endre altábornagy rövid beszédet mondott, elénekelték a Himnusz és átlépték a magyar határt. Ezzel az intézet gyakorlatilag megszűnt létezni.

Vitéz Somogyi Endre az amerikaiak fogságából tért haza. 1946-ban korábbi katonai múltját „feddással” igazolták. A bűne csak annyi volt, hogy feladatát mindvégig kiválóan látta el. 1947. november 9-én született Csilla nevű lánya.

1951-ben a nyugdíját elvették. Csáladjával együtt a Heves megyei Ostoros községbe telepítették ki. 1954 januárjában szánkóval költöztek át a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Szomolya községbe, ahol 60 évesen harangozó munkát vállalt. Abban a házban lakott, ahol édesanyja — mint a harangozó lánya — a gyermekkorát töltötte.

A magyar vívósport számos olimpiai és világbajnoka 1958-ban mentőakciót indított a rendfokozatától megfosztott Somogyi Endréért, sajnos eredménytelenül. A magyar öttusasport „nagykorúsítóját” gyakran meglátogatták Szomolyán. 1965-ben Németh Ferenc, az öttusasövetség főtitkára levélben köszönti. Ugyanebben az évben a Nemzetközi Öttusa Szövetség elnöke, Sven Thofelt tábornok Svédországba hívja látogatóba.

Hazatérése után, 1966 októberétől a megromlott egészségű családfő a feleségével és lányával Kispestre, a sógornője házába költözött. 1967 júniusától tüdőembóliával kezelték. 1967. szeptember 9-én, 76 éves korában hunyt el. Bátor katoná, elsőrendű vezető, kiváló sportoló, igaz szívú hazafi volt.

*

A vegyesdandár vezérkari főnökének helyettese amikor megírja az *első tudományos értékű magyar katonaföldrajzi művet*. Ezt két alkalommal magánkiadásban jelenteti meg. A művek pontos címei és adatai: *vitéz Somogyi Endre m. kir. vezérkari őrnagy: Magyarország és a környék államainak katonai földrajza*, Budapest 1928. a szerző kiadása;

Magyarország és környező államainak katonai földrajza, Budapest, 1930. a szerző kiadása.

A szerző a munkája előszavában a következőket írja: „...Munkámban híven igyekeztem feltárni a megcsonkított ország megmaradt földrajzi tényezőit. Szembeállítottam ezeket a környező államok helyzetével, még akkor is, ha az összehasonlítás nem a mi javunkra ütött ki. Hiszem, hogy aki e könyvet odaadásal, lelkiismeretességgel lapozza, bizalmat nyer megmaradt erőnk iránt, mert a felsorakoztatott számadatok tengerén keresztül is bebizonyítva látja, hogy a földrajzi tényezők örök, meg nem másítható törvényeinek erősebbeknek kell lennie a békediktátumok papiros okmányainál!...”

A szerző műveiben a katonaföldrajzot mint tudományt kezeli, és így felhasználja a földrajz és más tudományok eredményeit is. Rendszerezi, leírja a katonaföldrajzi tényezőket, és feltárja összefüggéseiket a harcokkal. Az általa megfogalmazott kategóriákat használjuk napjainkban is. Magyarország megváltozott geostratégiai helyzetének megfelelően osztályozza a hadszíntereket, és ezeket a földrajztudomány eredményeinek felhasználásával írja le.

A katonaföldrajzi leírásban felhasználja kora nagy földrajztudósainak kutatási eredményeit. Így épít Cholnoky Jenő, Teleki Pál, Fodor Ferenc, Lóczy Lajos, Pécsi Albert és Prinz Gyula munkáira. Művében katonai szempontból rendszerezi a földrajztudomány megállapításait. A hadszínterek leírásánál korrekt természeti és gazdaságföldrajzi értékelést ad.

A hadszínterek határolásánál szakít a k. u. k. hadsereg nagyhatalmi szemléletével és elfogadja a trianoni Magyarország megváltozott geostratégiai helyze-

tét. Alapvetően a Kárpát-medencére és környezetére összpontosít.

Munkáiban északi, keleti, déli és nyugati hadszíntereket különít el, figyelembe véve a természetes határokat, amelyek alapvetően meghatározzák a seregtestek tevékenységét.

A katonaföldrajzi tényezőket a következő sorrendben tárgyalta: vízrajz, domborzat, éghajlat és egészségügyi viszonyok, közlekedési viszonyok, segélyforrások, gazdasági viszonyok, népesség, az ország területe és határai. Az értékelés folyamán azt a felismerést veszi alapul, hogy haditevékenységek és a földrajzi környezet között kölcsönhatás van. Értékelései napjainkban is használhatóak.

Somogyi Endre életútjának, katonai pályájának vázlatos áttekintéséből egy tudós törekvéseit, a katonaföldrajz-tudomány jeles művelőjét ismerhetjük

meg, akinek az MHTT térképész- és katonaföldrajzi szakosztálya méltó emléket állított.

A FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Balla János — Hrenkó Pál: A magyar katonai térképészet története I. kötet, Bp. 1991. p. 452.
2. Benedek Ferenc: Gyűjtogattam? Az öttusasporthűtést csiholtam, Budapest, 1992. p. 168.
3. Bölönyi József: Magyarország kormányai, 1848—1987, Budapest, 1987. p. 469.
4. Héjja István: A katonaföldrajz általános elmélete, ZMKA-jegyzet, Budapest, 1992. p. 32.
5. Somogyi Endre: Magyarország és környék államainak katonai földrajza, Budapest, 1928 p. 434.
6. Somogyi Endre: Magyarország és környező államainak katonai földrajza, Budapest, 1930. p. 398.
7. Szakály Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919—1944) hadseregének felső vezetése, Hadtörténelmi Közlemények, 1984. 3. sz. p. 587.

A társaság folyóiratának feladatairól

(a szerkesztőbizottság 1993. december 13-i ülése alapján)

A szerkesztőbizottság a múlt év végén értékelte a folyóirat helyzetét, a kiadvány tartalmi és formai kérdéseit, a szerkesztés menetét és a megrendelés számszerűsége alapján a folyóirat felhasználását, olvasottságát. Megvitatta és körvonalazta továbbfejlesztésének lehetőségeit, s ennek keretében az 1994-ben követendő főbb irányokat (témaköröket).

A szerkesztőbizottság úgy értékelte, hogy a IV. évfolyamát kezdő Hadtudomány eredményesen működik, a számok tartalmilag és formailag is megütik az országos szintet, A folyóirat a maga értékrendjében megfelel a követelményeknek, az olvasók elvárásainak. Fontos fórum arra, hogy bemutassa a társaság eredményeit, részvételét a honvédelmi kérdések tudományos vizsgálatában. A társasági élet eseményeinek, a szakosztályok rendezvényeinek rendszeres közlése révén fontos szervező, kapcsolattépítő eszköz is.

A folyóirat tartalmi és számszerűségben is kifejezhető eredményeit jól illusztrálja az eddig megjelent számokat — a három évfolyamot — feldolgozó, az 1993/4. számmal kiadott repertórium is: a 10 számban közel 200 cikk jelent meg, százat közelítő szerző tollából.

A szerkesztőbizottság, figyelembe véve az egyre növekvő követelményeket, a társasággal szembeni elvárásokat és az olvasói igényeket, a szerkesztés folyamatában követendő főbb tematikus irányokat (témaköröket) az alábbiak szerint határozta meg.

Aktuális biztonságpolitikai témák feldolgozására kell törekedni. Ehhez célszerű a következő kérdések publikálása: Oroszország katonai doktrínája; az MK biztonsági környezetének lehetséges változásai és azok hatása hazánk katonai biztonságára; a szomszédos országok biztonság- és védelempolitikai elgondolásainak alakulása és annak lehetséges következményei; az MK NATO-hoz való csatlakozásának kérdései

(lehetőségek, feltételek, akadályok, a kivitelezés módzatai stb.); hazánk részvétele az ENSZ és más nemzetközi szervezetek békefenntartó tevékenységében; a biztonság politikai, gazdasági és katonai összetevőinek viszonya Európában és hazánkban.

A honvédelem általános kérdésein, a hadművészet témakörén belül tartalmilag három témakörre kell „ráhangolódni”:

- a honvédelmi alapelvek katonai-technikai oldalát, a honvédelem építésének elméleti és gyakorlati kérdéseit érintő témák (problémák) vizsgálatára, ezen belül a fegyveres erők minőségi átalakításával, átfogó fejlesztésével és teljes körű reformjával, az ország új körülmények közötti katonai védelmével kapcsolatos kérdésekre (veszélyforrások, azok megítélése, elhárításuk lehetőségei, módjai stb., az ehhez szükséges haderő, annak struktúrája, vezetése, felkészítése, felszerelése, mozgósítása, létszáma stb.) helyezve a súlyt;
- a fentiekhez kapcsolódva a társaság II. országos tudományos konferenciájának (1993. november 17—19., Balatonkenese) témáihoz kapcsolódva: a résztvevő vagy a „kívülálló” szemével, az ott megfogalmazott problémák, kérdések további vizsgálatára, elemzésére (a konferencia anyaga két kötetben megjelent);
- a légvédelmi és a repülőcsapatok alkalmazásával, valamint a kiképzés és a vezetés kérdéseivel kapcsolatos elméleti és gyakorlati problémák vizsgálatára a légvédelmi és repülőszakosztály (1993. szeptember 15.), a kiképzési, nevelési és felkészítési szakosztály (1993. október 28.) konferenciáinak anyagai alapján. (A légvédelmi és repülőkonferencia teljes anyaga kiadásra került, a kiképzési... rendezvény főbb témáit, előadásait folyóiratunk folyamatosan közli.)

Az aktuális kérdések között fontosnak tartjuk azokat a témákat is, amelyek a *védelemgazdaság keretében* a továbblépés (fejlesztés, technikai korszerűsítés, a struktúra átalakítása stb.) gazdasági feltételeit vizsgálják. Ehhez feldolgozásra javasolt: a védelemgazdaság főbb tendenciáit, a hadsereg fejlesztésének gazdasági aspektusait, a hadiipar jelenét és jövőjét, a fegyverkereskedelmet, a honvédelmi törvény és az új gazdálkodási szabályozásokból adódó feladatokat, a katonai gazdálkodási módszerek fejlesztését, a gazdaság háborús felkészítését, a gazdasági mozgósítást stb. elemző témák megírása.

A szerkesztőbizottság támogatja a csapattagozatok képviselője útján továbbított kérést, és helyt ad olyan elemző írásoknak, amelyek elősegítik a szárazföldi csapatok hadművelti-harcászati feladatainak megoldását és a csapatok alkalmazásával, vezetésével, felkészítésével és anyagi-technikai biztosításával kapcsolatos tapasztalatokat dolgozzák fel. A szerkesztőség javasolja az SZCSP és a 3. KKP konferenciáin a védelem tárgykörében felvett elméleti és gyakorlati kérdések továbbgondolását, a gyakorlati megoldásokat kereső írások közlését (az SZCSP konferenciájának rövidített anyaga megjelent az 1993/3. számában, míg a 3. KKP konferenciájáról e számunk tájékoztat).

A fentiekben vázolt témakörökhöz kapcsolódva a *szakosztályok — fegyvernemek, szolgálatok* — minden bizonnyal ki tudják választani a szakterületükhöz kapcsolódó azon témákat, amelyek az egész részeként a honvédelem adott kérdéseinek vizsgálatát elősegítik.

A szerkesztőbizottság kéri az olvasókat, a szerzőket, támogassák törekvéseit, segítsék a folyóiratot céljainak elérésében. Legyenek a folyóirat szerzői, propagálói, terjesztői! H. I.

A szakosztály vezetőségek újjaválasztása

A Magyar Hadtudományi Társaság szakosztályai az alapszabályzatnak megfelelően megtartották évről-évre szakosztályüléseiket, amelyeken áttekintették az 1992-ben és 93-ban végzett munkát. Az elmúlt évek eredményeiből és gondoljaiból levont következtetések figyelembevételével vázolták fel az 1994-es év feladatait és erősítették meg, illetve választották újjá a szakosztályok vezető tisztségviselőit.

Hadművészeti szakosztály

Elnök: Háber Péter
Elnökh.: dr. Héjja István
Titkár: dr. Hajdú István
Tagok: dr. Gógh Ferenc
Kállai László

Légvédelmi és repülőszakosztály

Elnök: dr. Kormos László
Titkár: Zimits Rezső
Tagok: dr. Gombos István
dr. Remes Péter
dr. Horváth János

Társ. tud. és bizt. pol. szakosztály

Elnök: dr. Vámosi Zoltán
Elnökh.: dr. Hajma Lajos
Titkár: Csery Péter

Védelemgazdasági szakosztály

Elnök: dr. Várhelyi István
Titkár: dr. Mátyás Mihály
Tagok: dr. Turák János
Simon László
dr. Csabai György

Nemzetbiztonsági szakosztály

Elnök: dr. Kovács Károly
Titkár: Szalai Mihály

Hadtápszakosztály

Elnök: dr. Báthy Sándor
Elnökh.: Hautzinger Gyula
Titkár: Nebbehaj József

Kiképzési és nevelési szakosztály

Elnök: Mészáros Tibor
Titkár: dr. Bertalan György
Tagok: dr. Szilárd István
Sári Béla
Koltai Gábor

Haditechnikai szakosztály

Elnök: dr. Fehérvári Tamás
Alelnök: Geller István
Titkár: Amaczi Viktor
Tagok: dr. Turcsányi Károly
Szabó Tibor

Belügyi Szakosztály

Elnök: Krószel Károly
Alelnök: dr. Nagy Sándor
dr. Szakács Gábor
Titkár: Budainé Hamar Gizella
Tagok: Kopasz Árpád

Határrendészeti szakosztály

Elnök: dr. Sándor Vilmos
Titkár: dr. Virányi Gergely
Tagok: dr. Pálvolgyi László
dr. Berka István

Vám- és pénzügyőrségi szakosztály

Elnök: Deli Gyula
Titkár: Joó Gábor
Tagok: Kaizinger József

Vegyvédelmi szakosztály

Elnök: dr. Simon Ákos
Titkár: Págány István
Tagok: dr. Barna Géza
Bognár Botond
Grünwald Miklós

Hadtörténelmi szakosztály

Elnök: dr. Rázsó Gyula
Titkár: dr. Ravasz István
Tagok: dr. Balló István
dr. Gonda András
dr. Bencze László

Műszaki szakosztály

Elnök: dr. Bodrogi László
Elnökh.: dr. Tompa Mihály
dr. Hubina István
Titkár: dr. Szabó Sándor

Elektro-informatikai szakosztály

Elnök: dr. Nagy Pál
Titkár: Csikász István

Térképészeti és katonaföldrajzi szakosztály

Elnök: dr. Lánszky János
Elnökh.: Szánki László
Titkár: Tóth Gábor

Székesfehérvári tagozat

Elnök: Tóth Sándor
Titkár: Szentes László
Tagok: dr. Gáspár Tibor
Börscsök Rudolf
Sajner Gyula

A társaság két fóruma:

a Kiss Károly Hadtudományi Klub

Elnök: dr. Vasvári Vilmos
Alelnök: dr. Csabai György
Titkár: dr. Berek Lajos

a Haditechnikai Klub

Elnök: dr. Turcsányi Károly
Titkár: Dobos Endre

Beszámoló és vitafórum — a hadtápszakosztály rendezvénye

Az MHTT hadtápszakosztálya 1994. január 13-án *Az anyagi-technikai integráció rendszerében a hadtápbiztosítás (ellátás) helye és szerepe* témában vitafórumot tartott, amelyen részt vett a szakosztály minden tagja, az akadémia haditechnikai és védelemgazdasági tanszékének képviselői, továbbá a szakterület iránt érdeklődő hallgatói állomány néhány tagja. A fórum összetétele biztosította a kérdések többoldali megközelítésének lehetőségét.

A rendezvényt jelenlétével megtisztelte dr. Móricz Lajos az MHTT elnöke is. A vitafórumon 52 fő vett részt.

Dr. Báthly Sándor, a szakosztály elnökének megnyitója után Dobó Péter vezérőrnagy ATFCSFH tartott vitaindító előadást. Rövid történeti áttekintés után az integráció jelenlegi helyzetéről szólt, s hangsúlyozta: az integ-

ráció abban áll, hogy olyan szervezeti rend kialakítására van szükség, amelyben legkevésbé sérülhet a szakma és ami a legfontosabb: az ellátás színvonala. Vázolta az integráció továbbfejlesztésének szükségességét, valamint a logisztikai ellátásra vonatkozó elgondolást.

Ezt követően vitára került sor, amelynek keretében többen kifejtették véleményüket.

A vitafórum igazolta, hogy szükség van ilyen rendezvényekre, amelyeken tudományos igénnyel és módszerekkel lehet foglalkozni az anyagi-technikai integráció, azon belül a szakma (hadtáp) és a szakági ellátás aktuális kérdéseivel, problémáival.

Ezután az elnök értékelte az 1993. évi munkát és beterjesztette az 1994. évi munkatervet, amelyet kisebb módosításokkal elfogadtak.

N. J.

Az 1993. évi szakosztályi pályázatok eredményei

Az MHTT 1993. február 25-i küldött-értekezlete határozatának megfelelően a társaság elnöksége öt szakosztály részére május 31-i határidővel, a székesfehérvári tagozat részére pedig augusztus 13-i határidővel engedélyezte pályázat kiírását. A felhívásra összesen 50 pályamű érkezett be. Zsűrizés után a díjak ünnepélyes átadása zömmel a szakosztályok évzáró közgyűlésén történt meg. Minden szakosztály (tagozat) részére — a beérkezett pályaművek számától függően — az elnökség egy I. díjat (30 E Ft), két II. díjat (20—20 E Ft), illetve két III. díjat (15—15 E Ft) biztosított.

A határrendészeti szakosztály a Határőrség országos parancsnoksága tudományos bizottságával együtt hirdette meg a pályázatot.

Az alábbiakban közöljük a szakosztályok 1993. évi pályázatainak díjat nyert tanulmányok szerzőit és a pályaművek címét.

Határrendészeti szakosztály (12 pályamű)

- I. díj: *dr. Fórizs Sándor*: Grenpolizei jeligéjű;
- II. díj: *Lindák Mihály*: Média jeligéjű;
allai János: Dörömb jeligéjű;
- III. díj: *dr. Bacsá Gábor*: Dráva jeligéjű;
Sallai János: Távoktatás jeligéjű tanulmánya.

A fentiekén kívül *dr. Berka István* a Határőrség országos parancsnokságának különdíját, *Ritecz György* pedig a Határőrség tudományos bizottságának különdíját nyerte el.

Belügyi szakosztály (12 pályamű)

- I. díj: *Lukács László*: Robbantásos merényletek elkövetésének lehetősége Magyarországon;
- II. díj: *Csaba Béla*: Optimalizálás adatbázisokban;
Zellei Gábor és Kiss Ernő: Problémafelvető elemzés a katasztrófa-magatartás racionalizálásáról;
- III. díj: *Oláh Gábor*: A rendőrségi image alakításának lehetséges módszerei;
Heizler György: Biztonságos bevezetési távolság veszélyes anyagok jelenlétében.

A fentiekén kívül *dr. Ernyes Mihály* és *Fenyvesi Csaba* az ORFK különdíját, *dr. Francsics Ottó* pedig a Tűzoltóság országos parancsnoka különdíját nyerte el.

Elektro-informatikai szakosztály (3 pályamű)

- I. díj: *Fekete Csaba és Haig Zsolt*: Az elektromos helyzetértékelés korszerű módszerei.

Vegyivédelmi szakosztály (8 pályamű)

- I. díj: *Págány István és Börcsök Rudolf*: Objektumok veszélyességi besorolásának új vizsgálati módszere;
- II. díj: *dr. Meglécz Miklós*: A védelem vegyibiztosítása;
Págány István és Börcsök Rudolf: A vegyivédelmi szolgálat tevékenysége a veszélyes ipari létesítmények katasztrófája (rombolódása) következményei felszámolásának előkészítésében és végrehajtásának irányításában;
- III. díj: *Takáts Kornél*: A vegyi-, sugár- és tűz-helyzet előzetes értékelése az MH békeállapotában.

Haditechnikai szakosztály (7 pályamű)

- I. díj: *Kovács Lajos*: A 122 mm-es önjáró tarrackok lég helyretolónak meghibásodása;
- II. díj: *dr. Gáspár Tibor*: A polgári életben alkalmazott technikai biztosítási elvek és módszerek;
Rózsás Tamás: A katonai lézertáv mérők áttekintése.

Székesfehérvári szárazföldi tagozat (8 pályamű)

- I. díj: *Szentes László*: A rádiótechnikai biztosítás időszzerű kérdései a védelmi hadművelet megvívásának tükrében;
- II. díj: *dr. Gáspár Tibor*: A javító szervezetek alkalmazásának újszerű kérdései;
Szánki László: Javaslatok a tábori hadsereg térképészeti anyagellátásának megvalósításához;
- III. díj: *Virág Imre*: Gondolatok az elektronikai harcászat alkalmazásának elveiről;
Perencsei Béla: A honvédelmi erők helyiségben vívott harca során rendelkezésre álló szükségesszükszerek harci alkalmazásának lehetőségei, különös tekintettel a páncélozott eszközök elleni harca.

A szakosztályi pályázatok mellett az elnökség a folyóirat 1993. évi 2. száma 125. oldalán központi pályázatot hirdetett meg, melynek célja olyan pályaművek beküldése, amelyek szorosban kapcsolódnak a honvédelmi alapelvekhez és a honvédelmi törvényhez, elősegítik az MH előtt álló feladatok megoldását,

választ adnak a hadtudomány újszerű kérdéseire, problémáira.

A kiírt határidőre (október 15.) 16 pályamű érkezett be. A zsűrizés megtörtént.

A díjakat az elnökség a társaság 1994. márciusi közgyűlésén ünnepélyes keretek között adja át. I. D.

A Kiss Károly Hadtudományi Klub 1993. évi rendezvényeiről

Az 1993. év két kiemelkedő eseménye emlékeztet marad klubtagjaink számára a véleményalakító rendezvények sorában.

Az első: megemlékeztünk, koszorúzással egybekötve Kiss Károly síremlékénél születésének 200. évfordulójáról. A megemlékezés felidézte névadónknak a napóleoni időktől a kiegyezésig fűelő — számunkra példaértékű — katonatiszti életútját.

A második: eredményesen megszerveztük ünnepi közgyűlésünket, amelyen a közösség érdekében végzett munka elismerésül emléklapok átadására került sor, majd baráti vacsora keretében az elmúlt 10 év munkájáról, a jövő lehetőségeiről cseréltünk véleményt.

A hadtudomány magyar művelését segítő klubtevékenységünk sorában kiemelkedő rendezvényeink az alábbiak voltak;

- Kondor Lajos elgondolásában megismerhetjük a tisztképzés olyan rendszerét, amely a szervezett tudományos továbbképzéssel is összefügg és a legmagasabb szintű hadtudományi kutatást-felkészítést is magába foglalja;
- dr. Kovács István a BM képviselőjében kifejtette a katasztrófaelhárítás jogi kérdéseit, különös tekintettel az új jogszabályokra, az együttműködés pontosítására, a túl- vagy alulintézkedés jogi következményeire;
- dr. Berek Lajos újszerű megvilágításban tárta elénk a területvédelmi erőkhöz valószínű tevékenységét a védelmi hadművelettel összefüggésben, az adottságok és lehetőségek alapján;
- dr. Nógrádi György tájékoztatójában foglalkozott Németország biztonságpolitikájának alakításával és meghatározó szerepével Európában, hatásával a keleti régiókra;
- dr. Szabó József az őszi időszak első szakmai rendezvényén bemutatta a magyar légierő-érdekű szervezéselméleti vizsgálatát, kihangsúlyozva a légierő mint haderőnem létjogosultságát;

— Tokai Gábor vitát kiváltó tájékoztatójában a szomszédos országok atomerőműveinek lehetséges katasztrófaival összefüggésben rávilágított a szomszédsági és a saját előrejelzés jelentőségére, az erőművek előre-gedésére is gondolva;

— tartalmi kérdéskörét és méretét tekintve is az évzáró vitaesthez kapcsolt kiemelkedő klubrendezvény volt a hadművészet, a logisztika és a haditechnika kapcsolatait bemutató megbeszélés, amelyet dr. Kovács Jenő, dr. Szenes Zoltán és dr. Turcsányi Károly klubtársak vezettek;

— szeptember hónapban sor került az új vezetőség megválasztására, ahol a közgyűlés elnöke dr. Lajos Béla klubtársunk volt. Dr. Hajma Lajos és dr. Héjja István — az MHTT felügyelőbizottságának tagjai — is részt vettek a közgyűlésen. A választás eredményeként a klub további munkáját szervezik: Vasvári Vilmos elnök, Csabai György alelnök, Berek Lajos titkár és Hajdú Iré klubszakreferens.

A klub munkájának, szervezeti életének tapasztalatai igazolták, hogy a klub eredményes fórum, alkotó közösség, amely képes a hadtudomány hazai művelése érdekében együttgondolkodást biztosítani tagjai és a hadtudomány iránt érdeklődők részére. A rendezvényeinkkel összefüggő szervezőmunkát az év során Berek Lajos, Csabai György, Héjja István, Kovács Attila, Kőszegvári Tibor, Lajos Béla, Móricz Lajos, Opál Sándor, Szenes Zoltán, Vasvári Vilmos klubtársaink vállalták.

A Magyar Hadtudományi Társaság tisztújító közgyűlését követően számíthatunk arra, hogy a személyi változások a klub további munkájára erősítően hatnak, mivel a megválasztott tisztségviselők egyben a mi közösségünknek is alkotó részesei.

V. V.

E. I. Malasenko

A különleges hadtest Budapest tüzeiben

Ezen címen jelenik meg Oroszországban és Németországban az 1956-os szovjet katonai beavatkozás egyik vezető tisztjének (a különleges hadtest ideiglenesen megbízott törzsfőnökének) visszaemlékező kötete, amelynek egy — az október 23-át megelőző eseményekről szóló — részletét tájékoztatásul dr. Gosztanyi Péter történész juttatta el a Magyar Hadtudományi Társaság elnökéhez. A következőkben ennek az írásnak az első oldalait a céllal tesszük közzé, hogy felkeltsük az érdeklődést az egykori szovjet katonák véleményét tükröző anyag iránt.

Előzmények 1956 nyarán

A háború végét követően a szovjet csapatok magyarországi tartózkodására alapot a szövetséges hatalmak azon megállapodása adott, amelyet a fasiszta Németország fegyveres erői kapitulációjával kapcsolatosan aláírt okmány tartalmazott, majd az Ausztriában lévő csapatainkkal való kapcsolat érdekében a Szovjetunió és Magyarország között 1947-ben létrejött békeszerződés rögzített. Az Ausztriával 1955-ben megkötött békeszerződés előírta onnan a szovjet csapatok kivonását. Magyarországon azonban — a Varsói Szerződés feltételeinek megfelelően — továbbra is ott maradtak csapataink.

A Központi Hadseregcsoporthoz felosztása után — amelyhez a magyarországi szovjet csapatok is tartoztak — először azt tervezték, hogy ezek vezetésére egy kisebb hadseregcsoporthoz vagy egy önálló hadsereg-parancsnokságot hoznak létre. Ám a hadseregcsoporthoz, illetve az önálló hadsereg elnevezés nem nyerte el a Szovjetunió Honvédelmi Minisztériuma vezetésének tetszését, hiszen ez olyan látszatot kelthetett volna, mintha az Ausztriából kivont csapatokat Magyarországon helyezték volna el.

Az is ellene szólt, hogy Romániában már volt egy önálló gépesített hadsereg-parancsnokság.

Az új parancsnokságot G. K. Zsukov marsall *különleges hadtestnek* nevezte el (hasonlóan a mongóliai különleges hadtesthez, amelyet 1939-ben vezetett).

1955 szeptemberében a létrehozott különleges hadtest állományába négy (a 2. és a 17. gépesített gárda-, a 195. vadászpilóta- és a 177. bombázópilóta-) hadosztály, a 20. pontonos hídászrezd, valamint légvédelmi tüzér- és különböző hadtápegységek, alegységek kerültek. Ezek Győr, Szombathely, Kecskemét, Szolnok, Cegléd, Debrecen, Pápa és más városokban települtek. Budapesten helyezkedett el a katonai kommandatura, a szakcsapatok politikai osztálya, a kórház és a katonai kereskedelem vezetőse. A parancsnoksága Székesszéchen volt.

A különleges hadtest rendeltetése: a magyar csapatokkal együttműködésben az osztrák határ fedezése és — arra az esetre, ha az országból kivonásra kerülnek csapataink — a közlekedési útvonalak biztosítása volt.

A különleges hadtest parancsnokságának létszáma hozzávetőlegesen megegyezett egy tábori hadsereggel annak ellenére, hogy állományába beépültek a repülőosztály, a repülő-, valamint más szak- és hadtápszolgálatok, amelyek biztosították csapataink és intézményeink magyarországi működését.

A különleges hadtest a vezérkar útján a Szovjetunió honvédelmi miniszterének volt alárendelve.

A hadtest parancsnokává P. N. Lascsenko altábornagyot nevezték ki. A háború alatt hadosztályt vezényelt, Magyarországra a Baltikumból érkezett, ahol lövészhadtest-parancsnok volt. Igényes parancsnokot, jó szervezőt ismertünk meg benne, olyat, aki képes volt gyorsan megszervezni a parancsnokság bonyolult munkáját.

A törzsfőnök G. A. Scselbanyin vezérőrnagy lett.

Miután az állománytáblázatban nem szerepelt hadtesttörzsfőnök-helyettesi beosztás és Scselbanyin vezérőrnagy idős ember volt, engem, aki akkor az ő felderítő helyettese voltam, bíztak meg különböző hadműveleti és szervezési feladatok ellátásával.

1956 nyarán Scselbanyin szabadsága, majd betegsége miatt ideiglenesen rám bízták a különleges hadtest törzsfőnöki teendőit.

Magyarországon tartózkodván, folyamatosan gyűjtöttünk és kaptunk adatokat az ország helyzetéről, s tudtuk, hogy az országban a politikai légkör feszültté vált. A Rákosi—Gerő vezetés nagy hibái: a szovjet tapasztalatok vak másolása, a magyar sajátosságok mellőzése: a Rajk- és más ügyekben alaptalanul elítéltek rehabilitációjának elhúzódása; az árák növekedése komoly elégedetlenséget váltott ki az országban. Megerősödött az ellenállás, szilárdulóban volt a következő eseményekben meghatározó szerepet betöltő Nagy Imre—Losonczy Géza csoport.

Az elégedetlenség és a rezsimmel szembeni ellenállás központja a Magyar Írók Szövetsége volt. A Petőfi körben irodalmi viták örve alatt ideológiai munka folyt a fennálló rend ellen. Bizonyos nyugati körök aktív támogatásban részesítették a kormányellenes támadás előkészítését. A Szabad Európa és az Amerika Hangja rádiók adásai szították az elégedetlenséget és a népköztársaság elleni fellépésre buzdították.

A szovjetellenes hangulat is erősödött, amire az első látszara csak kevésbé jelentős tények utaltak. Megtörtént, hogy katonáinknak és családtagjaiknak a kiszolgáltatását az üzletekben megtagadták. Az utcákon egyre gyakrabban hangzottak el szovjetellenes megjegyzések, bizonyos rágalmak. Szovjetellenes tevékenység is megfigyelhető volt: a szombathelyi szovjet tiszti lakótelep katonáink egy csoportját széndarabokkal dobálták meg az elhaladó vonatról, a pápai repülőtéren tönkretették a fényforrásokat.

Budapest katonai kommandása M. Ja. Kuzminov ezredes közölte, hogy ismeretlen személyek felhívták telefonon a kommandánsi hivatalt azzal, hogy ránk véres leszámolás vár.

A magyarországi belpolitikai helyzetről szóló tájékoztatásokat a szovjet követtől, Jurij Vlagyimirovics Andropovtól kaptuk. Csapataink

vezető állománya előtt, Székesfehérvárott, az MDP KB júliusi plénumát megelőzően — amely válaszolt a magyar pártban és az országban kialakult bonyolult helyzetet, a meglévő ellenléteket és az ellenséges hangulatot — *tájékoztatása során kijelentette: előfordulhat, hogy a magyar vezetés a mi segítségünket fogja kérni. Most, sok év elteltével nekem úgy tűnik, hogy a magyar kormány megmentésére irányuló egyes kezdeményezések éppen Ju. V. Andropovtól indultak ki.*

A Kompasz terv jóváhagyása

Júliusban Moszkvából utasítás érkezett arra, hogy készüljön terv a különleges hadtest csapatainak budapesti és magyarországi alkalmazására, a társadalmi rend fenntartására és helyreállítására. A legfontosabb állami és katonai objektumokra és a magyar csapatokkal való együttműködésre vonatkozó adatok biztosítására a Magyar Népköztársaság Honvédelmi Minisztériumában dolgozó fő képviselőnk M. F. Tyihonov altábornagy kapott feladatot.

A terv kidolgozását rám bízták, amiért én felkerestem Tyihonov tábornokot, hogy bizonyos kérdéseket pontosítsak. Ő azonban egyre sem tudott válaszolni és arra kért, hogy két-három nap múlva keressem fel újra. Ezt az időt a város tanulmányozására és a fontosabb objektumok elhelyezkedésének megismerésére igyekeztem felhasználni. Két nap elteltével újból felkerestem Tyihonov tábornokot. Elővett a páncélszekrényéből három vastag okmánykötetet, s így szólt: „Ezekben benne van minden, ami magát érdekli.” Ezek a magyar vezérkar által a magyar hadseregnek a biztonsági szervekkel és a rendőrséggel való együttműködésére kidolgozott tervek voltak.

A tábornok azt mondta, hogy a magyarok erős államvédelmi szervekkel, rendőrséggel és hadsereggel rendelkeznek, s így maguk is helyre tudják állítani szükség esetén a rendet és a mi segítségünkre nem lesz szükségük. Ettől függetlenül én folytattam a kapott feladat teljesítését és néhány nap múlva befejeztem a különleges hadtest és a magyar hadsereg csapatai együttes alkalmazási tervének kidolgozását a *társadalmi rend Magyarországon területén való helyreállítása esetére.*

A terv térképen készült, és a főváros általunk őrzendő legfontosabb objektumainak

jegyzéke, valamint egy különleges utasítás kapcsolódott hozzá.

A budapesti rend helyreállítása az Sz. V. Lobegyev vezérőrnagy által vezényelt 2. gépesített gárdahadosztály feladata lett. A hadosztálynak Kecskemét körzetéből kiindulva kellett ellenőrzése alá venni a főváros fontos objektumait. Meg voltak határozva azok az objektumok, amelyeket a hadosztály egységeinek kellett elsősorban védelmük alá venniük, továbbá az azokhoz szükséges erők és eszközök.

A. V. Krivosejev vezérőrnagy a 17. gárda gépesített hadosztály főerőivel az osztrák határ lezárását és a rend fenntartását kapta feladatul. Csapatainak elhelyezési körletei Győr, Kőszeg, Kőrmend, Szombathely városokban voltak.

A hadosztálynak azok az egységei, amelyek Hajmáskéren állomásoztak tartalékot képeztek és alapvetően budapesti alkalmazásra jöttek számításba.

A repülőhadosztályoknak, a különleges hadtest légvédelmi tűzér-, műszaki és más szakcsapatainak saját laktanyáikat, repülőtereiket, állásaikat, raktáraikat és egyéb objektumaikat kellett védelmezniük, állomáshelyeik rendjének fenntartása mellett.

A különleges utasítás meghatározta az egységek és az alegységek működési tevékenységének rendjét a városban, az objektumok őrzésével és védelmével összefüggő feladatokat, a magyar egységekkel való együttműködés rendjét, valamint a saját parancsnokaikkal való összeköttetés módját. Részletesen rögzítette azokat az eseteket, amikor a fegyverhasználat indokolt lehet.

A terv, amelyet a különleges hadtest parancsnoka P. N. Lascsenko altábornagy hagyott jóvá a Kompassz fedőnevet kapta. A hadosztályparancsnokok megkapták a feladatokat és azokat az utasításokat, amelyek szerint Budapesten és a többi városban az egységeket alkalmazniuk kellett. Kellő lehetőséget kaptak az objektumőrzés alapos megtanítására, a helyi párt- és állami szervezetekkel, valamint a magyar egységek parancsnokaival való kapcsolattartásra, illetve a helyzetre vonatkozó adatok beszerzésére. Más tevékenység — a magasabbegységek és egységek, valamint az alegységek speciális felkészítése — nem folyt.

Az országban, a pártban, a hadseregben történt eseményekről, az értelmiség és a diákok hangulatáról bennünket a budapesti katonai kommandáns, magasabbegységeink és

egységeink parancsnokai, valamint egyes magyar tisztek tájékoztattak. Az ilyen információkat több esetben a szovjet követségtől kaptuk. Azoknak az információknak a feldolgozásában, amelyek a sajtóban és a rádióban kaptak helyet, segítettek a politikai osztály speciális propagandistái V. I. Fomin százados és a törzs tolmácsa V. Je. Szokolov hadnagy.

A feszültség Magyarországon fokozódott. Rajk László 1956 októberében megrendezett budapesti temetése a szenvedélyek feltüzelésének újabb eszköze volt. Mélyült a társadalom és a párt lelki válsága, növekedett a tömegeknek az ország vezetőivel szembeni bizalmatlansága. A párt vezetői és a kormány tagjai nem fogantatosították a kialakult helyzet által kívánt rendszabályokat. Néhányan közülük képtelenek voltak reálisan értékelni az ügyeket. Jellemző, hogy az MDP KB képviselője egy csehszlovákiai kohász kombinát pártaktívaülésén október 21-én azt jelentette ki, miszerint „...minden fellépést 20 percen belül képesek vagyunk megszüntetni”.

Az eseményeket megelőző napon jelentést készítettünk a vezérkar számára Moszkvában, amelyben a magyarországi helyzetet taglaltuk és rámutattunk egyes megmozdulások lehetőségére. P. N. Lascsenko az „egyes” szót az utolsó pillanatban kihúzta a jelentés tervezetéből, ami által az objektívabban tükrözte az ügyek állását.

Számolva a helyzet súlyosbodásával, Lascsenko tábornok október közepén megszakította a magasabbegység és egységparancsnokok kiképzési összevonását azzal, hogy visszatérve állomáshelyükre késedelem nélkül megtehessek a szükséges lépéseket.

Október 22-én Budapestre utaztam, hogy pontosítsam a helyzetet, jártam a követségen és kommandaturánkon. Megtudtam, hogy a következő napon tüntetés készül.

Több felsőfokú tanintézetben gyűlések folytak, ahol megfogalmazták a tüntetés jel-szavait. Köztük uszító nacionalista jellegűeket. A Petőfi kör vezetői gyűlésükön, az egyetemi képviselők jelenlétében elhatározták a tüntetés megtartását és hozzákezdtek annak megszervezéséhez, a 16 pont követelése érdekében. Így tehát kijelenthetem, hogy azokban a napokban általános vonakozásokban tudunk a Budapesten és Magyarországon érlelődő eseményekről, ám a történések túlléptek a mi elképzeléseinken.

Október 23-án reggel kihirdették, hogy a kormány betiltotta a tüntetést Budapesten. A diákok több egyetemen változatlanul követelték annak megtartását. 2 órákor vált ismertté, hogy mégiscsak engedélyezték a tüntetést. Az MDP vezetősége arra utasította a párttagokat, hogy vegyenek azon részt.

Budapesten 1956. október 23-án 15 órakor megkezdődött a tüntetés. Tízezrek — túlnyomó részt egyetemisták, de munkások és alkalmazottak is — vettek részt benne. A menet Bem tábornok és Petőfi szobrához vonult. Vörös zászlók, a magyar-szovjet barátságot hirdető és Nagy Imrének a kormányba való bevonását szorgalmazó transzparenszek voltak láthatók. Ám a tüntetés hamarosan kormányellenes jelleget öltött. A résztvevők olyan jelszavakat kezdtek skandálni (többségében a Petőfi kör tagjai által megfogalmazott 16 pont szellemében), amelyek a magyar nemzeti jelvények visszaállítását, a régi nemzeti ünnepek helyreállítását, a katonai kiképzés és az orosz nyelvórák megszüntetését, szabad választások megtartását és a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonását követelték.

A tömeg ilyeneket kiabált: „Nekünk nem kell gimnasztika!”, „Le a vörös csillaggal!” „Le a kommunistákkal!”, „Vesszenek a zsidók!” A tüntetők kivágták a Magyar Népköztársaság zászlójából az állami címert, tűzre vetették a vörös zászlókat.

Október 23-án 19 óra tájban Ju. V. Andropov VCS-telefonon felhívta Lascsenko tábornokot. Tájékoztatta őt a Budapesten kialakult helyzetről, majd megkérdezte tőle, hogy *ki tudja-e rendelni csapatait a fővárosban észlelt rendellenesség felszámolására*. Lascsenko azt válaszolta, hogy a rend helyreállítása a magyar rendőrség, az államvédelmi szervek és a magyar hadsereg kötelessége. Az nem az ő hatásköre és nem kívánatos a szovjet csapatok bevonása ilyen feladatok teljesítésébe. Ezenkívül csapataink Budapestre rendelése csak a szovjet kormány és a Szovjetunió honvédelmi miniszterének megfelelő utasítása alapján történhet.

Egy óra múlva (tehát 20.00 óra tájban — a szerk.) megjött a Szovjetunió fegyveres erői vezérkarától az intézkedés a különleges hadtest magasabbegységeinek és egységeinek harckészültségbe helyezéséről.

A hadseregnek új harcászatra van szüksége!

Az alapjaiban megváltozott hadászati helyzet Európában kiélezte a harcászati alapelvek bővítésével és újraértelmezésével kapcsolatos vitát. Új fogalmakat vezetnek be, vizsgálják a harcmódoknak vagy a harc fajtáinak helyi értékét, megkérdőjelezzik a vezetési és az alkalmazási elveket. A *Truppenpraxis* 1993. évi 4. és 5. számában a Bundeswehr szárazföldi csapatai parancsnokságának osztályvezetője — M. Gerhardus alezredes — s két munkatársa — W. Knabe, és H. Seizert alezredes — megkísérelte összefoglalni, hogy milyen hatást gyakorolnak a megváltozott keretfeltételek a hadművelleti vezetésre, továbbá tisztázni azoknak az új fogalmaknak a jelentését, amelyeket a huzamosabb ideje tartó vitákban használnak. Erre alapozva megvizsgálták, hogy szükség van-e — és ha igen, milyen mértékben — a harcászati fogalmak és alapelvek változtatására. Az alábbiakban ismertetjük a két cikk legfontosabb megállapításait.

A szerzők abból indulnak ki, hogy a NATO hadászati célja változatlanul a háború megakadályozása. Ha ezt nem sikerülne elérni, akkor a pusztítóhatások korlátozása érdekében továbbra is törekednie kell arra, hogy a védelmi hadműveleteket lehetőleg a határ közelében útja meg és minél előbb befejezze a háborút. Ez azt jelenti, hogy Közép-Európában az előretolt, lineáris védelem helyére az ellenősszpontosítás hadászati elve lépett.

Ennek kihatásaként a hadművelleti vezetőnek számításba kell vennie a hadászati keretfeltételek megváltozását, s azt, hogy a hadművelleti tevékenységeket meghatározó tényezők — az erő, a tér és az idő — új tartalmat kapnak. A fegyveres erők csökkentése és a lehetséges kockázatok sokirányúsága fokozza a követelményeket a rugalmassággal és a mozgékonyssággal szemben.

A hadművészeti vezetésnek a megfelelő időben és a megfelelő helyen biztosítania kell a döntő erőfölényt anélkül, hogy előre kijelölne a védőásvokat. Az egymás melletti védőszakaszokat felváltja a nem lineáris, vagyis a szélességben és mélységben tagolt harcmező. Vegyük sorra a tényezőket!

Az erő, a tér és az idő

A határközeli védelem előfeltétele a kellő időben történő átfogó felderítés és a helyzetnek megfelelően csoportosított erők létrehozása és fenntartása. A pusztítások korlátozá-

sának célja megköveteli a támadó lehető legrovidebb időn belüli leküzdését. Ezért a hadművelleti vezetésnek elsősorban nem a terület megtartására, hanem az ellenségre mérendő csapásokra kell irányulnia. A siker nélkülözhetetlen előfeltétele tehát az erőfölény megteremtése, legalábbis helyi vonatkozásban.

A teret a hadászati koncepció alapján eszközként kell kihasználni a cél elérésére, azaz az ellenséges erők megsemmisítésére. A hadművelleti elgondolás meghatározza, hogy hol lehet a teret feladni, illetve hol kell azt megtartani és hol kell keresni a döntést. Az erőknak a tagolt, nem lineáris harcmezőn történő fellazítása, illetve összpontosítása következtében szabad szárnyak és hézagok keletkeznek. A csapatok szoros érintkezése nem szabály többé.

A csapásokhoz szükséges, lehetőleg minél nagyobb erők összpontosítása „fellazulást” okoz más helyeken és szükségessé teszi a hézagok tudatos kihasználását. Ezekben a hézagokban felderítést kell folytatni és azokat ellenőrzés alatt kell tartani az ellenség meglepő támadásának megakadályozására.

Az időtényező — a csapatok csökkenése és a lényegesen hosszabb riasztási idő ellenére — megtartotta a jelentőségét a hadműveletek előkészítésében. Az átcsoportosítás gyorsasága — a csapatoknak a válságkezeléshez szükséges jelenléte szempontjából — döntő követelmény. A mozgósítandó csapatoknak ezenkívül a feltöltésre és a kiképzésre

is idő kell, és ez az időszükséglet igen magas helyértékkel bír!

Az erők tagolásának és összpontosításának gyors váltakozása miatt az időbeni tervezés nagy jelentőségű. A nagy távolságú csapatmozgások gondos összehangolást tesznek szükségessé annak érdekében, hogy a csapatok kellő időben összevonhatók legyenek a bevetéshez. A hézagok és az ellenőrzés alatt tartott térségek meglepő helyzet kialakulásához vezetnek, amelyek a hadműveleti vezetést gyors, előre nem tervezett cselekvésre készítik.

Az erőt, a teret és az időt a jövőben az eddigieknél határozottabban változóknak kell értelmezni, amelyek egymással kölcsönhatásban vannak. A hadműveleti vezetésnek ezt a három tényezőt össze kell hangolnia a kitűzött céljával. Ezen a téren a hadműveleti művészetet az jellemzi: előrelátó tervezéssel miként képes a szóban forgó három tényezőt úgy egyeztetni, hogy az a lehető legnagyobb mértékben elősegítse az elgondolás megvalósítását és az együttes hatás elérését.

Felderítés—irányítás—megállítas—csapásmérés

A vitákban mindenekelőtt a hadműveleti vezetéssel összefüggésben használják a felderítés, az irányítás, a megállítas, a csapás fogalmakat.

A *felderítés* (vagy „keresés”) a hadműveleti szinten — uralkodó felfogás szerint — az ellenséges erőkre vonatkozó ismeretek szerzését jelenti. A felderítés mindig *szerves része* a hadműveleti vezetésnek. Az ellenfél lehetőségeinek és szándékának ismerete támadásban és védelemben is lényeges feltétele a sikernek. Az ellenség feltételezett szándéka különösen hadászati védelemben elsőrendűen határozza meg a saját hadműveleti elgondolást. A harctevékenységek megkezdése után a hadműveleti felderítés előfeltétele a kezdeményezés megragadásának.

Az *irányítás* (vagy „eltérítés”) hadműveleti értelemben az ellenséges csapás óhajtott irányba vagy meghatározott térségbe való terelését jelenti. De a szabad akaratából tervező és célirányosan cselekvő ellenséget aligha lehet minden további nélkül eltéríteni szándékától. Ha az ellenséggel kezdetben védelemben ütközünk meg, akkor kénytelenek vagyunk őt a támadási irányban „fogadni”.

Ilyen esetben a tér megválasztása — legalább is kezdetben — korlátozott.

Támadásban az ellenség „eltérítésében” az egyértelmű súlypontképzés mellett különösen a meglepésnek van döntő jelentősége. Ha sikerül az ellenséges parancsnokot a saját szándékunk felől megtéveszteni, akkor nemcsak meglephetjük őt, hanem a tervezésében is befolyásolhatjuk. Kedvező esetben az ellenség viselkedését annyira meghatározhatjuk, hogy erőit az általunk óhajtott térségben fogja alkalmazni, tehát bizonyos értelemben „irányíthatjuk” őt.

A megállítást gyakran, legalábbis hallgatólagosan a védelemmel vagy az ellenség támadásának feltartóztatásával azonosítják. Miként az irányítás is a csapás célját szolgálja, ugyanúgy a megállítas sem öncél, hanem *előfeltétele* a támadó ellenségre történő csapásnak.

A csapás tehát nem meríti ki a saját erők támadólagos bevetését. Ha a megállítást elválasztjuk a hadművelet céljától — az ellenséges erők megsemmisítésétől —, akkor a hadműveleti vezetés inaktívvá válik. Ahhoz, hogy mentesüljünk az ellenség tevékenységétől való függéstől, rá kell kényszeríteni akaratomat. A saját szándékunk abból kell kiindulnia, hogy megakadályozzuk az ellenséget céljának elérésében, ugyanakkor elérjük saját céljainkat.

A szerzők cikkük első részének összegezeként levonják azt a következtetést, hogy a hadműveleti vezetés lényege az erő-, a tér- és az időtényezők összehangolása a hadművelet céljával. Rámutatnak, hogy az *előretolt védelem* elve olyan mértékben korlátozta a cselekvési szabadságot, az erők térbeni és időbeni alkalmazását, hogy — legalábbis a tervezésben — nem maradt hely a hadműveleti vezetés számára. A hadászati, sőt politikai szempontok közvetlenül kihatottak a harcászati szintre. Ilyen jellegű, a cselekvési szabadságot beszűkítő feltételek az ellen-összpontosítás hadászati elvének alkalmazásakor nem állnak fenn. Ezáltal azonban nemcsak az erő, a tér és idő nyerte vissza eredeti jelentőségét hadműveleti tényezőként, hanem a hadműveleti vezetés elveinek együttese is.

A hadműveleti szintnek az ily módon visszanyert cselekvési szabadságát nem szabad ismét beszűkíteni! A hadműveleti vezetés sikerének kulcsa nem abban rejlik, hogy az ellenség cselekedeteire reagáljon, hanem abban, hogy a saját, önálló akaratát szerint te-

vékenykedjen. Ehhez legyen képes sémák általi beszűkítés nélkül tervezni és cselekedni. Ezért a „felderítés—irányítás—megállítás—csapás” fogalomsor tagjai nem értelmezhetők a csata fázisaiként, amelyek kényszerítéssel egymásra épülnek, vagy szigorúan egymás után következnek. Egy adott ütközet egyes harcmozzanatai — bár időben és térben elválaszthatók — mindenkor a közös hadművelleti cél elérését szolgálják. Ha az egyes harctevékenységet alárendelnék az ellenség kérésére—irányítása—megállítása s a csapás mozzanatainak és felosztának őket a kezdeti és további hadműveletek szerint, az felesleges és értelmetlen kategorizálás lenne.

* * *

Cikkünk második részében a szerzők a késleltetéssel foglalkoznak. Kifejtik, hogy a német katonai gondolkodásban a késleltetés vagy halogatás a harc egyik fajtájává fejlődött, nem jutott el odáig, hogy független lenne a támadástól és a védelemtől, s alternatívája lehetne a harc e két utóbbi fajtájának.

A harc fajtái, különösen pedig a harctevékenységek gyakori változásai azt sejtetik, hogy a késleltetést aktívan, ötletesen és rugalmasan kell folytatni, s hogy a késleltetés állandó küzdelem legyen a kezdeményezés megragadásáért.

A harc fajta elnevezése azonban mélységesen inaktív jellegű. A meghatározás szerint a „késleltetés” csupán az ellenség „lelassítását” jelenti összefogott tűzzel és a háttérből mért gyors csapásokkal, különösen az utak mentén. Eszerint viszont a késleltetés nem lenne más, mint mozgókéony védelem és csak abban különbözne attól, hogy a mélységben valósul meg.

A késleltetés célja az új harcászatanban

A jelenlegi hadművelleti keretfeltételek közepe a hadművelleti vezetésnek nem a terület megtartása az elsődleges feladata, hanem a csapásmérés az ellenséges erők. Ezért tudatosan újra kell értékelni a területfeladás lehetőségét a harcban, hogy következtetéseket vonhassanak le a késleltetés céljára, a tervezés alapjára és a harc vezetésére.

A késleltetés nem tekinthető többé a védelem előzetes mozzanatának, s nem szükségszerűen a harc felvételével és a védelemmel kezdődik. Ugyanakkor a cél — az ellenségre mé-

rendő csapás — a késleltető harcban összefügg a területfeladás lehetőségével is, miközben a késleltetés korábbi céljai — az időnyerés, az ellenség terelése, erőinek kimerítése — háttérbe kerülnek anélkül, hogy azokról teljesen lemondanánk.

A késleltetés újabb céljai lehetnek:

- kitérés erőinknek a nagyobb erőkkel szembeni idő előtti lekötése elől;
- a döntést kereső harc térségének meghatározása;
- a tisztázatlan helyzetek feltárása;
- a kezdeményezés megragadása.

Mindezen célokat az a törekvés jellemzi, hogy a támadó ellenséges erőkkel szemben viszonylag nem nagy erővel, lehetőleg minél előbb magunkhoz ragadjuk a cselekvési szabadságot. Ily módon a szóban forgó célok teljesítése közvetlenül hozzájárul a döntéshez.

E célok azonban a bevetésre kerülő erők méretében és a parancsnok a mögött rejlő szándékában különböznek egymástól, az eléérésük pedig nagyban függ a felderítés rendelkezésre álló erőitől:

— *Kitérés a nagyobb erők általi idő előtti lekötés elől.* Ilyen célból a parancsnok akkor dönt a késleltetésről, ha felismeri, hogy a döntésre irányuló támadás egy későbbi időpontban jobb kilátást ígér a sikerre, mint az azonnali, esetleg hátrányos körülmények közötti támadás vagy védelembe való átmenet. Abból a célból, hogy a döntést kereső harchoz minél nagyobb erők álljanak rendelkezésre, óvakodnunk kell a szükségesnél nagyobb erőt alkalmazni késleltetésre. Ha az előnyomuló ellenség szárnyai eléggé szabadok, s az összekötő vonalai megnyúltak és ha a mélységből előrenyomuló erőkről elegendő megbízható felderítési adat áll rendelkezésre, meg a parancsnok az addig visszatartott főerővel csapást mér az ellenség leggyengébb pontjára, a szárnyára és a hátába.

— *A döntéskereső harc térségének meghatározása* érdekében akkor alkalmazzuk a késleltetést, amikor a terep adottságai arra készíthetnek bennünket, hogy a harcot ne vegyük fel azonnal nagy erőkkel, hanem nagyobb mélységben mérjünk a támadóra döntő csapást, ahol is a valószínűség szerint a veszteségeink kisebbek, a csapásunk pedig sikereesebbnek ígérkezik. A késleltetésnek ilyen helyzetben az lesz a feladata, hogy biztosítsa az ellenség kellő időben és helyen történő megállítását.

— *A tisztázatlan helyzetek feltárása céljával* akkor kerülhet sor késleltetésre, amikor nem

lehet egyértelműen megállapítani, hogy az ellenség a rendelkezésére álló támadási alternatívák közül melyiket választja. Ilyen esetben a csapatvezetés minden alapelvével (súlypontképzés, a kiszámítható kockázatok vállalása, a cselekvési szabadság elnyerése) ellentétes az a megoldás, hogy a rendelkezésre álló erőket egyenletesen osszuk el az egész felelősségi sáv védelmére vagy késleltetésére. Ehelyett az látszik a legcélszerűbbnek, ha az erők zömét visszatartjuk, a kisebb erőket pedig késleltetésre vetjük be az ellenség előnyomulásának legvalószínűbb irányába, más irányokban pedig — amelyekben kevésbé valószínű az ellenség támadása — csak biztosító-felderítő erőket alkalmazunk.

Az erők hasonló elosztása lehetővé teszi a maximális cselekvési szabadság megtartását, és az ellenség bármely irányból történő előnyomulásának rugalmas és hatásos ellensúlyozását. A késleltetésre kijelölt erők méretét és tevékenységét azonban úgy kell meghatározni, hogy a főerőknek elegendő idejük maradjon kijutni abba a körletbe, amelyet a parancsnok a döntés helyéül meghatározott.

— A kezdeményezés megragadása céljából alkalmazott késleltetésben nyilvánul meg leginkább a késleltetés sajátos jellege, nevezetesen az, hogy addig kell folytatni, amíg az ellenség támadása el nem éri a tetőpontját, s ekkor — az ellenséges támadás megbénulását kihasználva — a tartalékokkal támadásba kell átmenni. Ilyen helyzetben a harc késleltető fajtájának a választása előnyös a védelemmel szemben. A területfeladás ugyanis lehetővé teszi a saját csapatok számára, hogy elkerüljék a felörlő harcot, az ellenséget pedig újabb és újabb helyzetek elé állítsák, állandóan újabb és újabb erők bevetésére késztessek, ugyanakkor a saját erőket megőrizték. Az ilyen célra bevetett csapatok legye-
nek teljesen gépesítettek, mozgékonyak és kapjanak erős támogatást.

A késleltető csapatok felelősségi területét a helyzetből és a célból kiindulva kell meghatározni. A szabályzatnak világosan kifejezésre kell juttatnia a késleltetés jellegét. A csapatparancsnoknak nem szabad többé megkötöni a ke-

zét: nem szabad előírni számára, hogy mikor vonuljon vissza, vagy mikor lépjen át bizonyos terepszakaszokat, hanem engedélyezni kell számára az egész térség kihasználását feladata végrehajtása érdekében.

A harc fajtáinak és a különleges harctevékenységeknek a változtatását mindenképp előtt a parancsnok szándéka határozza meg. A mennyiségi hátrányban lévő és olyan ellenséggel szemben, amely csak gyenge erővel nyomul előre, vagy egyáltalán nem támad, a csapatok nem szorítkozhatnak időben korlátozott védelemre, hanem át kell menniük támadásba. Magától értetődő, hogy a támadólagos késleltetés csak páncélozott csapatokkal és kellő mozgékonyságú harci támogatással hajtható végre. A tartalékok elsődlegesen nem arra szolgálnak, hogy a harcrendben keletkező réseket befoltazzák, hanem inkább arra, hogy megőrizzék a parancsnok cselekvési szabadságát.

A szabad szárnyakkal és hézagokkal kialakuló, tagolt harcmezőn a késleltetésben létfontosságú szerepe van a felderítésnek. Egyetlen csapattest sem képes arra, hogy a harcmezőn minden irányban hatásos „felderítőernyő” nélkül tartózkodjon. Az előjárók tehát minél korábban bocássák a csapatparancsnok rendelkezésére a felderítési adatokat. Ehhez hathatós és teljesítményképes felderítő rendszerre van szükség.

*

Összefoglalásul a szerzők megállapították, hogy az új hadművelleti keretfeltételek lehetővé teszik a késleltetés céljának újszerű meghatározását: a késleltetés — mint a harc egyik fajtája — többé nemcsak feltételeket teremt majd más hadműveletekhez, hanem elősegíti a döntést is. Legfontosabb ismérvei a következők:

- az egész térség kihasználása;
- nem reagáló, hanem aktív cselekvés;
- a térfeladásban való felmorzsolódás elkerülése és
- a kezdeményezés megragadása.

A szerzők szerint a késleltetés ma a megújodással, holnap pedig az aktivitással, a céltudatos, határozott cselekvéssel egyenlő.

Aus dem Inhalt

Im Leitartikler der Zeitschrift werden die Erfahrungen über die zweite Landeskonferenz der Gesellschaft zusammengefasst. In der Spalte Sicherheitspolitik wird das Programm „Partnerschaft für den Frieden“ vorgestellt. Studien im Thema Militärwissenschaft — Militärwesen behandeln folgende Themen: Neue Forderungen an die operative Arbeit; Verteidigungstätigkeiten aufgrund der Konferenz der drei Fachsektionen; Territoriale Verteidigung; Fragen des Einsatzes der Luftverteidigungs — und Fliegertruppen; Führungsvorbereitung der Offiziere.

Weitere Artikel des Heftes informieren über Zusammenhänge der Wirtschaft und der Verteidigung sowie über wichtige Ereignisse im Leben der Gesellschaft (Neuwahlen in den Sektionen, Ergebnisse der Preisausschreiben, Aufgaben der Zeitschrift). Im Teil Revue kann der Leser über die Tätigkeit des besonderen sowjetischen Korps in Budapest 1956 und Ausschnitte des deutschen Artikels „Die Armee braucht neue Taktik!“ lesen.

From the Contents

The editorial in the periodical summarizes the 2nd country conference. The column on security policy presents the programme „Partnership for Peace“. Essays appeared on matters of military science and military affairs: they dealt with the new military operations requirement, based on a meeting conducted by three departments concerned with defensive military actions, area defence, questions for using air defence and aviation troops, preparation of officers for leadership, and the military scientific works of Lajos Kossuth. Additional essays in the magazine provided information about the relationship between the economy and defence and the most important social events (departmental reelections, application results, goal of this periodical). The column review gives details about special Soviet Corps activities in Budapest in 1956 and gives resumé of a German article titled „The Army Needs new Military Manoeuvres“.

Содержание

Передовая статья журнала обобщает опыт второй конференции общества. Рубрика политики безопасности представляет программу под заголовком „Сотрудничество в целях мира“. Работы представленные по теме военная наука, военное дело, занимаются следующими вопросами: современные требования в стратегической работе; три спецгруппы на основе конференции; оборонительные действия, территориальная оборона, применение войск ПВО и авиации, командирская подготовка офицеров. Работы Л. Кошута по военному делу. Остальные статьи журнала дают информацию о взаимосвязи экономики и обороны, кроме этого информируют о важнейших событиях общества (организация перевыборов в спецгруппах, итоги конкурсов, задачи журнала). Рубрика „обозрение“ публикует отрывки о действиях особой советской корпуса в Будапеште в 1956 г. и немецкие статьи „Армии нужна новая тактика.“

A HVK Tudományos Munkaszervezési Osztály
kiadásában megjelent

a Magyar Hadtudományi Társaság
II. Országos Tudományos Konferenciájának
teljes anyaga, két kötetben

A hadtudomány a honvédelemért

c í m m e l

Az első kötet

a konferencia alapelőadásait és az

I. szekció: **Biztonsági stratégia**

valamint a

II. szekció: **Katonai stratégia**

vitaindító előadásait,

korreferátumait és hozzászólásait tartalmazza.

A második kötet

a III. szekció: **Rendvédelem**

és a

IV. szekció: **Állampolgár és biztonság**

vitaindító előadásait, korreferátumait és hozzászólásait
foglalja össze.

A kiadványt a konferencia résztvevőinek,
az MH szervezetei vezetőinek,
valamint a szakkönyvtáraknak megküldjük.

Az MHTT elnöksége